

Ironinen itsepuolustus poliitikkojen autobiografioissa
Omalla tarinalla lisätilaa poliittiseen toimintaan

Juhani Kääriäinen

Valtio-opin pro gradu –tutkielma

30.7.1999

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Ironinen itsepuolustus poliitikkojen autobiografioissa.

Omalla tarinalla lisättilaa poliittiseen toimintaan.

Valtio-opin pro gradu –tutkielma kevät 1999

Juhani Kääriäinen

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Pro gradu –tutkielmani tutkimuskohteena on ironia poliitikkojen teksteissä. Olen lähestynyt kohdettani poliitikkojen kirjoittamien autobiografioiden kautta. Tutkimusaineisto on neljä 1990-luvulla kirjoitettua teosta. Teoksia valittaessa painotettiin sellaisia tekstejä, joitten kontekstina on poliittinen tappio tai epäonnistuminen politiikassa. Tutkimuksessa olivat mukana Arja Alhon *Kafka kävi meillä*, Jörn Donnerin *Terveenä laitoksessa*, Pertti Paasion *Minä ja Mr Murphy* ja Esko-Juhani Tennilän *Sateenkaaresta vasemmalla. Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995*. Olen tulkinnut teokset eräänlaisiksi itsepuolustusteksteiksi, joissa kirjoittajat yrittävät kuvailla uudelleen epäonnistumiseen johtaneita tapahtumia. Ilmestyessään teokset ikään kuin haastavat yhteisössä jo aikaisemmin hyväksytyin kertomuksen siitä, mitä tapahtui. Autobiografiaa koskevassa luvussa tarkastelen sitä erityisesti Matti Hyvärisen määrittelemänä narratiivina. Lisäksi pohdin autobiografian asemaa poliittisena kannanottona. Luvussa tarkastelen myös autobiografioita osana kommunikaatiota, jota niiden ironia monimutkaistaa. Ironiaa käsittelevässä luvussa pyrin määrittelemään ironian käsitteen nojautuen pääasiassa Muecken, Boothin ja Hutcheonin ajatuksiin. Lisäksi tarkastelen tekstejä Richard Rortyn uudelleenkuvaailun näkökulmasta. Luvussa analysoin tekstejä Quentin Skinnerin ja F.R. Ankersmitin avulla sekä sokraattisen ”luolaan palaamisen” –teeman kautta. Lisäksi luvussa käsitellään ironista itsepuolustusta ja sen taustalla vaikuttavaa mielentilaa. Tekstien kaksi tasoa ovat puolustautuminen ja tilan luominen poliittista uudelleen tulemistä varten. Identifikaatiota käsittelevässä luvussa tarkastellaan identiteetin muuttumista Kenneth Burken transformaatio-käsitteen kautta. Tässä painotetaan retorista identifikaatiota, jolla liitytään tai erottaudutaan jostakin ryhmästä. Tekstit keskittyvät kuvaamaan eräänlaista kulminaatiota, joka vaikuttaa ratkaisevasti kirjoittajien poliittiseen toimintaan. Retorisen identifikaation kannalta on keskeistä teksteissä luotuun myyttiin identifioituminen. Luvussa käsitellään narratiivien vapauttavaa vaikutusta valmiiksi rakennettuihin identiteetteihin. Pyrkimykseni oli löytää teoksista oletettu ironinen tarina ja osoittaa, että yleisesti privaateiksi luokitellut tekstit ovat politiikkaa, jolla poliittiset häviäjät puolustautuvat ja lisäävät kaventunutta toimintatilaansa.

avainsanat: autobiografia, ironia, identiteetti ja politiikka

SISÄLLYS:

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuskysymyksestä	3
1.2. Teksti ja konteksti	3
<i>1.2.1. Teosten esittely</i>	3
<i>1.2.2. "Yleinen" konteksti</i>	5
<i>1.2.3. Kirjoittajat Suomen Kuvalehdessä</i>	8
1.3. Käsitteistä, metodista ja materiaalista	12
2. AUTOBIOGRAFIA	18
2.1. Yleistä	18
2.2. Autobiografia narratiivina	21
2.3. Autobiografia osana kommunikaatiota	25
2.4. Julkisen ulkopuolelta	27
2.5. Pinnallinen tyyli	30
3. IRONIA	33
3.1. Mitä ironia on?	33
3.2. Miten tunnistaa ironia tekstistä?	41
3.3. Mr Murphy ja Kafka	47
<i>3.3.1. Rouva Fortuna oikkuilee</i>	47
<i>3.3.2. Kafka tuppautuu politiikkaan</i>	49
<i>3.3.3. Mr Murphyn teesit</i>	50
3.4. Rorty ja uudelleenkuvalu	58

3.5. Donner: rortylainen ironikko?	60
3.5.1. <i>"Dialektiikka"</i>	62
3.5.2. <i>Kummallinen elämä</i>	63
3.6. Sepitteellisen henkilön kompensatiota	66
3.6.1. <i>Sepitys</i>	66
3.6.2. <i>Kompensaatio</i>	70
3.7. Ironinen itsepuolustus	72
3.7.1. <i>Yksilöllisyys</i>	72
3.7.2. <i>Ironia mielentilana</i>	80
3.7.3. <i>Ironia politiikassa pysymisen taitona</i>	81
3.7.4. <i>Ironisen itsepuolustuksen tekniikka</i>	83
3.7.5. <i>Itseironinen selviytymisstrategia</i>	89
4. IDENTIFIKAATIO	93
4.1. Kuviteltu transformaatio	93
4.2. Retorinen identifikaatio	97
4.2.1. <i>Identifikaatio ja erottautuminen</i>	97
4.2.2. <i>Tyyli vetoaa yleisöön</i>	100
4.2.3. <i>Piilevä retoriikka</i>	101
4.3. Myyttiin identifioituminen	103
4.4. Häviäjän vastarinta	104
4.5. Narratiivin uskottavuus	105
4.6. Moraalinen identifikaatio	107

4.7. Allegoria	109
4.8. Narratiivinen identifikaatio	111
<i>4.8.1. Identifikaation auktoriteetti</i>	111
<i>4.8.2. Allegorinen identiteetti</i>	113
<i>4.8.3. Narratiivisen identifikaation vapaus</i>	115
5. PÄÄTELMÄT	118
LÄHTEET:	126

1. JOHDANTO

"Puppua", "potaskaa", "nuoleskelua", "rahankäärintää", "vaalityötä", "jälkipeliä", "oikaisuyritys", "puolustelua", jne. Tässä muutamia luonnehdintoja poliitikkojen omaelämänkerroiksi (autobiografioiksi) kirjoittamista kirjoista. Poliitikkojen tekstit, vaikka olisivat fiktiivisiä, nostattavat suurempia tunnekuohuja kuin "tavallisten" ihmisten kirjoitukset. Ilmaistaviksi kelpaavat yleensä vain sävyltään negatiiviset luonnehdinnat poliitikkojen kirjoituksista. Positiiviset ajatukset ilmeisesti kätetään mieluummin kuin julkituodaan kiisteltäviksi. Useimmiten jää huomaamatta, että kyse voi olla varsin inhimillisestä tavasta puolustautua hyökkääjiä vastaan, "vallata takaisin" oikeus määritellä itsensä, tavallaan syntyä uudelleen, eikä niinkään ansaita rahaa tai tehdä vallankumous.

Edellä mainituista positiivisimpana huomio kiinnittyy "puolusteluun", josta tulee ensimmäisenä mieleen Sokrateen *Puolustuspuhe*, joka lienee puolusteluista tunnetuin. Niin Sokrateen *Puolustuspuheessa* kuin tutkittavissa teoksissakin on kysymys itsensä puolustamisesta, mikä politiikassa on tavallista. Voidaan ajatella, että jokainen autobiografiaksi tulkittava teos puolustelee jollain tavalla kirjoittajan aikaisempaa toimintaa. Mitään puolustuspuheiden *genreä* ei kuitenkaan ilmeisesti ole olemassa. Tästä huolimatta halusin rajata hypoteettisen tulkintani teksteistä *itsepuolustukseksi*, koska teksteille on ominaista "minä itse" –toimijan korostaminen tilanteessa, jossa päähenkilöä, johon kirjoittaja samaistuu, vastaan on "hyökätty". Toki *itsepuolustuksella* voidaan tulkita olevan itseä laajempikin tarkoitus, kuten nykyistä kosmologisemman ajattelutavan puolustaminen, mutta puolustusprosessi toimii juuri itsen, päähenkilön varassa.

Keskeisenä lähtökohtana tutkimuksessa on, ettei politologiassa tarvitse keskittyä ainoastaan vaalityöhön ja päämäärien saavuttamiseen liittyvään retoriikkaan. Tutkia voidaan myös "jälkipeliä", sitä mitä puhutaan jälkeinpäin, kun on politikoitu ja jollain tavalla epäonnistuttu (julkisuuden silmissä). Tähän "lajityyppiin" voidaan lukea erilaiset konventionaalisen poliittisen areenan ulkopuolella syntyneet tekstit,

kuten pakinat tai kaunokirjalliset tuotteet. Nämä voivat vastata kysymyksiin, joihin muodollinen poliittinen toimintaympäristö ei anna mahdollisuutta vastata: Miten poliitikko suhtautuu ”epäonneen”, tai miten hän selittää edustettavan ja edustajan välisen ”kuilun”? Miksi edustaja tai edustuslaitos ei näytäkään olevan miniatyyri-
nen valitsijakunta? Mitä sitten, kun Weberin kolme poliitikon ideaalityyppiä eivät identifioitu itseen (Palonen 1993, 37)? Onko puolustautuminen julkisesti, vaikka-
kin epämuodollisella foorumilla, vastuuta weberiläisessä mielessä? Wibergiläises-
sä mielessä se ei, Kari Palosen mukaan, ilmeisesti ole, koska autobiografiana puolustuspuhe kosiskelee (myös) kansansuosiota; se on ”populaaritaidetta” (Palo-
nen 1993, 36-37).

Risto Ahti ja Markku Toivonen (1988, 35) pohtivat, miten ”jätetunne”, kuten esi-
merkiksi kateus, määrittelee tyylilajin, jolla tätä tunnetta pyritään purkamaan ru-
noudessa. Jätetunteiden purkaminen tapahtuu heidän mukaansa kaksivaiheisesti:
ensin kirjoitetaan ”ylistysruno” ja sen jälkeen ”pilkkaruno”. Tutkittaville tarinoille on
yhteistä se, että ne kuvailevat kirjoittajan yksilöllisiä poliittisia epäonnistumisia tai
luopumisia ja ilmaisevat sekä ”ylistyksen” että ”pilkan” samalla kertaa. Autobiogra-
fia *itsepuolustuksena* vaatii siis kontekstikseen tapahtuman, jonka myötä poliitikon
julkinen kuva on tahraantunut ja jota hän ei ole kyennyt muutoin ”oikaisemaan”.

Autobiografiat, jotka sijoittuvat ajallisesti poliitikon epäonnistumiseen tai
”takinkääntöön”, voisivat siis olla eräänlaista *itsepuolustusta*. Poliitikot pyrkisivät
näillä ei-virallisilla kirjoituksilla kuvailemaan uudelleen representaatioprosesseja ja
puolustautumaan heihin kohdistuneita syytöksiä vastaan. Autobiografia tarjoaa
toisenlaisen foorumin toimia kuin mitä varsinainen edustusjärjestelmä tarjoaa.
Epävirallinen väylä antaa myös vapauksia *politikoida* konventionaalisesta poik-
keavasti. Poliitikko voi ottaa käyttöön rationaalisen ja eettisen repertuaarin lisäksi
esimerkiksi esteettisen tavan politikoida.

Taide on valhetta, joka saa meidät oivaltamaan totuuden. (Ahti & Toi-
vonen 1988, 49)

1.1. Tutkimuskysymyksestä

Tutkimukseni käsittelee poliittista uudelleenkuvailevaa ironiaa poliitikkojen autobiografioissa. Työni perustuu ajatukselle, että poliitikko voi yrittää irrottautua kuvailusta, joka kohdistuu häneen ulkoapäin *järjestelmästä* ja *kansasta* käsin. Representaatio- ja identifikaatioprosessit sitovat ja määrittelevät hänet usein epäoikeudenmukaisesti. Irrottautuminen tästä voi onnistua kuvailemalla uudelleen instituutioita, jotka ovat hänet määritelleet tai kuvailemalla itsensä uudelleen. Uudelleenkuvailu on ironinen prosessi, kuten Rorty (1989, 90) asian määrittelee.

Uudelleenkuvailu voi saada muotonsa autobiografioina, joita aion gradussani tutkia. Uudelleenkuvaailun määrittelen Richard Rortyn avustuksella osaksi ironiaa. Ironia, jota tutkin, on laajempaa kuin tavanomainen kirjallisuudessa esiintyvä ironinen ilmaisu, josta mm. Booth ja Muecke puhuvat. - Tosin hekin tuovat esille kosmologisen ironian (Booth 1975, 2 ja 238; Muecke 1970, 69). Pääasiassa - muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta - tarkastelen siis ironiaa, joka kohdistuu *järjestelmään* ja *itseeseen* sekä myös *elämään* yleensä eikä niinkään johonkin toiseen ihmiseen.

1.2. Teksti ja konteksti

1.2.1. Teosten esittely

Tutkittavat teokset ovat syntyneet kriisin tai ainakin kirjoittajan poliittisen uran muutoksen seurauksena. Kaikissa teksteissä pohditaan retrospektiivisesti kirjoittajien uraan vaikuttaneita tapahtumia. Tulevaisuuden ennustamiseen tai muuttamiseen ei kirjoissa paljontaan puututa. Kriisi tai muutos kirjoittajan elämässä on synnyttänyt julkisen keskustelun, jossa on tulkittu tapahtumia ilman, että heillä itsellään on ollut riittävästi tilaisuuksia ilmaista omia mielipiteitään. Heistä on tehty poliittisia ”luusereita”, mitä vastaan kirjoittajat teoksillaan puolustautuvat.

Arja Alhon *Kafka kävi meillä* –teos alkaa ajallisesti syksystä 1995, jolloin Helsingin Juhlaviikkojen yhdeksän miljoonan markan tappiot julkistettiin. Syypääksi tappioihin nimettiin Alho, Juhlaviikkojen hallituksen puheenjohtaja. Seuraavana vuonna oli vuorossa niin sanottu Erm-vuoto, jossa Alhon väitettiin ”vuotaneen” Suomen kurssitavoitteen ulkomaille ennen aikojaan. Seuraavana syksynä 1997 pankkikriisin jälkeisissä vahingonkorvausasioissa Alho joutui vaikeuksiin entisen STS-pankinjohtajan Ulf Sundqvistin vahingonkorvausten kohtuullistamisesta. Tämä johti ArjaAlhon eroon toisen valtionvarainministerin paikalta 9.10. 1997.

Jörn Donnerin teos *Terveenä laitoksessa. Katkelmia muistista (På en anstalt. Fragment ur minnet)* kertoo myös siitä, miten hänestä tuli kansanedustaja, mitä hän sai eduskunnassa aikaan ja miksi hän jättäytyi pois eduskunnasta. Donner kuitenkin aloittaa, toisin kuin Alho, 35 vuoden takaa siviilipalvelusajastaan, jolloin hän kirjoitti kirjaa nimeltään ”Terveenä sairaalassa”. Donnerin kirjan teemana on kuvata, miten usein sairaalta näyttävä ja vallitsevan näkemyksen mukaan epäterveellisesti elävä ihminen on (myös) eduskunnassa ainoita todella terveitä. Mutta täysin ”terveenä” ei Donnerkaan eduskunta-ajastaan selviä vaan ajautuu vähitellen ”henkiseen maanpakolaisuuteen”.

Pertti Paasion *Minä ja Mr Murphy* –kirja esittää enimmäkseen hauskoiksi miellyviä tapahtumia Paasion poliittisen uran varrelta. Esitettyjen kommellusten väliin mahtuu myös kuvauksia varsinaisesta poliittisesta toiminnasta. Paasion tekstin katkelmat ovat kooste pääasiassa tapahtumista hänen ministerikaudeltaan, jolloin Paasio oli tähänastisen poliittisen uransa huipulla. Paasion kertomaa tarinaa leimaa itseironinen nauru. Kirjan tapahtumat ovat kuitenkin prologia teoksen varsinaiselle pointille eli Paasion eroon SDP:n puheenjohtajan paikalta Helsingin työväentalossa 16.11.1991. Ulosjääminen hallituksesta vuonna 1995 tuskin saattoi olla vaikuttamatta kirjan syntyyn, vaikka Paasio ei asiasta kirjassaan kerrokaan.

Esko-Juhani Tennilän kirjan *Sateenkaaresta vasemmalla. Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995* muusana on toiminut erottaminen vasemmistoliiton eduskuntaryhmästä 20.6.1995. Tärkeitä asioita kirjassa ovat myös jatkuvat erimielisyydet puolueen linjasta sekä vasemmistoliiton sitoutuminen

hallituspolitiikkaan, jota Tennilä vastusti. Tennilä sitoutui ennen vaaleja antamaansa lupaukseen vastustaa perusturvan huononnuksia, ja hänen kritiikkinsä kohdistuikin edustajiin, jotka eivät pidä äänestäjille antamiaan lupauksia. Tennilä itse pyrkii samastumaan valitsijoihinsa ja kannattajiensa mimeettiseen representaatioon.

1.2.2. ”Yleinen” konteksti

Tutkiessaan autobiografioita aineistona niinkin ongelmalliseen tutkimuskysymykseen kuin ironia joutuu pohtimaan tekstin ja kontekstin suhdetta. Missä määrin tutkijan olisi tunnettava tekstien konteksti? Riittääkö pelkkä tekstin tarjoama konteksti vai onko haettava lisätietoa? Kummankaan hylkääminen ei olisi varmaankaan eduksi tutkimukselle.

Hayden White (1987, 189) esittää konstruktion kielen ja maailman suhteesta, minkä mukaan kieli voi olla 1) asioiden kausaalisten suhteiden *manifestaatio*; 2) maailman *representaatio* mimeettisesti (kuten ikoni), jolloin kielen ”hyvä” on kuvata maailmaa tarkasti ja ”oikein”; 3) maailman *symboli* analogiana luonnosta tai kulttuurista; 4) yksinkertaisesti yksi *asia* maailman asioiden joukossa, *merkkijärjestelmä* (*sign system*). White jättää huomiotta esteettisen representaation politiikassa ja historiantarkoituksessa, vaikka hän puhuukin ”ainutlaatuisuudesta”, ”yhtenäisyydestä”, ”rikkaudesta”, jne., joita historiantarkoituksessa ”kunnioitetaan” (mt., 71). Esteettisyys tarvitsee metaforaa, joka ei pyri samanlaisuuteen vaan jopa päinvastoin erilaisuuteen. ”[M]etaphor creates the distance between the political helmsman and social and political reality required for all meaningful political action (Ankersmit 1996, 290).”

Matti Hyvärinen pohtii haastattelututkimuksensa kontekstia tutkimuksessaan, johon valittujen haastattelujen kontekstina olivat ulosjääneet haastattelut. ”Metodistien” syytökset mielivaltaisuudesta Hyvärinen torjuu Richard Rortyn tapaan: näinhän asia aina on. ”Loppujen lopuksi ei kuitenkaan voida esittää, mikä

konteksti on nimenomaan oikea missäkin tapauksessa. On kyse käyppyydestä ja toimivuudesta.” (Hyvärinen 1994, 45)

Omassa tutkimuksessani joudun myös pohtimaan kontekstin merkitystä autobiografioiden analysoimisille. Olisiko selvitettävä kirjojen syntyyn liittyvää kontekstia joistakin kirjojen ulkopuolisista lähteistä? Pohdin esimerkiksi Suomen Kuvalehden kirjoitteluun tutustumista. Pohdin myös, millaista tietoa teosten sanoman oletettu ymmärtäjä tarvitsee. Millaisen tiedon varassa sitten toimii oletettu väärinymmärtäjä tai tarinaa ”sellaisenaan” lukeva henkilö? Perusoletuksena on kuitenkin pidettävä, että teosten sanomalla on sekä ymmärtäjiä (jotka huomaavat niistä jonkinlaisen pointin) että ei-ymmärtäjiä (jotka eivät tavoita mitään teokseen sisältyvää sanomaa eli suhtautuvat tekstiin kirjaimellisesti).

Hyvärisen mukaan eletty elämä ja kertomus liittyvät aina toisiinsa, jolloin

kyse ei koskaan ole vain siitä, millaista oli, vaan miten menneisyys ‘tulkitaan ja uudelleentulkitaan, kerrotaan ja uudelleen kerrotaan’. Tämä ajatus elämän kokemisen kertomuksellisuudesta ja elämän kertomuksena esittämisen tärkeydestä ihmisen identiteetille toistuu hiukan eri muodoissa lukuisissa viime vuosikymmenten teksteissä. (Hyvärinen 1994, 48-49)

Tarina on representaatio jostakin, jota halutaan kuvailla uudelleen, koska vanha kuvailu, representaatio ei tee kertojan mielestä oikeutta kuvailtavalle asialle. Kertoja ei voi identifioitua vanhaan kuvailuun. ”Täytyy siis kertoa tarina, että yksilö tulisi identifioiduksi” (Kinnunen 1991, 119, ref. Hyvärinen 1994, 49). Tarina on siis uudelleenkuvailu, jota kaikki eivät pysty tajuamaan tai eivät halua tajuta. Pekka Tammi huomauttaa, että tarinan kertomiseen liittyy myös ”vahingonilo”: kaikki lukijat eivät kuitenkaan huomaa poikkitekstuaalisia väitteitä (Tammi 1992, 127).

Representaatio palvelee määriteltäessä kirjoittajan motiiveja luoda tarina, mutta tarinaa tulkittaessa siihen kannattaa suhtautua varauksellisesti. Kuten Michael J. Shapiro (1984b, 222-223) toteaa, tekstuaalisessa tulkinnassa "language is not a set of symbols whose function is exhausted by the process of representation but as a set of signs which are part of a system for generating objects". Sen sijaan, että tekstiä ajateltaisiin jonkin symboliksi, voidaan syntynyttä tarinaa tarkastella myös esteettisesti luomuksena, jonka vaikuttavuus perustuu ensisijaisesti muuhun kuin yritykseen kuvata jotain mimeettisesti. Tällöin asetetaan etusijalle itse kirjallinen tuote "as a mode of discourse in which the process of signification that produces the world of subjects and objects can be experienced" (mt., 223). Tärkeää on, miten tarina on kerrottu eikä niinkään esimerkiksi se, vastaako tarina totuutta, joka yleisesti hyväksytään. Uusi tarina *ikään kuin* luo uuden maailman totuuksiineen.

Kontekstina, johon tutkimukseni nojaa, pidän "yleistä mielipidettä" tietoa autobiografioiden taustoista, sitä todellisuutta, josta kirjoittajat ovat motivoituneet kirjoittamaan tarinansa. Pertti Suhosen (1999, 4) mukaan "yleinen mielipide on paljon käytetty käsite arkisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa". Hänen mukaansa sitä ei kuitenkaan käytetä tai määritellä esimerkiksi politiologiassa. Suhosen (mt., 5) mukaan yleinen mielipide kuuluu moderniin yhteiskuntaan ja edellyttää melko laajaa julkista keskustelua, joka puolestaan vaatii toteutuakseen toimivan median.

Koska ihmiset joutuvat muodostamaan mielipiteensä esimerkiksi politiikan tapahtumista tiedotusvälineistä saamansa tiedon varaan, poikkeaa tällä tavoin syntynyt yleinen mielipide ensikäden tiedosta tai intuitiivisesta tiedosta. Tällä tavoin "ryhmäasenteeksi" muodostunutta mielipidettä voidaan kuvata käsitteellä "*Public Opinion*" eikä niinkään käsitteellä "*public opinions*", jota voidaan pitää yksittäisen ihmisen mielipiteinä ja käsityksinä ympäröivästä maailmasta. (Suhonen 1999, 6) *Public Opinion* oletetaan tässä tutkimuksessa olevan pääasiassa sähköisten viestimien ja iltapäivä- ja päivälehdistön tarjoama kuva, johon tutkijankin "yleinen" tieto nojaa. Kirjoittaja joutuu suhteuttamaan tekstinsä ihmisten yleiseen tietoon ja mielipiteeseen, jos hän odottaa teokseltaan poliittista vaikuttavuutta. Voidaan kuitenkin

ajatella, että tutkittavat kirjat on suunnattu yleisölle, joka lukee myös viikkolehtiä, erityisesti *Suomen Kuvalehteä*.

Oletusyleisönä voitaisiin pitää "oivaltavaa" (ei "valistunutta") kansalaista, joka on F. R. Ankersmitin (1987, 164) tarkoittamassa mielessä "konservatiivinen ironisti". Konservatiivinen ironisti hyväksyy epäjohdonmukaisuudet (inconsistencies) ja on valmis ironisoimaan itsensäkin, koska tietää, että "elämä on sellaista". Radikalistit eivät ole kuviteltua yleisöä vaan paremminkin ironian kohteita, koska he kuvittelevat vakavissaan "oikean" maailman olevan "toisenlainen" kuin tämä vallitseva. Ironian kohteita ovat myöskin virkamiehet, jotka haluaisivat asioiden hoituvan tehokkaasti sillä "oikealla" tavalla, jonka he tietävät. Poliitikko on heille paremminkin koneisto kuin mahdollisuus erilaisten asioiden toteutumiselle.

1.2.3. Kirjoittajat Suomen Kuvalehdessä

Tekstit pyrkivät ottamaan etäisyyttä konventioihin, joita pidettiin yleisesti selviöinä, kun puhuttiin kriiseistä, joihin kirjoittajat olivat joutuneet mukaan. Tekstien pointti on kuvailemalla tapahtumat uudelleen, siis kertomalla uusi tarina, puolustaa itseään. Konventiot saavat alkunsa ja kehittyvät tiedotusvälineissä, jotka puolestaan vaikuttavat yleiseen mielipiteeseen. Samoin johtavien poliitikkojen ja virkamiesten, eli voittajien, mielipiteiden arvostus kommunikaatiossa on perusteena itsepuolustukselle. Seuraavassa *Suomen Kuvalehdessä* tehtyjä kuvauksia kirjoittajista kriisin aikana.

Suomen Kuvalehden (41/97, 8) Taloustutkimuksella teettämän tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa suomalaisista epäilee, että Arja Alhon päätökseen armahtaa Ulf Sundqvist vaikutti tämän demaritausta STS-johtajana. *Suomen Kuvalehden* (41/97, 12-15) otsikoita artikkelissa "Arja Alhon pitkä kujanjuoksu": "Se viimeinen sopimus"; "Alhon ajolähtö"; "Akka, jota ei saatu hengiltä"; "Murheen Alho". Samaan juttuun sisällytetty artikkeli Ulf Sundqvististä sen sijaan otsikoitiin: "Ulf

Sundqvist on valmis yhteistyöhön lisäselvityksissä. 'Viranomaisilla on kaikki tieto'. *Suomen Kuvalehden* (2/97, 26-30) artikkelin "Kuuliko Pariisi" ingressi dramatisoi Arja Alhon ja Ranskan valtionvarainministeri Jean Arthuisin puhelinkeskustelua: "Puolen yön maissa puhelin soi Alhon kodissa Helsingin Kampissa. Valtionvarainministeri Arthuis soitti. Alho pääsi kertomaan kollegalleen Suomen suunnitelmista...". Artikkelissa Alho liikkuu erilaisten nimien ja instituutioiden sekamelskassa, ja hänen "liikkumistaan" kuvataan seuraavasti: "sai tehtäväkseen", "etsiskeli", "sai valtuudet", "yritti tavoittaa", "pääsi kertomaan", "ei tiennyt", "kiirehti", "oli puhunut", "oli paljastanut", "istui", "oli puhunut" ja "oli arvostellut". Muut toimijat sen sijaan "määräsivät", "ilmoittivat", "tiesivät" tai "lupasivat", silloin harvoin, kun heidän toimintaansa kuvailtiin.

Suomen Kuvalehden (44/96, 8-9) artikkelissa "Liian nopea ministeriksi" pohditaan syitä, miksi Alho joutuu jatkuvasti vaikeuksiin poliittisessa toiminnassaan. "Nipin napin eduskuntaan selvinnyt" Alho kuvaillaan kyvyttömäksi selviämään omin avuin ilman Paavo Lipposen holhousta.

Ilman Lipposta Alho olisi kaatunut jo viime syksynä, kun tiedot hänen johtamansa säätiön hallinnoimien Helsingin Juhlaviikkojen miljoonataappioista tulivat julki. (SK 44/96, 8)

Alho kelpasi lehden mukaan kuitenkin vain tekosyyksi Suomen Keskustan hyökkäykselle, jonka todellinen kohde oli Lipponen. Artikkelissa ihmetellään, ettei Lipponen ymmärtänyt riskejä, joita Alhon ministeriksi valintaan liittyi. Alhon aikaisemmasta toiminnasta olisi lehden mukaan ollut ennustettavissa, että Alho toimii impulsiivisesti ilman, että neuvottelee asiaankuuluvien henkilöiden kanssa etukäteen. Lehden mielestä Alhosta joutui eniten kärsimään Lipponen, joka kantoi "poliittisen vastuun" Alhon toiminnasta.

Alho säilyy *Suomen Kuvalehden* (44/96, 8-9) mukaan edelleen arvoituksena ympäristölleen, koska "[v]ieläkään ei tiedetä, mitä Alhon päässä liikkui helmikuussa,

kun hän vaati talouspolitiikkaan 'endogeenistä vaihtoehtoa". Seurauksena joka tapauksessa oli se, että Lipponen joutui jälleen kerran "puhuttelemaan" impulsii- vista Alhoa. Myös keskusta nousi sotajalalle Alhon "huonosti harkittujen lausunto- jen" vuoksi. Lehti esittää lopuksi, että Alhon arvoitukselliseen käyttäytymiseen on järkevä selitys: "Harkitsemattomien lausuntojen arvellaan heijastavan Alhon tur- hautumista nykyisen salkkunsu pienuuteen".

Suomen Kuvalehteä tarkastellessa kiinnittyy huomio siihen, että Jörn Donnerista ei tehdä juttuja, vaan hän kirjoittaa julkaistut artikkelit itse, toisin kuin muut tutkittavat kirjailijat. Tämä tarkoittaa sitä, ettei Donneria henkilönä kuvailla lehdessä ulko- päin, vaan hän hallitsee käytävää keskustelua suvereenisti. Silti Donner kokee, että hänen elämäntapaansa ja älyään ei arvosteta suomalaisessa yhteiskunnassa vaan ohjaillaan sivuun julkisuudesta. Suomalainen älymystö on Donnerin mielestä politiikan keskinkertaisuuksien vallassa.

Donner ihmettelee, "[m]iksi kansa ei nouse kapinaan" epäpäteviä johtajiaan vas- taa. Syypääksi Donner löytää julkisen tiedonvälityksen, erityisesti television, jonka ääressä "kansu yksityistää itsensä - - kansa kääntyy sisäänpäin, koteihinsa". En- nen kansalla oli Donnerin mielestä edes muutamia älykköjä ohjailemassa "ammattipoliitikkoja" ajattelemaan maan etua. Tällaisia älykköjä maa kaipaa nyky- äänkin, koska "Suomella ei ole varaa eristäytyä henkisesti". Suomen henkisen va- pauden sanansaattajaksi Donner mielellään tarjoutuu.

Pertti Paasio puolestaan sai melko paljon palstatilaa *Suomen Kuvalehdessä* sekä vuoden 1991 ylimääräisen puoluekokouksen aikoihin että vuonna 1995, kun hän jäi ulos Lipposen hallituksesta. *Suomen Kuvalehti* (42/1991, 10) otsikoi Paasiota käsittelevän artikkelinsa "Häviäjän lähtö". Artikkelin mukaan Paasio oli oivaltanut, että hänellä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin erota puolueen puheenjohtajan tehtä- vistä. Lehden mukaan Paasion ongelma oli, että hän "joutui väärälle paikalle vää- rään aikaan". Vaikka Paasio oli älykäs sanankäyttäjä, ei se ole riittävä tae pu- heenjohtajana menestymiselle. Lisäksi "nokkeluus on televisiossa toimittajien yk- sinoikeus".

Suomen Kuvalehti (42/1991, 10) ennustaa myös Paasion tulevaa poliittista uraa: "Moni politiikkaa pinnallisesti seuraava muistaa Paasion luultavasti lopun ikäänsä miehenä, joka änkytti, pukeutui nuhraisesti ja käytti eriparisia kenkiä". Yleinen mielipide, joka näin muodostuu ei välttämättä ole lehden mielestä tosi – sen enempää kuin epätosikaan. Varmaa on vain, että se on "vajavainen ja vajavaisuudessaan äärimmäisen epäreilu Paasiota kohtaan". Lisäksi lehti määrittelee Paasion liiksi sosiaalidemokratian perinteisiin "liittoutuneeksi" mieheksi, joka ei huomaa, että "työväentalokulttuuria" ei enää ole.

Vuoden 1995 eduskuntavaalien jälkeen muodostetusta hallituksesta ei löytynyt Paasiolle salkkua, vaikka tiedotusvälineissä hänestä povailtiin ulkoministeriä. *Suomen Kuvalehti* (37/1995, 4-5) kirjoitti hallitusneuvotteluista: "Paavo Lipponen valitsi Sdp:n ministeriryhmän yksinvaltaisesti". Samoin lehden (16/1995) aikaisemmassa artikkelissa kiinnitetään huomiota juuri ulkoministeriratkaisuun: "Puoluevaltuuston puheenjohtajalta Pertti Paasiolta vietiin salkku sananmukaisesti kädestä". Sympatiat näyttävät olevan enemmän Paasion kuin "itsevaltaisen" Lipposen puolella. Paasiolla on taakkanaan edelleen lehden vajaa neljä vuotta sitten antama "häviäjän" leima. Paasio ei näyttäydy aktiivisena toimijana vaan toisten toiminnan kohteena, jonka asema politiikassa määritellään ulkoapäin.

Esko-Juhani Tennilän "kohtalo" *Suomen Kuvalehdessä* on sikäli erikoinen, että hänen toiminnastaan vaietaan lähes täysin. Vuoden 1995 uuden hallituksen molemmista vasemmistoliiton ministereistä on omat jutut lehdessä. Esimerkiksi terveysministeri Terttu Hutun (nyk. Huttu-Juntunen) haastattelussa (18/1995, 34-36) edes vasemmistoliiton sisäistä eripuraa ei mainittu. Pienen vihjauksen vasemmistoliiton sisäiseen politikointiin voi havaita, kun lehdessä viitataan leikkauksiin, joista "[e]nää – tai vielä – ei vasemmistoliitossakaan paljon kysellä". Pieni ironinen vivahde on sen sijaan aistittavissa, kun toimittaja kuvailee Huttua: "Terttu Huttu ei kuullostaa ollenkaan perinteiseltä 'ääri vasemmistolaiselta', saati kommunistilta. Hän kuulostaa enemmän järjestelmän puolustajalta".

Myöskään *Suomen Kuvalehden* (24/1995, 18-19) artikkeli kulttuuriministeri Claes Anderssonista ei kerro juuri mitään eduskuntaryhmästä erottamisista. Puolueen sisäisestä kuohunnasta mainitaan ainoastaan: ”Poliittisten äkkikäännösten seurauksena osa kansanedustajista on riidoissa, osa mykkäkoulussa ja osa pelikieltoa odottamassa”. Artikkelissa ei mainita, mistä esimerkiksi ”pelikiellossa” on kysymys. Tärkeintä on alkavan hallitusyhteistyön saumattomuuden kuvaaminen, vaikka Andersson heti aluksi ”vakuuttaa, että vasemmistoliitto on ja pysyy markkinavoimien vastavoimana”. Tennilän kritiikki vasemmistoliiton kaksinaismoraalia kohtaan ei saa julkista mielenkiintoa, eikä puolueen virallista linjaa juurikaan epäillä.

1.3. Käsitteistä, metodista ja materiaalista

Tutkimukseni kannalta keskeisiä käsitteitä ovat: ‘autobiografia’, ‘ironia’, ‘uudelleenkuvailu’, ‘identifikaatio’, ‘identiteetti’ ja ‘representaatio’. Joudun määrittelemään nämä käsitteet erikseen pääkappaleiden alussa. Toisaalta ‘politiikka’, ‘poliittisuus’, ‘politikointi’ ja ‘politisointi’ käsitteinä liittyvät oleellisesti lähteiden tulkinnan problematiikkaan, vaikka niitä ei lähteissä paljon käytetäkään. Joudun palaamaan mainittujen käsitteiden määrittelyyn myöhemmin.

Tutkimuksessa käsitteistön käyttö saattaa vaikuttaa häilyvältä. Yhtäältä se johtuu siitä, että olen pyrkinyt siten välttämään tautologiaa. Toisaalta olen pitänyt parempana käyttää tekstissä esiintyvistä kirjoittajasta itsestään nimitystä ”päähenkilö”, jotta erotettaisiin toisistaan kirjoittaja ja tarinan enemmän tai vähemmän fiktiivinen sankari, kuin puhua ”kirjoittajasta” koko ajan. Käytän myös sanaa ”häviäjä” enimmäkseen ilman sitaatteja kuvaamaan päähenkilöä, joka näyttäytyy toiminnassaan epäonnistuneena poliitikkona. Häviäjä on ”häviäjä” juuri *yleisen mielipiteen* määrittelemänä, ja tekstin häviäjä saa ironisen painotuksen. Huomasin myös, että ironiaa tulkitesسانی liikun hyvin ”vaikeakulkuisella maaperällä” ja sen nyansseja tulkittaessa ei käsitteellinen tarkkuus ole mielestäni ensisijainen hyve.

Mottona ironian etsijälle ja tulkitsijalle voisi pitää Jonathan Cullerin väitettä ”- -, it can be very important and productive to ask questions the text does *not* encourage one to ask about it” (Culler 1992, 114). *Ylitulkinta (overstanding)* vaanii tulkitsijaa jatkuvasti, mutta *ylitulkinnan* täydellinen eliminoiminen tukahduttaisi ihmettelyn tekstissä ja tulkinnessa. Analysoidessani en ole kovinkaan usein pysähtynyt miettimään *ylitulkinntaa*, vaan olen paremminkin antautunut sille alttiiksi, sillä olen varma, etten siltikään pysty tavoittamaan nyansseja, joita teksteihin sisältyy. Siksi olen tulkinnessani päätenyt pitämään *sarkasmia* eräänä ironian muotona (vrt. Muecke 1970, 51-52), jolla yritetään vahingoittaa tai loukata toista. *Sarkasmilla* kuvataan paremminkin piirteitä kuin tapahtumia. *Sarkasmilla* ei ole kovin merkityksellinen tässä tutkimuksessa, koska hahmottelemallani *itsepuolustuksella* ei pyritä vahingoittamaan vastustajaa.

Metodina ja lukemisen tapana, jolla primäärilähteitä analysoin, voidaan pitää esimerkiksi Matti Hyvärisen esittelemää *odotusanalyysia*. ”Odotamme, että valinnoilla [joita teoksissa tehdään] on takanaan vahvat perustelut, mutta odotamme myös annoksen kontingenssia, determinismin voittamista ja elämänvalintojen moninaisuuden hyväksymistä.” (Hyvärinen 1994, 56) Lähtökohtana pidetään siis kirjoittajien pyrkimystä retorisesti vaikuttaa havaitsemaansa asioiden tilaan, mutta myös kirjoitusprosessiin, kuten poliittiseen toimintaan yleensäkin, liittyvää satunnaisuutta.

Kirjoittajat oletetaan myös kykeneviksi ”ylittämään luontonsa” eli toimimaan eri tavalla, odottamattomasti, suhteissaan toisiin ihmisiin. Tätä näkemystä voidaan nimittää vaikkapa ”pluraalisuuden oletukseksi” (Palonen 1993, 95). Kirjoittajat voivat edellisen olettamuksen nojalla tuottaa todellisuutta, uusia versioita todellisuudesta, jota he kirjoittaessaan kuvailevat. Hyvärisen mukaan tässä on kyse puheesta jollekin yleisölle jossakin tarkoituksessa, mikä tarkoittaa retorista lähestymistapaa tekstiin. Hyvärisen mukaan retorisen ulottuvuuden huomioiminen on *diskurssianaalyysin* eräs versio, joka on peräisin Jonathan Potterilta & Margaret Wetherelliltä (1987). (Hyvärinen 1994, 59) Tutkimuksessa ”puhe” voitaisiin olettaa vaikkapa välineeksi palata politiikkaan.

Tutkimuksessa joutuu kuitenkin huomioimaan retoriikan *kaksitasoisuuden*. Whiten (1987, 65) mukaan

The de-rhetoricization of historical thinking was an effort to distinguish history from fiction, especially from the kind of prose fiction represented by the romance and the novel.

Se, mistä kirjoitetaan, ei olisi ”pelkkää retoriikkaa” erotuksena vaikkapa fiktiivisistä teoksista. Kirjoittajat siis turvautuvat *anti-retoriikan retoriikkaan (the rhetoric of anti-rhetoric)* (mt., 66). Tarinankertoja valitsee päähenkilönsä avulla oman positionsa, josta hän tarinaansa kertoo. Pidättämällä itselleen oikeuden valita näkökulmansa kirjoittaja *ikään kuin* leikkii niillä kuvauksilla, joita hänestä on tehty ja joihin hänet on alistettu.

*In point of fact, the narratives produced by historians lend themselves to analysis in terms of their rhetorical **topoi**, which in general have been canonized in the classical notion of so-called middle style of declamation. (mt., 66)*

Tutkimuksessa tulisi siis huomioida teosten pyrkimys epäpolitisoida joitakin tapahtumia ja toisaalta niiden pyrkimys politisoida toisia asioita. Kirjoittaja asettuu joka tapauksessa *rhetorical topoi* -asemaan, josta käsin hän kirjoittaa. - Tutkijan asema on myös mielenkiintoinen tässä asetelmassa.

Kuten Hyvärinen (1994, 54) toteaa, on metodisuus luennassa välttämätöntä, mutta *inspiroitunut* lukutapa on kuitenkin hänen ”ihanteensa”. Lukiessaan primäärilähteitä huomaa etsivänsä vahvistusta hypoteeseilleen, mutta huomaa myös löytävänsä jotain odottamatonta ja siksi kiinnostavaa. Rortyn (1992, 107) tavoin huomaa tekstin olevan ”- - an occasion for changing a previously accepted taxonomy,

or for putting a new twist on a previously told story”. Tutkija muuttuu itse tekstinsä kanssa, jolloin metodi ei ole ”- - puskuri, joka erottaa tutkittavan kohteen kokonaan eri asiaksi kuin mitä tutkija sanoo tästä kohteesta” (Hyvärinen 1994, 54).

Omassa työssäni joudun asettamaan tekstilleni ja tekstini kautta kirjoittajille kysymyksiä, joiden vastaukset rakentavat tutkimustani. Ensimmäiseksi kysymykseksi voisi ajatella ”Ovatko tekstit itsepuolustusta ja ironisesti uudelleenkuvailevia?”. Olen tietysti vastannut itse kysymykseen hypoteettisesti ja olettanut, että tekstin vastaus on myönteinen. Toinen kysymys voisi kuulua ”Miksi kirjoittaja kuvailee ironisesti uudelleen itseään ja instituutioita?”. Vastaus voisi olla: ”Minua on kuvailtu ulkoapäin, ja olen kuvailun vuoksi saanut häviäjän leiman. Haluan ’revanssin’”. Tai yksinkertaisesti: ”Minua on kuvailtu epäoikeudenmukaisesti. ’Viralliset’ keinot eivät auta.” Tutkija joutuu siis kiinnittämään huomiotaan juuri ”virallisesta” poikkeaviin vaikuttamisen repertuaareihin. Löytyykö teksteistä tutkijan määrittelemää ironista retoriikkaa, ja *miten* mahdollisella retoriikalla vaikutetaan? Kysyä voisi myös, onnistuuko teksti itsepuolustuksellisesti.

Tutkimuksessa ei ole tarkoitus tunnistaa kaikkia vaikuttamisen menetelmiä, eikä edes kaikkia ironisia vivahteita vaan osoittaa, miten ironinen tarina toimii yksilön itsepuolustuksena. Teksti on ja tulee olemaan aina jonkinlainen ”mysteeri”, josta paljastuu jatkuvasti uusia piirteitä. Tulkinta ei ole koskaan lopullinen, kuten Kari Palosen (1988, 15) *tyhjentämättömyysteesi* edellyttää. Toisaalta tulkinnan *perspektiivejä* on lukemattomia, eikä niitä kaikkia voida tematisoida. Tulkinta tutkimuksena ”vapauttaa lukijan ’tiedon’ illuusiosta”. (Palonen 1988, 16) Tulkinnan ”hyväksyminen” tutkimukseksi vapauttaa myös tutkijan oikeaoppisuuden ”taakasta”, jolloin hän voi tehdä tutkimustaan ilman ontologisia sitoumuksia, ehkäpä hieman itseironisesti.

Primääriaineistona olen käyttänyt Arja Alhon, Jörn Donnerin, Pertti Paasion ja Esko-Juhani Tennilän teoksia *Kafka kävi meillä*, *Terveenä laitoksessa*, *Minä ja Mr Murphy* ja *Sateenkaaresta vasemmalla*, koska niiden motiivina tuntui olevan puolustautuminen ”vääriä” kuvailuja vastaa. Mahdollista olisi myös ollut ottaa mukaan

tutkimukseen näitä vanhempia *itsepuolustusellisia* tekstejä tai samaan aikaan kirjoitettuja muita poliitikkojen autobiografioita. Koska kuitenkin ajattelin kirjojen ironian kontekstiksi *yleisen mielipiteen*, julkisen kuvailun, joka heistä jokaisesta on tehty, en katsonut aiheelliseksi ottaa mukaan kovin vanhoja teoksia. Toisaalta havaitsin teksteissä (varsinkin Paasiolla) viitteitä (itse)ironiasta. Paasion kirjan lisäksi etsin tutkimukseen myös muita politiikan ”häviäjiä”, jotka olivat kirjoittaneet kokemuksistaan. Tennilän kirja ei vaikuttanut kovin selvästi ironiselta kertomukselta, mutta voitaneen kuitenkin tulkita itsepuolustukseksi, jolloin se toimii eräänlaisena verrokkina tutkimuksessa.

Ensimmäinen luku johdattelee tutkimuskysymykseen. Siinä käsitellään myös tekstin ja kontekstin suhdetta. Samoin siinä esitellään tutkittavat teokset ja liitetään kirjat ”yleiseen” kontekstiin. Myös käsitteet, metodit ja käytettyjen materiaalien esittely sisältyy ensimmäiseen kappaleeseen.

Toisessa luvussa tarkastelen autobiografiaa ja sitä erityisesti narratiivina. Lisäksi pohdin sen asemaa poliittisena kannanottona tutkituissa teksteissä julkinen - privaatti-erotteluun nojautuen. Kiinnitän huomiota myös autobiografioiden tyyliin kertoa tapahtumista ”pinnallisesti”. Luontevinta ehkä olisi käsitellä autobiografiaa *puolustuspuheena*, keinona kuvailla uudelleen ne, jotka ovat kirjoittajaa kuvailleet (henkilöt, järjestelmät, ...), tässä kappaleessa.

Kolmannessa ironiaa käsittelevässä luvussa pyrin määrittelemään ironian käsitteen nojautuen pääasiassa Muecken, Boothin ja Hutcheonin ajatuksiin. Lisäksi tarkastelen tekstejä Richard Rortyn uudelleenkuvaailun näkökulmasta. Luvussa analysoin tekstejä Quentin Skinnerin ja F.R. Ankersmitin avulla sekä sokraattisen ”luolaan palaamisen” –teeman kautta. Lisäksi luvussa käsitellään ironista itsepuolustusta ja sen taustalla vaikuttavaa mielentilaa sekä pyrkimystä ”tulla uudelleen” eli palata politiikkaan. Kosmologisen ironian kannalta Fortuna-käsitteen pohtiminen osoittautui myös tärkeäksi, minkä käsittelyssä nojaudun pääasiassa F.R. Ankersmitiin. Mutta kyse on myös julkisen ja privaatin ”rajankäynnistä”, jossa privaatti

ironia esittäytyy eräänlaisena retorisenä *koanina*¹, kuten Mark Lawrence McPhail (1996, 14) nimittää postmodernia retoriikkaa. Ironian yksilöllisestä poliittisuudesta esitetty *koan* ”leikkii” julkisen poliittisen alueella mahdollisuudella palata yhä uudelleen.

Neljännessä luvussa käsittelen identifikaatiota ja identiteettiä, joilla ”pelaamista” ironinen asenne kompensoi. Identiteettiään määritellessään häviäjältä puuttuu mahdollisuus vedota ”vahvasti niihin, joihin hän itsekin kuuluu”, kuten Seppo Knuutila (1998, 34) huomauttaa identiteetin retorisesta määrittelemisestä. Toisaalta ironikko (eräänlaisena konservatiivina ja vastakohtana radikalistille) tajuaa, ettei ”parempaakaan” ole tarjolla, identifikaatioprosessit toimivat järjestelmästä riippumatta. Identifikaation ehdollisuuden tajuamista tarkastellaan Kenneth Burken *transformaation* ja *kulminaation* käsitteiden avulla. Jäljelle jää mahdollisuus ironian avulla kritisoida järjestelmää, vaikka kriitikko itse näyttää identifioituneen järjestelmään.

Viidennessä luvussa tehdään yhteenveto poliittisen ironian retoriikasta ja ajatuksesta, että ironia voisi olla joissakin tapauksissa eräänlainen mielentila tai elämäntapa. Tässä kappaleessa pohditaan myös ironian vaikutusta poliittiseen identifikaatioon ja identiteettiin sekä representaatioon. Myöskin ironian ja opportunistin sekä ironian ja liberalismien suhteita käsitellään viimeisessä pääkappaleessa.

---

¹ *Koanit* on McPhailin (1996, 4) mukaan tarkoitettu opastamaan Zen-oppilasta uskonnollisissa harjoituksissa. *Koan* ja *ironia* analogisesti vaativat oivaltajiaan hylkäämään rationaaliset ja sananmuksiset selitykset. *Koanin* (*ironian*) *ironian* esittäjä on *mestari*, jolle *oppilaat* tuovat ratkaisuehdotuksia epävarmoina onnistumisestaan. *Koan* on muodoltaan epärationaalinen eikä suhtaudu tavanomaisesti sanojen käyttöön: ”Show me your original face before you were born.” (Herrigel 1960, 27-29)

2. AUTOBIOGRAFIA

2.1. Yleistä

Poliittiset mullistukset ja yhteiskunnalliset liikkeet näyttävät - - kulkevan yhtä jalkaa tärkeiksi havaittujen omaelämäkertojen kanssa. - - [O]maelämäkertoja on totuttu odottamaan vain suurta menestystä saavuttaneilta ihmisiltä. (Hyvärinen 1994, 114)

Tarkoituksena ei ole väittää, että tutkimukseen valitut autobiografiat tulisivat olemaan tiennäyttäjinä millekään tärkeälle toiminnalle. Kyse on itse asiassa lähes päinvastaisesta ajatuksesta, sillä teosten eräänä kontekstina voidaan pitää epäonnistumista eikä suinkaan menestystä. Valitut autobiografiat eivät pyri ”mullistamaan” poliittista areenaa, vaan ne pyrkivät paremminkin peliin palaamiseen ja muistuttavat, ettei (epäonnistunuttakaan) poliitikkoa voi kohdella miten tahansa. Autobiografia voi olla tilaisuus puolustautua.

Autobiografia, kuten biografiakin, on elämän tallentamista, minkä kuitenkin autobiografiassa tekee päähenkilö itse. Autobiografioihin voidaan lukea hyvinkin erilaisia kirjoituksia: kirjeitä, muistelmia, päiväkirjoja, artikkeleita, retrospektiivisiä omaelämäkertoja ja autobiografisia fiktioita. Tässä työssä tarkasteltavia Arja Alhon *Kafka kävi meillä*, Pertti Paasion *Minä ja Mr Murphya* ja Jörn Donnerin *Terveenä laitoksessa* voitaneen pitää poliittisina muistelmina, jotka tarkastelevat historiallisesti kirjoittajalle merkittävää mutta lyhyttä ajanjaksoa. Esko-Juhani Tennilän *Sateenkaaresta vasemmalla* on päiväkirjan omainen kokoelma muistiinpanoja keväältä ja kesältä 1995.

Kuinka paljon näillä autobiografioilla on tekemistä politiikan kanssa? Onko perusteltua väittää, että niiden sanoma olisi millään tavalla poliittinen? Michael J. Shapiro (1984a, 2) mukaan kaikki tarinat sisältävät jonkinlaisen ”myyttisen tason”, jolla on jokin ”työ tehtävänä, näkökulma tarjottavana” tai jonkinlainen kuva maailmasta vahvistettavana tai kiellettävänä. Poliittinen voidaan kuitenkin kätkeä tarinan

sisään, jolloin kirjoittaja *ikään kuin* esittää neutraalin, poliittisia pyrkimyksiä vailla olevan tarinan.

Seemingly neutral accounts of activities deliver, by dint of their grammatical and rhetorical structures, implicit political arguments, either legitimations for entrenched authority or polemical critiques which seek to demystify or disestablish existing structures of power and domination. (Shapiro 1984a, 2)

“[S]e joka politikoi, toimii, ei voi samanaikaisesti keskittyä toimintansa itsereflektioon; - -” (Palonen 1993, 26) Autobiografia on siis mahdollisuus itsereflektioon ja myös politikointiin. Vaikka myös autobiografiaa voidaan pitää eräänlaisena poliittisena toimintana, on se varsinaisella “areenalla” tapahtuvan politikoinnin metataso. Tällä tasolla on mahdollista asettua kertojan rooliin ja antaa oma tulkinta tapahtumien kululle kaikkien jo aikaisemmin tehtyjen kuvausten lisäksi. Metatason politikointi ja itsensä uudelleen kuvaileminen sekä muitten samalla poliittisellä areenalla toimivien uudelleen kuvaileminen on myös *vapauttavaa*. Autobiografia voi vapauttaa kirjoittajan areenan kuvailuista, koska tekstien päähenkilöiden ei tarvitse sitoutua sanastoihin, joita hallinto ja julkisuus käyttävät. Itsereflektiota voidaan pitää ironisena, kun siinä esimerkiksi paljastetaan lisää niitä asioita, joista julkisuuskin on ollut kiinnostunut. Ironisoidessaan kirjoittaja myös politisoi tapahtunutta ja laajentaa kaventunutta poliittista liikkumatilaa.

Proustilainen pyrkimys kuvailla itsensä uudelleen autobiografiassa on esimerkki mainitusta vapautumisprosessista. Kuvailemalla itsensä uudelleen hän voi samalla vapautua muitten ihmisten kuvailuista ja ”syntyä” uudelleen. Myös nämä ihmiset tulevat *toisenlaisiksi* kuin ennen; kyseessä ei ole se, että hän näkisi nyt heidän todellisen luonteensa. Minä haluan kirjoittaa niistä, jotka kirjoittavat minusta. Wayne C. Boothin mielestä on erotettavissa kirjallisuus, jossa “- - the reconstruction of messages or content seems to be for the sake of revising and completing a picture of the speaker or of an action in which he is involved” (Booth 1975, 137). Autobiografian vapauttava voima voidaan ajatella *itsereflektioksi* ja ironia *reflektioksi*

tuosta *itsereflektiosta*. [Aristoteleen *Retoriikka* on reflektiota tuosta itsereflektiosta. (Palonen 1993, 27)]

Kuvailu on toimintaa, joka tekee kirjoittajasta, kuvaillusta, jälleen todellisen. Autobiografian ansiosta hänellä on arendtilaisessa mielessä tilaisuus aloittaa uudelleen, syntyä jälleen kerran kärsittyään kuoleman poliittisella areenalla. Kuvailemalla vastustajista (voittajista) saadun yllöksen lisäksi kuvaileva toiminta ”kiinteyttää” kirjoittajan olemassaolon, koska hän on voinut aktiivisesti tehdä omaa historiaansa.

With word and deed we insert ourselves in to the human world, and this insertion is like a second birth, in which we confirm and take upon ourselves the naked fact of our original physical appearance. (Arendt 1958, 176-177)

Autobiografia eroaa fiktiosta Hyvärisen tulkinnan mukaan, koska fiktiossa sankarit kuolevat, mutta omaelämäkertoissa he ”jäävät kirjoittamaan ja kirjoittavat itsensä kertomuksen jokaiseen hetkeen. Kirjoittamalla itsestä ei ainoastaan kirjoiteta menneisyydestä vaan tuotetaan itseä, jolloin omaelämäkertaa voidaan pitää tarkoituksellisena toimintana. Tämän mukaan kirjoittajaa ei voida täysin unohtaa omaelämäkertaa luettaessa. ”Kirjallisena työnä autobiografia voi olla omillaan toimeentuleva taideteos, mutta tekona se viittaa aina kirjoittajaansa.” (Hyvärinen 1994, 117)

Erilaiset autobiografiset kirjoitukset voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvat tekstit, jotka keskittyvät pääasiassa muistinvaraisiin tapahtumiin, joissa kirjoittaja on mahdollisesti ollut osallisena. Toinen kategoria painottaa persoonallista tutkimusta tai analyysia. Jälkimmäinen voi olla muodoltaan löyhää (kirjeet, päiväkirjan osat ja autobiografiset katkelmat kirjallisissa töissä) tai huolellisesti muotoiltu yhtenäinen retrospektiivinen kertomus. Paasion kirja sijoittuneeseen kategoriaan, mutta sen kuvailupyrkimys tekee siitä

autobiografisesti katkelmallisen. - Tietysti ”puhdas” kuvailukin voidaan ymmärtää kannanotoksi, kirjoittajan näkemykseksi kyseisestä tapahtumasta.

2. 2. Autobiografia narratiivina

Hayden Whiten mukaan kulttuureilla on pyrkimys ilmaista itseään narratiivien muodossa, kertoa itsestään tarinoita. Hän pitää mahdollisena, että halu kertoa tarinoita liittyisi inhimilliseen olemiseen itseensä. Emme saata ymmärtää toisen kulttuurin ajatusmalleja, mutta ymmärrämme tarinat, jotka ovat peräisin hyvinkin eksoottisista kulttuureista. (White 1987, 1) Tarinan muoto siis helpottaa kommunikaatiota, liittyy toiset ihmiset tapahtumiin, jotka ovat kertojalle erityisesti tärkeitä. Tarina jakaa kokemuksen ja helpottaa näkökulmien ymmärtämistä.

Narratiiveista on etsitty eräänlaista logiikkaa, joka helpottaisi niiden tulkintaa. Boothin ja Chatmanin mallissa (Tammi 1992, 23-24) kertova teksti on jaettu kahteen osaan: *kertojan-tekijän ja lukijan-yleisön* suhteen. Narratologisen tutkimukseen kuuluu näiden suhteiden selvittäminen.

Boothin-Chatmanin mallissa narratologinen tutkimus jaetaan kolmeen alueeseen: *biografiseen, kertomuksen ja reseption tutkimukseen*. Biografisen tutkimuksen piiriin kuuluu lähinnä narratiiviin vaikuttavien *fyysisten tekijöiden* selvittäminen. Reseption tutkimus puolestaan keskittyy *fyysisen lukijan* tutkimiseen. (Tammi 1992, 23-24)

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus keskittyä *kertomuksen tutkimukseen*, jossa tarkastellaan narratiivin *sisäkkäiset kertomuksia* sekä kertomuksen *implisiittistä ja yleisölle fiktiivistä tekijää*. Kaksi viimeksi mainittua suhdetta saavat enemmän huomiota kuin *sisäkkäiset kertomukset*, joita toki tutkittavasta aineistosta on löydettävissä. Kertomuksen *implisiittiseksi tekijäksi* voidaan olettaa pyrkimys puolus-

tautua kirjoittajaan kohdistuneita vääriä kuvailuja vastaan. *Yleisölle fiktiivinen* osa tarkoittaa niitä keinoja, joilla kirjailija toteuttaa pyrkimyksensä jotka ovat tutkimuksen poliittista toimintaa. Tarinan kertojaa nimitetään *päähenkilöksi*, joka ”seikkailee” tarinassa eräänlaisena sankarina. Kertoja-päähenkilö voi myös olla asettua ulkopuolisen tarkkailijan rooliin ja olla siksi myös (itse)ironinen.

Ironia ei kuitenkaan edellytä kirjoittajaltaan tietoista intentiota, vaan lukijalla on mahdollisuus tehdä tekstistä ironinen tulkinta. Varsinaiset toimijat ironiassa ovat tietysti ironisti mutta myös tulkitsija, jolla on Hutcheonin (mt., 11-12) mukaan tärkeä rooli ironisessa prosessissa.

[B]oth intention and agency are involved in the activity of the interpreter as well. One of the significations of the verb "to mean" is "to intend" (Wilson 1992: 165), but interpreters "mean" as much as ironists do, and often in opposition to them: to attribute irony where it is intended – and where it is not – or to refuse to attribute irony where it might be intended is also the act of a conscious agent.

Hyvärisen mukaan omaelämäkerran perusjännite vallitsee kahden minän, kertojan ja päähenkilön välillä. Hyvärinen viittaa Charles Griffinin (1990) Watergate-analysointiin kysyessään, mikä on autobiografian tarina juoni mikä on se *minä-myytti*, joka elämäkerrassa rakentuu. Griffin vastaa, että retoriikan merkitys on luultua suurempi mainitun minä-myytin rakentumiselle. Hyvärinen vie tätä ajatusta pitemmälle väittäessään, että kertojat käsittelevät (muuttunutta) elämänsä *ydinretoriikan* avulla. *Ydinretoriikka* ei kuitenkaan pakota kaikkia elämänvaiheita, vaan kohdistuu johonkin tiettyyn elämänvaiheeseen. (Hyvärinen 1994, 119-121) Myös tutkittavissa autobiografioissa kuvaillut jaksot ovat verrattain lyhyitä. Ainoastaan *satunnaisuus* tai *kosminen ironia* (jos näin halutaan nimetä; ks. s. 37) saavat teoksissa ajatonta kantavuutta.

Rortyn (1989, 11-12) mukaan poliittinen tai tieteellinen murros voidaan ajatella radikaalina maailman hahmottamisen sanaston vaihdoksena. Sanaston muutoksen aiheuttaa ajattelua jäsentävän *ydinmetaforan* (vrt. ydinretoriikan) muutos. Hyvärisen mielestä ulkoinen tilanne ei enää kiinnosta, vaan kiinnostavaa on sanaston ja metaforien muuttuminen. Omaelämäkerta on teko, jolla on poliittinen ulottuvuus. (Hyvärinen 1994, 121) *Murroksesta, kuilusta* alkunsa saanutta sanaston muuttumista voidaan pitää analogisena tutkittavan uudelleenkuvaailun kanssa. Murros näyttäytyy toimijan "pointtina", jonka pyrkimys on ylittää konteksti ja konventiot, joilla tapahtumia *yleisesti* määritellään. Tappio voi olla mahdollisuus politikointiin ja politisointiin, jolloin kontingenssi ei näyttäydy välttämättä negatiivisena vaan antaa toiminnalle lisää pelivaraa, mahdollisuuden ylittää ehdollistuneita sanastoja. *Yleisen* ylittäminen tunnustaa uudet tulkinnat ja suuntaa tutkimuksen "häviäjien historiaan". "Pointin tavoittelu mahdollistaa - - esimerkiksi tekstin ironisen vivahteen ymmärtämisen." (Palonen 1996, 145-146) - Häviäjät ovat vain kirjoittaneet harvoin omasta elämästään. Omaelämäkerrat ovat olleet voittajien puhetta.

Sen sijaan Rortyn (1989, 93) hyvä ironikko havaitsee kielen ja *finalististen sanastojen* kontingenttisuuden, mikä erottaa hänet voittajille ominaisesta puhunnasta. Mutta rortylainen ironikko havaitsee myös kirjallisuuden tarjoaman mahdollisuuden uudistaa omaa *finaalista sanastoaan*. Tämä merkitsee, että "[w]hereas [the metaphysician] thinks of the high culture of liberalism as centering around theory, [the ironist] thinks of it as centering around literature". Murroksesta kumpuavaan tarinaan haetaan elementtejä konventionaalisen politiikan ulkopuolelta, kuten esimerkiksi kirjallisuudesta. Tutkittavissa teksteissä oivalletaan autobiografian mahdollisuus välittää menestyksen lisäksi myös tappio. Omaelämäkerran välittämä tarina voi kuvailla uudelleen tappioon johtaneet tapahtumat muokkaamalla finalistisiksi muotoutuneita voittajien sanastoja mieleisekseen tai suhtautumalla niihin vähemmän vakavasti kuin tavallisesti.

Koska narratiivit ovat vastineita tiettyihin poliittisiin tapahtumiin, sisältyy niihin yhteiskunnallista kritiikkiä. Pohtiessaan ideologioiden historiallisuutta Rorty (1995, 223) esittää "välttämättömänä" kehitysvaiheena "ideologian kritiikin" ("critic of ide-

ology”). Rorty kyseenalaistaa ajatuksen, että ihmiset tunnustavat aina jotakin ideologiaa. Ideologian idean hylkääminen johtaa Rortyn mielestä myös historiakäsityksen muuttumiseen. Kenneth Burkeen viitaten Rortyn historia muodostuu joukosta anekdootteja, joista rakentuu ”koominen viitekehys” (comic frame) historiallisille tapahtumille. Rortyn (1995, 224) mukaan historian komiikan ei ole tarkoitus paljastaa mitään ihmisistä itsestään tai ihmisten kohtalosta, vaan hän ajattelee, että se on ”oppitunti” nykyihmisille.

Autobiografioiden narratiivit eivät sitoudu ideologioihin (lukuunottamatta Tennilän teosta) vaan päinvastoin puolustautuvat ideologisista ajatuksista voimansa saaneita syytöksiä vastaan. Tavallaan ne liittyvät siihen Rortyn (1995, 225) hahmottelemaan kaanoniin, jonka tarkoitus on ”help us understand how we tricked ourselves in the past, - -”. Tosin tutkituista autobiografioista on löydettävissä lisäksi moraalinen sanoma, jonka tarkoitus on kertoa, miten meidän tulisi toimia tulevaisuudessa.

Hylätessään ideologian narratiivi valitsee luomaansa maailmaan ”koomisen viitekehysten”, joka kuvailee henkilöhahmonsa ”oppilaiksi itselleen”, kuten Rorty huomauttaa. Lisäksi Rortyn mukaan koominen viitekehys vapauttaa kertojan *itserefleksioon*, jossa hän voi välittää tapahtumia, joissa ”he has been tricked or cheated”. ”In sum, the comic frame should enable people to be observes of themselves, while acting.” (Rorty 1995, 223) Autobiografioiden narratiivit valitsevat näkökulman, jossa ei ”lähdetä mukaan” konventionaaliseen narratiiviin vaan valitaan viitekehys, joka estää tavanomaisten vasta-argumenttien käyttämisen niiden kritisointiin.

2.3. Autobiografia osana kommunikaatiota?

Kommunikatiivisuus on pyrkimystä yhteisymmärrykseen vastakohtanaan välineellinen suhtautuminen toiseen ihmiseen (Kajanoja 1996, 21)

Jos ajatellaan, että kaikki tutkittavat autobiografiat ovat ainakin joltain osin saaneet alkunsa kriisistä, voidaan myös ajatella, että ne pyrkivät sanomaan jotain kyseisestä kriisistä. Tällöin ne omalla tavallaan osallistuvat keskusteluun, jota on käyty erilaisilla foorumeilla. Kajanoja (mt.) määrittelee kommunikaation Habermasiin tukeutuen ”viestin välittämiseksi”, jossa ”pyritään argumentoimalla yhteiseen ratkaisuun”. Kajanoja (mt.) painottaa sanaa ”pyrkimys”, koska ideaalinen kommunikaatio ei ole tietoisesti saavutettavissa vaikka asioiden tilana onkin yleisesti toivottava.

Tutkittavien autobiografioiden vilpittöntä pyrkimystä habermasilaiseen ideaaliseen kommunikaatioon voidaan kuitenkin epäillä. Kuten alkusitaatissa todetaan, kommunikaation vastakohtana pidetään *välineellistä* suhtautumista toiseen ihmiseen. Autobiografioissa kerrottu tarina kuvailee kriisiin ajoittunutta keskustelua kaikkea muuta kuin kommunikatiiviseksi. Keskustelua määrittelevät ”loputtomat sanat, jotka eivät sano mitään” (Donner 1995, 5), ”rautainen puoluekuri” (Tennilä 1995, 8), ”vaikeneminen” (Paasio 1996, 103) ja ”hytтын ininäksi” jäävät perusteluyritykset (Alho 1997, 10). Kirjojen päähenkilöt eivät ole voineet kommunikoida tasapuolisesti, jolloin on ”johdonmukaista”, ettei heiltäkään sellaista kommunikaatiota odoteta. Ennen autobiografiaa syntynyt ”yhteisymmärrys” on ”kompromissi”, joka on jättänyt ”jälkeensä ratkaisua koskevan erimielisyyden”, kuten Kajanoja (1996, 23) kuvaa vaillinaisen kommunikaation vallitessa syntyneitä ratkaisuja.

Autobiografioissa yksilöä vastaan asettuu yhtäältä hallinto, joka samaistuu virkamiehiin ja virkamiehen roolin ottaneisiin poliitikkoihin ja toisaalta media, joka saa ”laumasta eronneesta” yksilöstä helpon uhrin. Häviäjäleiman saaneen on vaikea identifioitua entiseen yhteisöön, joka on hänet tavallaan hylännyt. Häviäjä tavallaan menettää (tai haluaa menettää) kielellisen yhteytensä yhteisöön. Kajanojan (mt.) mukaan kielen ja yhteisön kehittyminen on eräänlainen paradoksi, jossa yksilön yhteisöä uudistavat ehdotukset johtavat väistämättä kitkaan yhteisön kans-

sa, koska uudistajan "[k]ieli ei ole enää yhteinen" (mt., 25). Autobiografioiden tapauksissa "kitka" yhteisön kanssa sai verrattain suuren julkisuuden, ja kirjoittajat joutuivat harkitsemaan, tyytyvätkö he uhrilampaan rooliin vai yrittävätkö puolustautua.

Koska yhteisö oli ajautunut varsin kauaksi yksilöstä ja ehkä alkuperäisestä aiheestakin eikä yhteistä kieltä oikeastaan ollut, puhuivat keskusteluun osallistujat toistensa ohi (Kajanoja 1996, 28). Yksilöt joutuivat miettimään suhtautumistaan epätasaiseen ja hedelmättömään keskusteluun, jossa asiallinen argumentaatio oli menettänyt voimansa. Kuten Kajanoja (1996, 29) toteaa, "[y]hteisymmärryksen ja erilaisuuden välillä on jatkuva jännite". Tämän "jännitteen" oivaltamista ja jopa hyväksikäyttämistä voidaan pitää autobiografioiden ironian perustana. Kuvaillessaan uudestaan itsensä, heitä kuvailleet ihmiset ja tapahtumat, häviäjät valitsevat puolustautumisen. Puolustautuessaan he kuitenkin valitsevat aseekseen epätäydellisen kommunikaation, joka (ainakin osittain) tahallisesti "puhuu ohi" edeltäneen julkisen keskustelun, jolloin "vakavakin" sanankäyttö vaikuttaa ironiselta ja joka liioitellen ja leikitellen kertoo mediaa kiinnostavia yksityisasioita. Samalla tavoin maallikon sopivasti käyttämä professionaalinen sanasto ironisoi eksperttien asiakkaitaan alistavan ammattisanaston (Edelman 1984, 52).

Tutkittavat autobiografiat siis "valitsevat" ei-kommunikatiivisuuden ja epärationaalisuuden sekä kielen välineellisyyden juuri päinvastoin kuin Kajanoja (1996, 30) itse Habermasiin tukeutuen tekisi valintatilanteessa. Habermasin teoria ei hyväksy ironisia puhetilanteita, jotka syntyvät yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta, kommunikatiivisuuden käsitteensä piiriin (mt., 35-37). Autobiografiat ovat reaktioita, mutta ne eivät ole vastauksia kommunikatiivisiin argumentteihin tai tarinoin, joita kirjoittajat ovat mielestään saaneet osakseen. Kirjojen päähenkilöt ovat yrittäneet kommunikoida, mutta sitä ei ole kuultu tai se on kääntynyt heitä itseään vastaan. "Kuinka onnistunut on sellainen puhe, jota ei kuulla", näyttää Owen M. Fiss (1998) kysyvän kirjassaan *The Irony of Free speech*. Hänen vastauksensa on lyhyesti: "Ei kovinkaan hyvä". Tässä tilanteessa tutkimuksen kirjoittajat ovat usein valinneet ironian.

Kajanoja (1996, 31) viittaa Habermasiin väittäessään, että ”ihmisten ei ole mahdollista astua pitkäksi aikaa ulos yhteisymmärrykseen suuntautuvan toiminnan piiristä”. Pitkän päälle kommunikatiivisen ideaalin hylkääminen olisi ”itsetuhoista” (mt., 31). Tutkittavien autobiografioiden intentio ei näyttäisi olevan sitoa kirjoittajaansa ironiaan. Niissä esiintyvää ironiaa voidaan pitää vastauksena tilapäiseen kommunikaatio-ongelmaan, jonka normalisoituessa myöskin heidän ilmaisunsa normalisoituu. Voitaisiin väittää, että ironian hylkääminen autobiografioissa esitetyissä kriiseissä olisi itsetuhoista häviäjän poliittisen elämän kannalta, koska (Habermasista poiketen) vallankäyttöä ja –tavoittelua voidaan pitää rationaalisena toimintana.

2.4. Julkisen ulkopuolelta

Nykyistä politologista tutkimusta ei kovinkaan selvästi rajoita perinteiset yksityinen-julkinenrajaukset. Sen sijaan tutkittavat autobiografiat pyrkivät erottelemaan ne toisistaan, ja tekstit korostavat sitä, että ne saavat alkunsa *julkisen sfäärin* ulkopuolelta *privaatista* maailmasta. Kirjailijalla on ”piilopaikka”, jossa teoksen oivallukset kehittyvät kirjalliseen muotoonsa. Teokset esittävät tarinan, jonka näkökulma konventionaalisen julkisen ulkopuolella – paitsi Tennilä, jonka kirjaa voidaan pitää eräänlaisena ohjelmajulistuksena – privaatissa, jonne he ovat mielestään joutuneet enemmän tai vähemmän ilman omaa syytään. Kerrottujen tarinoiden ”voima” piilee ainakin osaksi niiden *ikään kuin* yksityisyydessä, josta käsin julkiseen kuuluvia asioita on ”luvallista” tarkastella ”sellaisina, miltä ne ovat näyttäneet ja tuntu- neet (Paasio 1996, 6). Tarina, sen kertominen, voi olla myös ”puhdistava ja terapeuttinen kokemus”, jolloin annetaan lupaus aikaisempaa todemmasta ja syvällisemmästä kuvauksesta (Alho 1997, 10). Myös Donner (1995, 26) sijoittaa itsensä kirjoineen ”järjestelmän”, julkisen areenan, ulkopuolelle, mutta hän hyväksyy *privat*in poliittisuuden: ”Yhteiskunnalliseen osallistumiseen on muita teitä” .

Autobiografiat eivät kuitenkaan voi olla luomatta julkisen maailman tilalle uutta maailmaa. Shapiron (1984, 225) Derrida-tulkinnan mukaan tekstuaalisuuteen liittyy

"the inability to get outside the production of the world as a form of writing". Tutkittavat tarinat luovat tahtomattaankin omaa maailmaa, jota ne tarjoavat lukijoilleen eräänlaisena vaihtoehtona viralliselle ja tiedotusvälineiden luomalle maailmalle. Alho ja Paasio luovat maailman jossa aktualisoituvat kohtalon tai sattuman kaltaiset voimat ohjailemaan yksilön elämää. Donnerin luoma maailma on puolestaan eräänlainen rinnakkaismaailma, joka koko ajan sävyttää "varsinaisen" maailman tapahtumia ja saa ne näyttämään "kummallisilta". Tennilän luoma maailma on taas järkipäisempi ja ennustettavampi kuin maailma, jota se pyrkii korvaamaan. Vaikka Tennilän maailma nojaa, kuten kolme muutakin, yksityiseen kokemukseen ja ajatukseen, ovat sen argumentit yleisiä ja vasemmistolaiseen ajatusmaailmaan sopivia.

Autobiografioiden asema julkinen-privaaatti-akselilla on verrattavissa Arendtin *sosiaaliseen*, joka on hänen mukaansa "hämärtänyt" julkisen ja privaatin rajaa (Arendt 1970, 38) autobiografiat eivät selvästi kuulu kumpaankaan kategoriaan. Teokset nostavat julkiseen keskusteluun Arendtin mielestä privaattiin kuuluvia asioita. Samoin kuin *sosiaalisen* nousun myötä, monet julkiseen maailmaan kuuluvat asiat privatisoituvat autobiografioissa.

Kuin kirjailija-Kafkan sommittelemalla sietämättömällä pirullisuudella olen ollut kolmasti keskellä tapahtumien vyöryä voimatta tehdä yhtään mitään. Kaikki yritykseni perustella tapahtuneita asioita tosiasioilla ovat olleet hytтын ininää tunteiden myrskyssä. (Alho 1997, 10)

Vain vähän aikaa sitten aidosti julkiset asiat ovat muuttuneet kirjan myötä privaateiksi ja hämartyneet poliittisesti vaikeasti käsiteltäviksi. "Tosiasiat" eivät riitä perusteluiksi, vaan kirjoittaja tarvitsee argumentaatioonsa "jotain muuta", joka ei "sovi" tavanomaiseen julkiseen keskusteluun. Kirjailija astuu askeleén sivuun kuin budolajin harrastaja ja käyttää häntä vahingoittavaa voimaa hyväkseen, koska ei pysty sitä vastustamaan. "Itsepuolustusliikkeen" perustana toimiva privaaatti todellisuus ei kuitenkaan ole vähemmän tosi kuin julkinen todellisuus:

Miksi en siis kirjoittaisi kaikesta kokemastani niin rehellisesti kuin mahdollista vielä keskellä tapahtumia? Kerrankin voisimme tehdä yhdessä kurkistuksen politiikan kulisseihin, kun näyttelijät eivät vielä ole oppineet vuorosanojaan eikä aika pyöristänyt armeliaasti muistoja. (Alho 1997, 10)

Honigin oivallus, tulkitessaan uudelleen Arendtin tekstejä, on toiminnan arvaamattomuus, sen mahdollisuus kieltäytyä noudattamasta sille asetettuja sääntöjä ja rajoituksia. Honigin mielestä ei ole mitään syytä olettaa, että arendtilaisen mallin julkinen sfääri riittäisi toiminalle areenaksi. Päinvastoin, hän väittää, juuri poliittisissa kriisitilanteissa toiminta näyttää hakeutuvan privaateiksi luokiteltaviin paikkoihin, joissa "[a]ction produces its actors" (Honig 1993, 120). Autobiografioissa juuri kieltäydytään sopeutumasta päähenkilöille varattuun rooliin. Mutta kieltäytyminen on tehtävä *ikään kuin*, koska se areena, jolla on epäonnistuttu, on ainoa "todellinen" politiikan areena - paitsi ehkä Donnerille.

Kun hän [Sirkka Hämäläinen] tulee vaikenemaan oikeuskanslerin luvalla, minulla ei ole mitään mahdollisuutta selvitä. (Alho 1997, 138)

Lipponen ilmoitti, ettei puheenvuoroja myönnetä. Minä pillastuin ja sanoin, että mikäs hallituksen neuvottelu tämä on, jossa ei edes puhua saa. Lipponen vaan jurmutti ja jatkoi asioiden nuijimista. (mt., 108)

Ministeriöiden kansliapäälliköt ja muut korkeimmat virkamiehet pysyvät, ministerit tulevat ja menevät ja useimpia heistä viedään sinne, mihin ministeriöiden korkeimmat virkamiehet päättävät.

Käsikirjoittajat pysyvät, repliikkejä lausuvat näyttelijät vain vaihtuvat.

Sanon myös sen, ettei minua saa millään valtionyhtiön yksityistämistä tukemaan.

Njet! Never! (Tennilä 1995, 160)

Toisaalta on huomattava, että mikään uusi tai vallankumouksellinen ei ole aluksi uutta ja vallankumouksellista, paitsi ehkä huomaamattaan. Toiminta alkaa privaatissa maailmassa, joskus se tapahtuu yksityiselle ihmiselle. Tätä Arendt pitää "edeltävänä" toimintana, ei varsinaisena toimintana. Kuitenkin Honigin mielestä julkisen ja privaatin vuorovaikutus on *tavallista*, mikä hämärtää niiden välistä rajaa. Arendtin privaatin epäpoliittiseen hämäärään "tuomitsemat" "muuttumattomat" identiteetit ovat näin ainakin aluksi mukana julkisen poliittisissa prosesseissa. Honig kysyykin, miksi privaatin hämäärään ei voida tuoda "valoa", miksi näiden identiteettien artefakti-luonnetta ei voida paljastaa. (Honig 1993, 120) Toisaalta *itsepuolustus* ei pyri rakentamaan uutta instituutiota eikä kaatamaan vanhaa, vaan se pyrkii paremminkin vastustamaan auktoriteettia.

2.5. Pinnallinen tyyli

Tutkittavat autobiografiat eivät vetoa faktuaalisiin argumentteihin, vaikka niitä teksteistä löytyykin, vaan niiden argumentaatio perustuu uuteen (hauskaan?) tapaan kuvailla asioita, joista on aikaisemmin puhuttu "virallisesti" ja vakavasti joita vastaan he teksteillään puolustautuvat. Pertti Paasio myöntää kiertelemättä, ettei hänen työnsä pyri syvällisyyteen ja että monet asiat olisivat vaatineet syvällisempää käsittelyä kuin kirjan käsittely on. "Keskuksen" puuttuminen tekstistä lisää Paasion "taiteellista vapautta" viitata vaikeisiin asioihin ilman suurta konfliktin vaaraa. Esipuheita lukiessaan saa vaikutelman siltä, että Paasio ja Alho valitsevat "kepeän" tyylin, ja "vakavat" asiat saavat jäädä odottamaan "tulevaa aikaa", jolloin niistä voidaan ehkä puhua.

En - - yritä asettua tarinan sankariksi enkä ole nähnyt erityistä vaivaa ollakseni mahdollisimman objektiivinen. - - Arvostamani yhteistyön Holkerin hallituksen puitteissa olen sinänsä joutunut jättämään verrat vähälle, mikä on valitettavaa - -. Aika ei kuitenkaan ole sallinut sukeltaa tuohon miljööseen vielä. Sallineeko tuleva aika? (Paasio 1996, 6)

"Pinnallisuus" ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys tai ensimmäinen reaktio tapahtuneeseen, vaan se vaatii aikaa kypsyäkseen "tyyliksi", jota kirjoittaja voi käyttää hyväkseen. *Murphy*-teema on pinnallisuudessaankin tapahtuneen prosessoinnin tulos: "Tapahtumien huvittavuus on usein korostunut vasta ajallisen etäisyyden myötä, - -" (mt., 6). Paasio oivaltaa, että "vakavat" tappiot voidaan myöhemmin kääntää voitoiksi ja että myös muut ihmiset kamppailevat samanlaisten ongelmien kanssa.

Poliitikko tarvitsee kuitenkin elämänsä rakenteisiin myös vastoinikäymisiä, jotta niistä tulisi kestäviä. Vastoinikäymisten kautta oppii paremmin erottamaan isot ja pienet asiat ja paremmin hahmottamaan omat roolinsa erilaisissa yhteisöissä. - - Herra Murphyn teesit ovat universaalisia. (mt., 7)

Vaikka Alho haluaakin kirjoittaa kokemastaan "niin rehellisesti kuin mahdollista", haluaa hän tehdä "yhdessä" ainoastaan "kurkistuksen politiikan kulisseihin". Vakavaa poliittista keskustelua on siis turha odottaa. "Kurkistuksen" Alho perustelee sen nopeudella, jolloin "- - näyttelijät eivät vielä ole oppineet vuorosanojaan eikä aika pyöristänyt armeliaasti muistoja". (Alho 1997, 10)

Donnerin ja Tennilän alkusanoista "kepeyttä" ei löydä julkisanottuna, vaan vihjeitä on yritettävä etsiä teksteistä. Donnerin alkusanat eivät ole pitkät: kymmenen riviä runollista ilmaisua. Donner aloittaa: "Se, mitä ei muista, ei ole muistamisen arvoista. Onko niin?" Väite saa heti peräänsä kysymyksen, joka kyseenalaistaa vahvan väitteen.

Tämä etäisyys maailmaan, joka ei ole omani. Mikä on minun maailmani, minun varsinainen maailmani? Kaikki nämä aluttomat ja loputtomat keskustelut. (Donner 1995, 5)

Donner on jäänyt ulkopuolelle "maailmasta", jota ei omista jossa ei ole kotonaan. "Unohtaminen" keventää tekstiä, avaa näkökulman, josta voi nähdä vain osittain. Unohtaessaan Donner valitsee *tietämättömyyden* ja samalla tarjoaa lukijoilleen paradoksin, "[k]uinka muka mitään tietämätön voisi olla viisain kaikista, kun sen sijaan monet muut näyttävät tietävän kaikenlaista" (Sihvola 1996, 59). Käydessään filosofisia keskusteluja Sokrates keksi, että hänen viisautensa on siinä, että hän tietää paremmin ainakin yhden seikan, nimittäin sen, ettei hän tiedä oikeastaan mitään. Sokrateen viisaus perustuikin juuri oman tietämättömyyden oivaltamiseen. Donnerin ironia rakentuu oman ja toisten tietämättömyyden oivallukselle. Hänen ironiansa kohteita ovat kaikki, jotka eivät ole tietämättömyyttään oivaltaneet.

Myös Tennilän "kepeyden lupaus" alkusanoissa kätkeytyy sivulauseeseen. Varsinaisesti alkusanojen tyyli on vakavaa, koska kyseessä ovat asiat, jotka ovat "pakottaneet" toimimaan. Tennilä lupaa kertoa "- - ihmisille - - siitä, mitä kansanedustajaehdokas itse tuntee ja miettii ja mitä kaikkea valitun kansanedustajan työhön liittyy". Hän ei halua käydä vaalikampanjaa tai virallista keskustelua vaan puhua "tuntemuksistaan" ja "ajatuksistaan", jonka olisi määrä antaa tekstile joitakin vapauksia.

Pinnallisuus, vakavuus ja syvällisyys näyttäytyvät tutkittavissa autobiografioissa tietoisena valintana. Pitäytymällä pinnallisessa tyyliässä ja hakemalla argumentaation perusta julkisena pidetyn ulkopuolelta kirjoittajat pyrkivät välttämään sovinnaisen poliittisen puhunnan vaarat. Poliitiikan perinteisillä areenoilla kärsityt tappiot pakottavat häviäjät vetäytymään puolustusasemiin ja kokeilemaan vaihtoehtoisia tapoja politikoida. Faktat toimivat teksteissä eräänlaisina kiinnekohtina, joiden ympärille rakennetaan varsinainen tarina, joka toisinaan tukee toisinaan horjuttaa faktojen asemaa.

Faktojen väliin jäävän tilan korostuminen siirtää kertomuksen painopistettä perinteisen moralisoivasta esteettisen suuntaan. Väliin jäävä tila ikään kuin kehystää faktat ja kiinnittää huomion varsinaisesta teoksesta reunuksiin. Tarkoituksena ei ole tällöin haastaa varsinaisia totuuksia vaan se lähes viralliseksi muodostunut tarina, jolla kirjoittajia on kuvailtu. Kun "virallinen" tarina painottaa faktoja, keskittyy

itsepuolustusellinen autobiografia tarinaan. Alholla ”kehystäminen” ilmenee esimerkiksi siinä, miten hän nimeää kokemansa vääryydet *teurastukseksi* (93, 98) tai miten vastustajat ”nukkuvat” *Erm-unta* (142) tai miten politiikassa siirrytään *asemasotavaiheeseen* (99). Paasio puolestaan kehystää tarinansa Murphylainauksilla, jotka aina jollakin tavalla liittyvät käsiteltävään aiheeseen, mutta toisaalta vievät ajatuksia pois ”virallisista” tapahtumista. – Murphyn ”teeseihin” palataan myöhemmin. Donner kietoo kertomuksensa *laitos*-teemaan, joka irrottaa tekstin tavanomaisesta todellisuudesta. ”[K]oska eduskunnan [joka on laitostunut] tunnusmerkkinä oli nimenomaan *tavallisuus*, ts. se oli suunnilleen kuten kansa”, joka sekin siis on laitostunut. Luodut kehykset eivät perustu moralisointiin vaan kuvailevat uudelleen tapahtumia. Kuten F.R. Ankersmit (1996, 16) toteaa, esteettinen näkökulma painottaa poliittisen todellisuuden *representaatiota* eikä niinkään yritystä rakentaa todellisuutta käsitteiden verkostolla tai moraalilaeilla.

3. IRONIA

3.1. Mitä ironia on?

*It [irony] is a way, not the truth.*²

Ironialla tarkoitetaan tavallisesti lausumaa tai tilannetta, joka kontekstinsa valossa esittäytyy jollakin tavalla huvittavana oivaltavalle vastaanottajalle. Yksinkertaisimmillaan ironia on *sanallisessa* eli *verbaalisessa* ironiassa, jossa sanotulla tarkoitetaan jotain muuta kuin sillä yleisesti ymmärretään. *Tilanneironialla* puolestaan tarkoitetaan tapahtumaa, jossa vaikkapa formulakuski peruuttaa parkkipaikalla päin lyhtypylvästä. (Renwall & Reunanen 1998, 6) D.C. Muecken (1970, 8-10) mukaan *tilanneironia* (situational irony) paljastaa sattuvasti odotuksen ja tapahtuneen väli-

---

² Ironiasta ei voi antaa positiivista määritelmää, sillä ironia on aina ”jotain muuta”. Ironian avulla subjekti on negatiivisesti vapaa, hän voi välttää positiiviset määritelmät. (Traugott 1992, 36)

sen epäyhdenmukaisuuden, kuten kun taskuvaras huomaa joutuneensa taskuvarkaan uhriksi. Tilanneironia syntyy ilman harkintaa, sattumalta, ja sitä voidaan pitää ei-intentionaalisenä.

Verbaalinen ironia puolestaan on Muecken (1970,10, 32) mukaan intentionaalista toimintaa, joka siis perustuu puhujan tarkoituksiin. Tässä ironian muodossa puhujan tarkoittama (intentio) merkitys ja puhunnan kirjaimellinen merkitys poikkeavat toisistaan eli niiden välillä on inkongruenssi. Aina ei verbaalista ironiaa luonnehdi "päinvastaisuus" vaan kyse saattaa olla sävyeroista ja niiden tulkinnasta. Tutkittavat autobiografiat edustavat *verbaalista ironiaa*, jonka perusintentiona on pyrkimys kuvailla uudelleen tapahtumia, joiden aikaisemmat kuvaukset antoivat kirjoittajille häviäjän leiman.

Näille ironian muodoille on ominaista, että intentio tai odotus on jyrkästi kontrastisessa kirjaimellisen merkityksen tai odotuksen kanssa. Odotetun tulkinnan toteutuminen riippuu *viisaan* tai paremminkin *oivaltavan* yleisön osallistumisesta tai yhteistyöstä kirjailijan tai puhujan kanssa, minkä myös poliitikko joutuu ottamaan huomioon käyttäessään ironian keinoja toiminnassaan.

Renwall ja Reunanen (1998, 6) erottelevat omaksi ironian alueekseen ironian *elämänasenteena*. Heidän mukaansa tähän ironian lajiin liittyy oivallus "maailman hallitsemattomuudesta, totuuksien suhteellisuudesta ja eettisten tavoitteiden saavuttamattomuudesta. Ironisen elämänasenteen omaava voi kuitenkin toimia "ikään kuin" maailma olisi hallittavissa ja eettiset arvot saavutettavissa.

Erilaiset näkökulmat saavat ironiassa oikeutuksensa, koska ironia ei asetu vakavissaan kannattamaan jotain tiettyä näkökulmaa. Burken (1962, 514) mukaan ironia tunnistaa vihollisessakin eräänlaista syvällä olevaa sukulaisuutta (kinship), jonka vuoksi emme ole täysin vieraita toisillemme erilaisuudessammekaan. Voimakkaat mielipiteet, ainakaan niihin sitoutuminen, ovat ironikolle vastenmielisiä. Esa Väliaverron (1998, 2) pitää ironikkoja nykyisen "mielipideterrorin" vastustajina, koska "[i]roniselle asenteelle on vierasta ironian käyttö välineenä joidenkin totuuksien tai mielipiteiden esittämiseen". Linda Hutcheonin (1995, 51) mukaan

ironialle on luonteenomaista, että se on ristiriidassa vakiintuneiden lukkoon lyötyjen mielipiteiden kanssa.

Muecken (1970, 10) mukaan ironia ei ainoastaan ota erilaisia muotoja itselleen, vaan se on jatkuvassa muutoksessa. Nykyään "ironia" merkitsee eri asioita eri ihmiselle, ja sillä ymmärretään eri asioita kuin vaikkapa 1500-luvulla. Ankersmit (1996, 165-166) tuo esille Thomas Mannin modernilta vaikuttavan ajatuksen siitä, ettei radikalismissa voi olla ironiaa, vaan ironia liittyy konservatismiin³. Mannille konservatiivi on toimintaan suuntautuva henkilö (*vita activa*) ja radikaali päinvastoin *vita contemplativa* suosiva (Ankersmit 1996, 163). Tämän mukaan Mannin luova politiikka on konservatiivista ja ironista.

Voidaanko tutkittavia teoksia ja niiden päähenkilöitä kategorisoida radikaali-konservatiivijaottelun mukaan? Tennilä näyttäisi täyttävän Ankersmitin radikalistille asettamat vaatimukset avoimella idealismillaan ja oman puolueensa johdon vastustamisellaan. Toisaalta Tennilän radikalismi on "keskiluokkaistunut" haaveiksi vallankumouksesta, mikä kylläkin suuntaa häntä enemmän *vita contemplativan* kuin *vita activan* suuntaan:

Varjoja ja rakkautta kertoo Chilen sotilasjuntan vastaisen liikkeen toiminnasta, ja viekin niin mukanaan että on jo aamupuoli yöstä kun havahdun lukemiseltani nukkumaan. (Tennilä 1995, 47)

Myöskin Donner mieltyy helposti radikalistiksi, joka tahtois kumota vallitsevat arvot omillaan. Donnerin "rinnakkaismaailma" kuitenkin jollain tavalla tarvitsee "tavallista" maailmaa toimiakseen. Donnerin maailma on eräänlainen saareke tavallisuuden meressä, josta käsin hän "pystyy - - tarkastelemaan todellisuutta tiettyssä määrin ulkoapäin, - -" (Donner 1995, 11). Donnerin suvusta hän pyrkii erottautumaan viittaamalla nuoruutensa vähäisiin käyttövaroihin (mt., 15). Mutta Don-

³ Ajatus perustuu siihen, että radikalistilla ei ole halua ajattelussaan sitoutua elämän epäjohtonmukaisuuksiin ja monimutkaisuuksiin tai sosiohistoriallisen maailman lainalaisuuksiin. Ankersmitin Mann-tulkinnan mukaan radikalisti voi tästä syystä vain "vandalisoida" maailmaa, toisin kuin ironikko, joka on vastuullisen "luovaa".

ner kuitenkin erottaa itsensä oloonsa tyytymättömistä köyhistä korostamalla sitä että hänen tarpeensa olivat ”äärimmäisen vähäiset” (mt.).

Alho ja Paasio leimautuvat helpoiten Ankersmitin konservatiivisiksi ironisteiksi, koska he eivät kovinkaan selvästi pyri välittämään mitään ideologista sanomaa. Heidän tarinansa keskittyy lähes yksinomaan kertomaan tietyistä heidän poliittisen uransa kannalta merkittävistä tapahtumista. Paasio esimerkiksi ei varsinaisesti kritisoi maassa vallitsevaa demokratiakäsitystä. Ainoastaan Helsingin ylimääräisen puoluekokouksen jälkeisessä pohdiskelussa hän pistää pienen piikin: ”[D]emokratia [ei] täyty pelkällä muodolla. On oltava myös demokratian henki.” (Paasio 1996, 115) Myös Alho haluaa säilyttää ja kehittää ”kansalaisyhteiskuntaa”, joka toimivana on kuitenkin ”haavoittuvainen informaation suhteen”. Alho kokee politiikan tehtäväksi, ”Habermasin käsittein, toimia yhteiskunnan systeemin, ts. hallinnon ja päätöksenteon ja ihmisten arkielämisen, välittäjänä ja lähentäjänä”. (Alho 1997, 217)

Nykyironiaan kuuluu jonkinlainen itsereflektiivisyys, jonka vuoksi se pakenee sanoja, vaikka ironia (verbaalinen eli sanallinen ironia) useasti muodostuu niistä. Ironia pakenee myös määritelmiä. Jos väitetään, että ironia on sitä, että sanotaan yhtä mutta tarkoitetaan toista, ironia alkaa etsiä uusia muotoja ja ironisoida niitä asioita, joita sen oli määrä tarkoittaa. Ironia ironisoi lopulta itsensä, oman oikeutuksensa tulkintaan itsestään. Hilikka Summa (1996, 55) määrittelee ironian Kenneth Burken *tropologian* mukaan eräänlaiseksi ”perspektiivien perspektiiviksi”, ’metanäkökulmaksi’, joka kieltää jokaisen yksittäisen näkökulman oikeutuksen”. Tutkittavien teosten valossa Summan määritelmä pitää yhtäältä paikkansa, mutta toisaalta tekstit ”oikeuttavat” oman näkökulmansa, tarinansa. Silti kertomuksella ei ole (varsinkaan Alhon ja Paasion tapauksissa) merkittävää ja kauaskantoista tehtävää, vaan tarina ikään kuin kieltää oman laaja-alaisen merkittävyytensä.

Tutkittavien autobiografioiden perusolettamus on, ettei politiikon (ihmisen) kaikki toiminta ja toimintaan vaikuttavat tapahtumat ole aktiivisesti hallittavissa. Kaikkeen toimintaan liittyy kontingenteja, satunnaisia, tekijöitä, jotka vaikuttavat joskus rat-

kaisevasti rationaalisen ja ennakoitavana pidetyn toiminnan tuloksiin. Arkipäiväisessä elämässämme joudumme kuitenkin elämään ikään kuin tapahtumat olisivat ennakoitavissa, jolloin satunnaisuudet ilmenevät usein *kohtalon ironiana*, jota myöhemmin nimitetään myös *ironiaksi ilman ironistia*. Kohtalon ironia (*Weltironie, irony of events, cosmic irony, irony of fate*) tai rouva Fortunan vaikutus asioihin tarkoittaa, että poliittisen toiminnan tulokset usein eroavat dramaattisesti aiotuista tuloksista. (Ankersmit 1996, 166). *Kohtalon* vaikutus, sattuma, on tunnustettu pitkään, mutta se on tulkittu ironiaksi vasta vähän aikaa (Muecke 1970, 70).

Sanallisen ironian ja tilanneironian väliin voidaan vielä sijoittaa *draamallinen* ironia (esim. Muecke 1970, 64). Sillä tarkoitetaan ironiaa teatterin keinoin, mutta myös yleisesti tilanteiden esittämistä ironisina. Voidaan ajatella, että useimmissa tilanteissa on potentiaalista ironiaa, joka saadaan esille käyttämällä sopivia tyylejä ja painotuksia sekä riisumalla ironian kannalta turhia elementtejä. (Renwall & Reunanen 1998, 6) *Draamallista ironiaa* esiintyy silloin, kun roolihahmo on tietämätön tilanteesta, jonka katselijat tietävät. Kun, esimerkiksi, Oidipus rukoilee Laiuksen (isänsä) tappajan kuolemaa, tappaa hän ironisesti itse Laiuksen. Katselijat tietävät, että Oidipus ei tiedä olevansa tappaja. Machiavelli on myös kunnostautunut tällä ironian alueella, josta osoituksena varsinkin *Mandragola*-näytelmä.

Platonin Sokrates-dialogien ”hyväuskoinen hölmö” –ironikko esittää yksinkertaisia ja näennäisen viattomia kysymyksiä, jotka kuitenkin pyrkivät paljastamaan asioista myös ominaisuuksia, jotka muuten olisivat jääneet huomaamatta. Sokraattisen dialogin ironisuus syntyy paradoksaalisista väitteistä, jotka ”samalla kertaa sekä pitävät että eivät pidä paikkaansa” (Renwall & Reunanen 1998, 6). Gregory Vlastosin (1991, 31) mukaan sokraattinen ironia poikkeaa tavanomaisesta ironiasta, ja hän kutsuukin sitä *kompleksiseksi ironiaksi*, joka ei yksinkertaisesti vain sano muuta kuin tarkoittaa.

Sokraattiselle ironialle on myös ominaista, ettei se pyri suoraan selittämään vaan jättää asiansa toisen osapuolen itsensä oivallettavaksi (Renwall & Reunanen 1998, 7). Kun Sokrates enempää selittelemättä sanoo dialogissa, ettei hänellä ole tietoa, mutta että ilman tietoa hän on kirottu, joudumme itse selvittämään mitä tä-

mä saattaisi merkitä (Vlastos 1991, 44). Tutkimuksessa olleet tekstit ”kantavat” koko tarinansa ajan mukanaan eräänlaista salaisuutta, miten *Kafka*, *Murphy* tai *Laitos* todella liittyvät politiikkaan. Mahdollinen yhteys jää lukijan oivallettavaksi – vihjeitä tekstit toki sisältävät.

Vlastos (1991, 31) väittää, että kompleksisessa ironiassa se, mitä sanotaan sekä on että ei ole mitä tarkoitetaan. Kun esimerkiksi Donner nimittää eduskuntaa laitokseksi, hän ei tarkoita sitä yleisesti ymmärretyssä mielessä. Toisaalta hän esittää sanan *ad hoc* tarkoittaen paikkaa, jossa tapahtuu tiettyjä sille ”laitokselle” ominaisia asioita ja joka on ”oikeussuhteiden kokonaisuus jollakin yhteiskuntaelämän alalla, instituutio” (Nykysuomen sanakirja). Kirjan alkuosassa Donner palaa aikaan, jolloin hän suoritti siviilipalvelusta sairaalassa ja kirjoitti kirjaa *Terveenä sairaalassa*. Myöskin se kirja saa innoituksensa elämän ongelmista, ja senkin ”[k]irjoittaminen on myös karsimista” eikä kaikkea voi sanoa suoraan (Donner 1995, 9).

Richard Rortyn *uudelleenkuvaailua* voidaan pitää eräänä ironian lajina, jossa ”liberaali ironikko” kuvailee uudelleen *finalistisia sanastoja (final vocabulary)*. Ironian kohteina ovat tällöin sanat, joiden arvoa ei yleisesti epäillä, kuten kirkko, vallankumous, Suomi tai kristitty. (Rorty 1989, 73) Rortylaisen ironian kohteina ovat kaikki sanastot, jotka eivät ole ”vapaan keskustelun” tuloksia (mt., 84). Pahinta, mitä rortylaiselle ironikolle voisi sattua olisi, että hän jumittuu yhteen sanastoon. Siksi ironikon on luettava jatkuvasti, jotta hänen sanastonsa uusiutuisi. (mt., 80) Rortylainen ironia siis hakee ”työkalunsa” kirjallisuudesta, jonka innovaatioiden tuominen ”vapaaseen” keskusteluun pitää ironisen prosessin käynnissä.

Tutkittavina olleet autobiografiat edustavat juuri sellaista kerronnan muotoa, jossa kuvaillaan tilanteita, jotka on mahdollista ”virittää” ironiseen tilaan. Kuvailemalla uudelleen tapahtumia, jotka on jo kerran kerrottu, voidaan eri keinoilla luoda tarinaan ironinen vivahde. Myöhemmin tekstissä viitataan *peitettyyn ironiaan*, jonka mukaan jokaisen kirjallisen esityksen voidaan ajatella ironisesti kätkevän todelliset merkitykset.

Ironia ei kuitenkaan ole pelkästään verbaalisia tekoja tai tilanteita, jotka oivaltavan yleisön silmissä näyttäytyvät ironisina. Ironia voi ilmetä myös ei-verbaalisena, kuten kuvina, eleinä tai jopa olemuksena. J.P. Puro (1992, 26) puhuu eräänlaisesta *nonverballiikasta*, joka retorisenä taitona on vaikuttamassa siihen, miten viesti ymmärretään. *Nonverballiikan* tarkoitus on siis ”muotoilla” puhtaan argumentaation vaikutusta puhujan kannalta haluttuun suuntaan. Pelkkä teksti voitaisiin esimerkiksi ymmärtää kirjaimellisesti, mutta mukaan liitetty sopiva kuva voi saada tekstin kuulostamaan epäilyttävältä.

[I]roniseen viestintätilanteeseen kuuluu ironisoija, ironian uhri, ironian oivaltava vastaanottaja ja naiivi vastaanottaja. Kaikki nämä osapuolet voivat olla läsnä ironisessa tilanteessa mutta kaikki eivät aina ole välttämättömiä. Lisäksi nämä samat osapuolet voivat esiintyä yhtäaikaan eri rooleissa riippuen ironisesta luennasta. Esimerkiksi ironian uhri voi hyvin oivaltaa tilanteensa, jolloin hän on myös ’oivaltava vastaanottaja’. (Renvall & Reunanen 1998, 11)

Ironinen teksti ja ironinen tulkinta osoittautuvat varsin monimutkaisen prosessin osatekijöiksi, joista ironia rakentuu. Hutcheon (1995, 12-13) päätyykin väittämään, että ironia paremminkin ”tapahtuu” (happens) kuin tehdään. Ironista merkitystä ei ole ainoastaan sillä, mitä ei sanota ääneen eikä sanomatta jätetty ole välttämättä vastakkaista sanotulle. Ironia vain tapahtuu kommunikatiivisessa prosessissa ilman, että voisimme ironistina tai yleisönä ”luottaa” ironiaan.

Koska ironia osoittautuu varsin monimuotoiseksi ja vaikeasti tavoitettavaksi ilmiöksi, on syytä määritellä se tutkimuksen kannalta järkevästi. Määrittely on tietysti aina jossain määrin mielivaltaista, mutta varmaankin välttämätöntä, jotta tutkimusanalyysia voitaisiin edes jossain määrin hallita. Toisaalta myös tutkimus voidaan ajatella tulkinnaksi ja Kari Palosen (1988, 15) ”läpitulkinvaraisuus- ja tyhjenty-mättömyysteetin” mukaan jokainen tutkimus on lopulta kiistettävissä ja jokaiselle tutkimukselle voidaan esittää (ja varmaankin esitetään) vastaväitteitä ja vaihtoehtoja.

Jotta ironiasta saataisiin edes jonkinlainen "ote", määritellään ironia tässä tutkimuksessa narratiivissa ilmaistuksi *uudelleenkuvailuksi*, joka puolestaan ymmärretään eräänlaiseksi *itsepuolustukseksi*, vastaretoriikaksi, kuvailuille, jotka ovat kirjoittajiin kohdistuneet. Toisaalta tutkimuksen kannalta merkityksellisiä ovat *kohtalon ironia* ja *tilanneironia*, jotka esitetään teoksissa hallitsemattomina voimina, joiden ironian kirjoittajat (päähenkilöt) ovat havainneet, mutta heitä kuvailleet ihmiset eivät. Teksteissä havaitaan kosmisuuden, kontingenttisuuden, vaikutus politiikkaan ja hyväksytään se osaksi toimintaa. Hyväksyminen johtaa tai jopa edellyttää itseironiaa, jotta toiminnan satunnaisuutta voisi "sietää". Yksilöiden toiminnan seurauksena saavutetaan aina jotakin enemmän kuin oli tarkoitus, ja yksilöt saavat aikaan enemmän kuin he uskalsivat toivoa (Ankersmit 1996, 166). Poliitiikka, jossa ironiaa tarvitaan, ei ole kausaalista, vaan politiikkaa, jossa F.R. Ankersmitin (1996, 170) mukaan *virtù* ja Fortuna kohtaavat.

Ironia on kykyä kyseenalaistaa tapa, millä puhutaan ja, millaiset ehdot puheelle asetetaan. Eräitä ehdollistuksia: ketkä osallistuvat, ketkä otetaan vakavasti, mistä ja miten puhutaan (esim. määrät, luvut, tekninen sanasto valikoivat puhujat). Aiheet puhetilanteissa on yleensä luokiteltu jo etukäteen. - Diskurssin ehdot tulisi voida kyseenalaistaa. Kirjailijana ironikko paljastaa "virallisten" tarinoiden kuvauksien ohuuden ja sepitteellisyyden. Kirjoittaja politisoi tekstillään kommunikaation ehdollistumia, jotka määrittelevät kommunikaation "reunaehdot". Vallitsevat tarinat saavat kilpailijoikseen uusia tarinoita, jotka eivät taistele samoilla aseilla kuin vanhat. Tällainen retoriikka yhdistää, kuten McPhail (1996, 154) väittää, kaksi erillisiksi oletettua asiaa painottamalla sekä elämän *vakavia* että *retorisia* ideaaleja, ja ymmärtämällä samalla, miten ne täydentävät toisiaan. Donner sijoittaa itsensä muodollisten poliittisten toimintatapojen ulkopuolelle kyseenalaistamalla kokemuksellaan konventionaalisen politiikan mahdollisuudet:

- - *kahdeksan eduskuntavuotta, katoaa hiljaa tuuleen, hajoaa olemattomiin kuten päätökset, jotka yhtä hyvin joku toinen olisi voinut tehdä. Havel puhuu tänä vuonna (Wellingtonissa) kauniisti haasteista ja*

mahdollisuuksista, joita politiikka tarjoaa älymystölle. Ehkä hän uskoo niihin. Annan hänen pitää uskonsa. (Donner 1995, 122)

Ironia ajatellaan myös *elämänasenteeksi*, koska ironia liittyy oivallukseen maailman kontingenttisuudesta, josta huolimatta on toimittava *ikään kuin* maailma olisi hallittavissa. Tutkimuksessa ei kuitenkaan oleteta, että ironia olisi aina intentionaalista, vaan ironinen "itsepuolustusliike" saattaa "tapahtua" ikään kuin itsestään, kun ironia on tullut osaksi kirjoittajan jokapäiväistä elämää. Silti ironia luo ympärilleen poliittista lisätilaa, jossa päähenkilö voi toimia saamastaan "häviäjäleimasta" huolimatta. McPhailin (1996, 117) mukaan tällainen oli ominaista sofistiselle, päinvastoin kuin sokraattiselle, retoriikalle, joka on *aretē*, johon olemme kaikki kykeneviä riippumatta syntyperästämme tai sosiaalisesta statuksesta. *Aretē* voidaan ymmärtää kyvyksi luoda ympärilleen *tilaa*, jossa toimia.

Koska tässä tutkimuksessa keskitymme autobiografioihin, joita on pidettävä ainakin jossain määrin harkittuina ja tarkoitushakuisina tuotteina, hylätään ajatus tiedostamattomasta ironiasta. *Aretēn* kaltaista mestarillista ironia voidaan toki kuvata autobiografiassa, jolloin se toimii osana tarinaa. Samoin satiirisiksi tulkittavia kohtia voidaan pitää osana tarinaa, joka kuitenkin voi näyttäytyä ironisena kokonaisuutena.

3.2. Miten tunnistaa ironia tekstistä?

Vaikka ironian määritelmästä päästäisiinkin yksimielisyyteen, on ironian tunnistaminen vähintään yhtä vaikeaa. Ironia syntyy vuorovaikutuksessa, mutta se tajutaan ensisijaisesti yksityisesti, jolloin kokemustaan ei tarvitse perustella (Renvall & Reunanen 1998, 5). Ironia jää eräällä tavalla ironikon ja oivaltavan yleisön väliseksi salaisuudeksi. Ironian tunnistamista voidaan helpottaa lajittelemalla sitä tai etsimällä vihjeitä kontekstista, jossa ironia syntyy tai jossa se ilmenee. Tässä tutkimuksessa taustatieto rajoitetaan tietoisesti "yleiseksi" tiedoksi, joka on jokaisen

”valveutuneen” tiedotusvälineiden seuraajan tavoitettavissa. Silti on syytä tarkastella myös teoreettisesti, miten ironia on tunnistettavissa.

Ironia merkitsee yleisesti ristiriitaa ilmaisun ja havaitun todellisuuden välillä, Muecke väittää. Ironialla on kuitenkin erilaisia muotoja, ja se kehittyy koko ajan. Nykyisessä yhteiskunnassa, jossa kommunikoidaan monella tavalla, ”ironia” merkitsee eri asioita eri ihmisille. (Muecke 1970, 10) Siksi ironikko joutuu antamaan entistä selvempiä *vihjeitä* tekstinsä ironiasta, jotta hän saa intentionsa riittävän hyvin esille. Käsiteltävässä aineistossa *vihjeet* siitä, ettei tekstiin pidä suhtautua liian vakavasti, annetaan jo kirjojen kansissa. Jotta ristiriitainen ja kaksijakoinen ”tunnelma” saataisiin yleisöissä aikaan, “[i]rony needs *both* the stated *and* the unstated - -” (Hutcheon 1995, 61). Ironikko näyttää valitsevan *sekä* välittämänsä todellisuuden *että* hylkäämänsä tai lausumattoman todellisuuden.

Tutkimuksen kannalta on tietysti tärkeää, että pystyy jollakin tavalla määrittelemään, mikä on ironista ja mikä taas ei ole. Tulkinta on vaikeaa ja yksimielisyyttä siitä, mitä pidetään ironisena, on varmaankin vaikea saavuttaa. Tarvitaan jonkinlaisia tietoja tapahtumien tai asiantilojen kontekstista, jotta tulkinta olisi mahdollista. Esimerkiksi tieto siitä, että joku on tyhmyyttään sukeltanut tyhjään uimaltaaseen, ei vielä tee tapahtumasta ironista. Mutta jos tiedämme lisäksi, että sukeltaja olikin uimaopettaja, on tilanne aivan toisenlainen. Toisaalta yleisön hyväksyttävä ironinen tulkinta ainakin yhdeksi mahdolliseksi tulkinnaksi (Väliverronen 1998, 2)

Tässä työssä käsiteltävät politiikkaan sukeltavat henkilöt ovat kaikki ammattilaisia (Donner?), joiden pitäisi tietää miten syvää altaassa on. Tapahtuneet törmäykset ovat sinänsä huvittavia, ehkä ironisiakin. Mutta työssäni pyrin löytämään ironian, joka kumpuaa törmäyksen jälkeen. En kuitenkaan väitä, että ”törmäys” olisi syynä ironiseen asenteeseen, vaan väitän, että yksilön negatiivinen määrittely ulkoapäin halutaan kuvailla uudelleen, mikä jo sinänsä on ironinen prosessi. Poliittiseen pelin metaforan voidaan sanoa vaihtuvan leikin metaforaksi ironisessa uudelleenkuvaailussa, kuten Terho Pursiainen (1997, 13) väittää pohtiessaan eettisten sääntöjen

universaalisuutta. Johan Huizingaa mukaillen Pursiainen määrittelee leikin, ”kepeän” suhtautumisen ”vakaviin” asioihin, *todellisuuskuplaksi*, jonka moraalisaäntöihin ”leikkijä” voi itse vaikuttaa (mt., 13).

Donner (1995, 61-62) esimerkiksi myöntää tekstiensä tarkoitushakuisuuden ja retorisuuden sekä ironisuuden sen alkuperäisessä merkityksessä:

Väittämällä, etten ollut saanut mitään aikaan, yritin palauttaa keskustelun muutamaaan yksinkertaiseen tosiseikkaan, - -.

Donner siis oivalsi, että väitteillä, jotka eivät välttämättä vastanneet hänen omaa käsitystään, voitaisiin vaikuttaa asioihin. On syytä olettaa, ettei Donner ole suhtautunut välinpitämättömästi oivallukseensa kirjoittaessaan kirjaansa. ”Laitos” ei ole sattumalta laitos, vaan sillä on oma merkityksensä tarinassa. Yksittäisenä ironisena ”pilkahduksena” Donnerin tekstissä on hänen käsityksensä ”pätevyydestä” eduskuntaan pääsemisen edellytyksenä. Donner esittäytyy pätevyksiä vailla olevana julkisuudesta elävänä henkilönä. Pyrkiminen on hänelle vierasta, koska asiat hoituvat, kun vain pysyttelee julkisuudessa. Donnerin ”laitos” suosii onnenonkijoita ja yhteiskunnallisesti kehittymättömiä yksilöitä.

Minua itseäni auttoi pitkäaikainen julkinen elämä, eikä minun tarvinnut miettiä, olinko ”pätevä” vai en. (Donner 1995, 91)

Samoin Alho tunnustaa ymmärtävänsä, miten julkisuutta voidaan käyttää omien tarkoitusperien saavuttamiseen ja on valmis myös itse ”pelaamaan” julkisuudella. Suomen markan Erm-kytkennästä käydyssä keskustelussa Alho koki, että hänen sanomisiaan oli tulkittu *Karjalaisessa* virheellisesti, joten hän päätti käyttää ”tulkitsijoita” hyväkseen.

Laitoin - - piruuttani seuraavana päivänä lehdistölle samansisältöisen referaatin, kuin mitä Karjalainen-lehden jutussa oli. Vaihdoin vain kappalejärjestystä. Ja se uutisoitiin täsmälleen päinvastoin: "Alho ei näe estettä Erm-kytkennälle". "Practical joke" upposi juuri niin kuin olin arvellutkin. (Alho 1997, 117-118)

Boothin mukaan periaatteessa jokainen kirjallinen tekstiyhteys on ironinen, koska se painottaa ja laaduttaa jokaisen sanan, ja samalla se vaatii lukijaa päättelemään merkityksiä, jotka eräässä mielessä eivät ole sanoja sinänsä: kaikesta kirjallisesta merkityksestä tulee *peitetyn ironian (covert irony)* muoto - tarkoituksellinen tai ei (Booth 1975, 7). Useasti kirjailija myös sanoo vähemmän kuin tarkoittaa, ja lukijan tehtäväksi jää tulkita asiayhteydet, niin että mahdollinen ironinen momentti paljastuisi ("sataa" lausahduksena voi saada ironisen merkityksen kaiken muun tapahtuneen huippuna).

"Is it ironic?" Miten tunnistaa ironinen lausuma? Millaisia vihjeitä tekstistä olisi etsittävä? Johtopäätökset voidaan esim. tehdä kirjailijan implisiittisistä normeista perusteena teksti tai etsiä ulkoisia vihjeitä kirjailijan oletettavista intentioista: 1) suorat kirjailijan antamat vihjeet; 2) tahalliset virheet; 3) ristiriitaiset tosiasiat työssä; 4) tyylien ristiriita; 5) uskomusten konfliktisuus. (Booth 1975, 53-86) Toisaalta esimerkiksi vieraan etnisen ryhmän ironian oivaltaminen voi kestää kauan, kuten Gabriel Torres (1997, 21) huomauttaa tutkimuksessaan meksikolaisten tomaattityöläisten ironiasta.

Mediaa mielipide palvelee paljastuksina, jotka voidaan liittää henkilöihin, joista median kuviteltu kuluttaja on kiinnostunut. Tutkittavien autobiografioiden päähenkilöt vastustivat median mielipideterroria, mikä myös ilmeni ironiana, kuten Alhoa voidaan tulkita: "Kyllä meilläkin skandaaleja pitää olla, että olisimme tosi kansainvälisiä" (Alho 1997, 56). Toisaalta median "myllytys" saatettiin sublimoida eräänlaiseksi initiaatoritiksi, johonka jokainen tosipoliitikko joskus joutuu. "Olin ensimmäistä kertaa ollut oikein kunnolla valtakunnallisessa mediasirkuksessa. - - Ainoa ohje oli, ettei pitäisi kommentoida yhtään mitään." (Alho 1997, 59)

Myös Donner näyttää huomaavan politiikan ja siihen liittyvän kommunikaation vajavaisuuden ja älyllisen epäilyn puutteen. Hallintoon kuuluva "dialektiikka" vaatii hallitusta profiloitumaan suhteessa edelliseen hallitukseen. Donnerin mukaan tämä noudattelee tuttua kaavaa, jolla asiat julkisesti ilmaistaan. Tärkeintä on oman mielipiteen saaminen julkisuuteen, ei sen sisältö.

Älyllinen epäily, epävarmuus, kyseenalaistaminen ja itseironia eivät ole politiikan keskeisiä ominaisuuksia. Vastakohtia on suurenneltava, jotta oma mielipide näkyisi kirkastuneessa valossa. (Donner 1995, 34)

Tennilä puolestaan pitää ministeriöiden virkamiehiä syypäinä poliitikkojen älyllisyyden alennustilaan. Päätökset tehdään käytännössä jo valmisteluvaiheessa, eivätkä edes ministerit pysty paljon vaikuttamaan virkamiesten valmistelemiin asioihin. "Käsikirjoittajat pysyvät, repliikkejä lausuvat näyttelijät vain vaihtuvat". (Tennilä 1995, 160) Eri asia on kuitenkin se, voiko Tennilän teosta pitää tyyliltään ironisena. Onko Tennilä ironikoksi liian vallankumouksellinen?

Ironikko ei vain sano jotain kohteestaan, vaan hän sanoo myös jotain itsestään ja maailmasta.

Theophrastus' "Character" of the ironist shows him not as someone accomplishing clear rhetorical purposes in the world by the controlled use of stable irony but as a man whose irony is his character and for whom the establishing of his character is inseparable from his rhetorical purposes. (Booth 1975, 139)

Esimerkiksi Donner kirjassaan ironisoi sen, minkä eteen hän "uhrasi" kahdeksan vuotta elämästään. Hän teki sen tyhjäksi ja uudelleenkuvasi. Samalla hän kuitenkin uudelleenkuvasi myös itsensä kirjoittamisella, joka on "se tärkein". Ironisen pu-

heen tarkoitus on tällöin, kuten J.G.A. Pocock (1984, 35) huomauttaa poliittisista puheakteista, "vapautua" itsensä kohdistuneista kuvailuista määrittelemällä itsensä uudelleen. Kuvailu tekee kuvailun kohteesta eräänlaisen esineen, jota voidaan määritellä kuin hän ei olisi toimiva subjekti. Uudelleenkuvailussa prosessi kääntyy päinvastaiseksi, jolloin kirjoittaja voi manipuloida tapahtumia uudelleen parhaaksi katsomallaan tavalla. Tällainen puhe ei ole välttämättä kaksisuuntaista kommunikaatiota, vaan sitä voidaan Pocockin (1984, 35) mielestä pitää "terapeuttisena" puheena itselle:

Essentially, I am talking about myself to myself, and if I say anything to him it is probably said in order that I may hear myself denouncing him. I cannot be engaging him in dialogue if I am engaged in destroying him or transforming him into something other than he is. If, in making myself other than a slave, I am making myself other than a thing. I am liable to find that this involves treating him as a thing, or at any rate a third person or alter.

Ironia voidaan siis tunnistaa hyvin monella tavalla. Yhtäältä voidaan sanomaa tarkastella kontekstiinsa (takaisku poliittisella areenalla, luopuminen, ...) sidottuna ja löytää ironinen pointti syntyvässä vastakkainasettelussa. Toisaalta tekstin sisäiset elementit saattavat paljastaa kirjoittajan "intentiot" eli ironia on kirjoitettu sisään tekstiin. Ironinen lataus voi syntyä myös tekstin ja sen situaation välillä, missä tekstiä luetaan. Mahdollista on myös ilmaista ironinen intentionsa lukijalle, niin ettei hänen tarvitse sitä erityisesti ottaa selvälle vaan teksti voidaan lukea suoraan jonkin asian ironisointina (esim. Dye & Zeigler: *The Irony of Democracy*⁴).

Loppujen lopuksi ironialle ei pystytä asettamaan mitään selviä tunnusmerkkejä: se vain *tapahtuu*, ja sen oivaltaa jos on oivaltaakseen. Näin siitakin huolimatta, että varsinkin valtaan yhdistettynä ironiaa voidaan käyttää "aseena", kuten Linda Hut-

---

⁴ Dye & Zeiglerin ironisointi kohdistuu amerikkalaiseen poliittiseen järjestelmään ja selittää sitä demokratian elitistiteoriolla.

cheon (1995, 9) huomauttaa. Mutta tietoisestikin käytettynä ironia on epävarma ase, koska oivaltavaan yleisöön ei välttämättä voi ”luottaa”, jolloin ironia jää realisoitumatta eli se ei *tapahdu*. Luku sinänsä ovat ”on ironista, että - ” –argumentit, joilla pyritään tietoisesti osoittamaan, että olemme havainneet johonkin liittyvän ironian ja haluamme kertoa sen jostain syistä myös muille. Ironia ja sen tulkinta ovat Donnerin tekstiä lainaten ”[y]ritys erään tilanteen kuvaamiseksi” (Donner 1995, 13).

3.3. Mr Murphy ja Kafka

3.3.1. Rouva Fortuna oikeilee

Muecken mukaan omana ironian lajinaan voidaan pitää *ironiaa ilman ironistia*, jossa tapahtumiin vaikuttaa puolipersonallinen voima, *kohtalon ironia (Irony of Fate)*. Ihminen toiveineen, pelkoineen ja pyrkimyksineen on ristiriidassa pimeään, arvaamattoman kohtalon kanssa. Ihminen tavoittelee rationaalisina pidettyjä asioita tietämättömänä siitä, että hän on jatkuvasti alttiina kohtalon oikeille. (Muecke 1970, 23) Varsinkin Paasion ja Alhon kirjoissa ironia nousee kohtalon, jonkin hallitsemattoman, dramaattisesta vaikutuksesta jokapäiväiseen elämään. Tämän dramaattisen tai traagisen ironian oivaltaminen johtaa verbaaliseen, sanalliseen ironiaan, jolla pyritään lievittämään kohtalon vaikutuksia.

Sekä Alhon että Paasion tarinassa inhimillisiin asioihin ja tapahtumiin vaikuttaa yli-inhimillinen voima. Alho nimittää tätä voimaa *Kafkaksi* ja Paasio *Mr Murphyksi*, mutta kumpikin kuvailee sen melko samantapaiseksi. *Kafka* ja *Murphy* toimivat ihmisten elämässä samaan tapaan kuin Quentin Skinnerin (1978, 95) Machiavellitulkinnan *Fortuna*⁵, jota voidaan yrittää hallita, mutta tulos on yleensä epävarma.

---

⁵ Quentin Skinnerin (1978, 95) mukaan Machiavellin *Fortuna* on suhteessa *virtù*-käsitteeseen. Jos ihmisten *virtùn* määrä vähenee, niin fortunän määrä taas vastaavasti lisääntyy. *Fortunan* satunnaisuutta voidaan vähentää ottamalla tapahtumat ”omiin käsiin”, toimimalla niin, että toimintaamme

Alho ja Paasio ikään kuin unohtavat välillä *Kafkan* ja *Murphyn* olemassaolon ja koettavat toimia aivan kuin kuka tahansa omiin kykyihinsä luottava ihminen. Tällainen itseluottamus kuitenkin säännöllisesti kostautuu, kun *Fortuna* muistuttaa olemassaolostaan.

Alhon ja Paasion *Fortuna*-käsitykset poikkeavat toisistaan sikäli, että Alholla se on luonteeltaan aggressiivinen ja kauttaaltaan negatiivinen voima, joka ”tuppautuu” tilanteisiin, joissa sitä ei kaivata. Paasion *Murphy* se näyttäytyy leikkisänä ja positiivisempänä kuin *Kafka* mutta kuitenkin oikukkaana. Lisäksi Paasion *Fortuna* mieltyy, miehisestä esikuvastaan huolimatta, naiselliseksi voimaksi, jota ei voi ennustaa, mutta jonka kanssa voi kuitenkin elää. Alhon *Fortuna* puolestaan on maskuliinisempi kuin Paasion, jäykkä ja vaativa eikä lainkaan leikkisä. Se ilmestyy tarinaan usein juuri silloin, kun Alhon oma naisellisuus pääsee valloilleen ohjailemaan politiikan tekoa. Yleisestikin Alhon politikointia varjosti maskuliininen *kafka-mainen* tunnelma, joka rajoitti hänen impulsiivista tapaansa toimia. Alho esimerkiksi epäonnistuu yrittäessään toimia ”talousteoreetikona”:

Tyhmyyttäni annoin koko talouspoliittiselle ajattelutavalleni teoreettisen nimen. Tämä taisi johtua yksinkertaisesti siitä, että minut oli juuri

---

luonnehtii *virtù*. *Fortunan* täydellinen hallinta *virtùn* avulla on kuitenkin utopia, johon voidaan pyrkiä mutta jota ei koskaan saavuteta.

Fortuna näyttäytyy Skinnerin (1978, 95) mukaan Machiavellin teksteissä naisellisena ja oikukkaana voimana, jonka käyttäytymistä ei voida ennustaa. Se voi olla suosiollinen, mutta myös epäonnea aiheuttava. *Fortunan* ja *virtùn* välillä vallitsee niiden vastakkaisuudesta johtuen jatkuva kamppailu, eikä sen vaikutuksesta pääse täysin eroon, vaan se on vaikuttava voima, joka ”ohjaa ja sekoittaa ihmisten toimia”. *Fortuna* siis näyttäytyy ensisijaisena toimijana, eikä *virtù* voi muuta kuin yrittää minimoida *fortunan* vaikutusta maailmaan.

Skinnerin (1987, 95) mukaan roomalaiset olivat jumalallista fortunaa Jupiterin tyttärenä, mikä takasi *fortunalle* mahdollisuuden vaikuttaa ihmisten elämään omaan oikukkaaseen tapaansa. ”Oikkuihuun” ei kuitenkaan tarvinnut ainoastaan sopeutua, mikä näkemys ei voinut olla vaikuttamatta Machiavelliin, vaan myös roomalaiset katsoivat voivansa vaikuttaa ”kohtaloonsa”. Myös tutkittavissa teoksissa rouva Fortuna korvasi usein byrokraattisen laskelmoinnin ja syy-vaikutus-ketjuun luottamisen. Rouva Fortuna ikään kuin vapauttaa päähenkilön pohtimasta epäonnistumisiensa ”maallisia” syitä.

muutama kuukausi sitten todistettu talouspoliittisesti kykenemättömäksi ja uskoin tarvitsevani näkemykselleni teoreettistakin tukea. Mutta eihän sairaanhoitajan oleteta tietävän yhtään mitään talousteorioista. (Alho 1997, 105)

3.3.2. Kafka tuppautuu politiikkaan

Kafka "vieraili" Alhon kirjassa varsin säännöllisesti tekstin edetessä. Tapahtumat vyöryivät eteenpäin ilman, että päähenkilö kykeni niihin vaikuttamaan. Alhon hyväuskoisuutta ei palkittu vaan päinvastoin hän joutui kärsimään siitä yhä uudelleen. Alhon oma moraali on usein "törmäyskurssilla" oikeusnormien ja muodollisen päätöksenteon kanssa, ja hän toteaaakin, että "[j]uridiikka ja moraali ovat vaikea yhdistelmä" (Alho 1997, 165). Erityisesti suhteet johtaviin virkamiehiin Alho esittää ongelmallisina, eikä hän pääse perille virkamiesten toimintaa ohjaavista lainalaisuuksista. "Hyväuskoinen hölmö" joutui useasti johtavien virkamiesten ja poliitikkojen mielivallan kohteeksi.

Kafka tunki oikeuskanslerin huoneeseen ikkunanraoista. Pääjohtaja [Sirkka] Hämäläinen pyysi oikeuskanslerilta tavan takaa vahvistusta sille, ettei hän ollut toiminut juridisesti väärin kertoessaan pankkivaltuutetuille minun vuotaneen tiedot. - - Suorasukaiseen tyyliini kysyin Sirkalta, miksi ihmeessä hän ei soittanut minulle ja kysynyt, olenko toiminut niin tyhmästi kuin hän epäili. - - "kun olet lukenut lausuntoni, ymmärrät." - - Kun hän [Hämäläinen] tulee vaikenemaan oikeuskanslerin luvalla, minulla ei ole mitään mahdollisuutta selvittää. (Alho 1997, 137-138)

Kafka tuppautui Alhon elämään usein myös erilaisten viestimien kautta. "Kännykkä soi" (mt., 90, 153) pahaenteisesti tai radiossa kerrottiin jostain, jota kirjoittaja ei ollut osannut aavistaa ja kuuli silloin ensimmäistä kertaa. Myös faksien tekniikan varaan jättäytyminen antoi Kafkalle mahdollisuuden sotkea suunnitelmat (mt., 47).

Jopa ovikellon sointi saattoi panna alulle tapahtumien hallitsemattoman vyöryn (mt., 19) Varsinkin lehdistöä Alho kuvaa arvaamattomaksi ja kafkamaisen olon tuojaksi.

Tennilälle (1995, 126) Kafka on sen sijaan ”ihmeellisen nerokas kirjailija”, joka kirjoissaan ”osasi kuvata tsaarin ajalta periytyneen suomalaisen byrokratian vaikei Suomessa - - koskaan käyntykään”. Tennilä on kertomassaan tarinassa koko ajan läsnä, eikä tarinan tueksi luoda mitään, millä ei olisi reaalista olemassaoloa. Päähenkilö kokee epäonnistumisistaan ja kokemistaan epäoikeudenmukaisuuksista ”oikeita” tunteita, joihin hän itse kykenee vaikuttamaan: ”Raivari häipyvä vasta, kun käyn hiihtämässä parinkymppien lenkin” (mt., 126).

3.3.3. Mr Murphyn teesit

Paasion ”vieraalta” Mr Murphylta puuttuu kafkamainen synkkyys ja unenomaisuus. Paasion Murphy on paremminkin veijari, pikku kepposten tekijä, joka tosin pystyy parhaimmillaan sekoittamaan isojakin asioita. Heti kirjansa alussa Paasio tunnustaa toimivansa Mr Murphyn ”hallitsemassa maailmassa”, johon jokaisen on syytä oppia sopeutumaan (Paasio 1996, 5). Paasion Murphy on lähes jatkuvasti läsnä ikään kuin opettamassa omalla ironiallaan oppilastaan sietämään elämän satunnaisuuksia.

Paasio esittää kirjassaan 14 erilaista ”Murphyn” lakia, joiden tarkoitus on varmaankin luonnehtia kyseisen jakson tapahtumien opetusta ja asettaa tapahtunut ironiseen sekä kosmiseen viitekehykseen.

[1] *Mikään ei ole niin helppoa kuin miltä näyttää. (Murphyn lain seurauslaki)* (Paasio 1996, 5)

Teesinä edellinen pyrkii sanomaan, ettei ylipäätänsä kannata uskoa siihen, mitä ensin kokee. Paasion kuvaama maailma on aina erilainen kuin mitä kuvauksesta voidaan päätellä. Tämä valmistaa myös lukijaa tulevaan lukukokemukseen, jota ei kannata suhtautua kovin sanatarkasti. Toisaalta ”laki” voidaan ajatella Paasion näkemykseksi poliitikon vaadittavista ominaisuuksista. *Virtua* tarvitaan voittamaan Fortunan valta, kuten Skinner (1978, 186) asian esittää.

[2] *Sisu menee kaulaan, pupu housuihin, sormi suuhun, tukka tuuleen ja haastattelija henkilökohtaisuuksiin. Menemisen laki.* (Paasio 1996, 8)

Tämä aloittaa kertomuksen erivärisistä kengistä, joista tuli poliittinen ongelma, vaikka Paasio pitikin kenkiään aluksi yksityisasianaan. Elämä on sittenkin liian satunnaista hallittavaksi täydellisesti vaikka omaisimme hyvinkin vahvan *virtun*. Skinner (1978, 96) lainaa Machiavellia, jonka mukaan onnellisuutemme suurimmat esteet ovat ”the waves of the times and the impetuous flood of fortune”.

[3] *Mitään ei voi sanoa niin selvästi, että kaikki ymmärtäisivät. Chisholmin laki.* (Paasio 1996, 11)

Paasio joutuu hyväksymään sen tosiasian, että päättäjien ja kansan välillä on eräänlainen kuilu. Kaikkea, mitä ”kulisseissa” puhutaan ei kannata julkistaa, koska väärinymmärtäminen on liian ilmeistä. Toisaalta kommunikaatio on aina problemaattista eikä koskaan toteudu ideaalisena. *virtua* tarvitaan hallitsemaan *fortunan* aiheuttamia olosuhteita ja poliittisessa mielessä hallitsemaan ”massoja” valtion kohdatessa vastoinkäymisiä. *Virtu* on eräänlaista retorista kyvykkyyttä argumentoida ”oikein” tilanteessa kuin tilanteessa. Ja toisaalta *virtu* on kykyä käyttää tilanne, tilaisuus (*occasione*) hyväkseen.

[4] *Tapahtui mitä tahansa, yritä näyttää siltä kuin se kuuluisi käsikirjoitukseen. Näyttelemisen ensimmäinen sääntö.* (Paasio 1996, 14)

[5] *Ei ole niin pientä asiaa, etteikö sitä voisi paisuttaa yli mittasuhteidensa. Ruckertin laki. (Paasio 1996, 33)*

[6] *Jos olet epävarma, valitse ehdottoman vakuuttava sanamuoto. Finaglen sääntö. (Paasio 1996, 55)*

[7] *Kun laitat päälle oikean puvun, roolin näytteleminen sujuu itsessään. Elyn laki. (Paasio 1996, 78)*

Machiavelli tulkinnassaan Skinner huomauttaa, että Ruhtinaalla ei tarvitse olla kaikkia ”hyviä ominaisuuksia” vaan riittää, että hän näyttää omaavan ne kaiken aikaa (Skinner 1978, 132). Murphyn hallitsemassa maailmassa yksilön kyky ”pelata” asioilla ja tapahtumilla on ensiarvoisen tärkeää poliitikolle. Paasio vihjaa yleisesti poliitikoille asetettuihin vaatimuksiin, joihin hän itse ei aina ole pystynyt.

[8] *Älä usko ihmeisiin vaan pane kaikki niiden varaan. Finaglen sääntö. (Paasio 1996, 83)*

Paasio tunnustaa tässä rouva Fortunan ylivoimaisuuden rationaaliseen päämäärähakuisuuteen verrattuna. ”Kaikilla matkoilla sattui muutakin kuin mitä virallisen ohjelman mukaan olisi pitänyt sattua.” (Paasio 1996, 83) Tätä ”muuta” painotetaan Paasion kertomassa tarinassa varsin paljon. Paasion politikoinnissa kontingenttien tapahtumien merkitys korostuu, ja hän itse *ikään kuin* hyväksyy tilanteen osaksi elämäänsä. Vaikka *fortunan* avulla hankittu kunnia ei olisikaan niin ”arvokasta” kuin *virtùn* avulla hankittu, kuten Skinner (1987, 120) toteaa, on se silti reaalinen ja käytännöllinen vaihtoehto politikoida. *Fortunan* olemassaolon hyväksyminen säilyttää toivon vaikka *virtù* ei olisikaan riittänyt toteuttamaan pyrkimyksiämme. On aina mahdollista, että *fortuna* alkaa osoittaa suosiollisuuttaan ja tarjoaa uuden

mahdollisuuden. Suurimman pettymyksen ja epäonnentunteen vastavoimana on aina läsnä toive onnistumisesta, joka on *fortunan* vallassa sekin.

”Ajattelemisesta oli taas haittaa”, toteaa Paasio (1996, 84) pukuvalintansa epäonnistuttua. Toteamus näyttäytyy ironisena ja *kompleksisena*, koska Paasiokaan ei voi hylätä luopua uskostaan rationaaliseen ajatteluprosessiin, jos aikoo jatkaa toimintaansa yhteiskunnassa. Paasion kokemukset Mr Murphyn hallitsemissa maailmassa *ikään kuin* ovat ristiriidassa rationaalisuuden kanssa. Voitaneen väittää, että Paasio pyrkii sijoittamaan *kokemukset* paremminkin *privattiin* kuin *julkiseen* maailmaan. Toiminnan satunnaisuudesta johtuvissa poliittisissa kriisitilanteissa toiminta näyttää hakeutuvan *privatteiksi* luokiteltaviin paikkoihin, joissa ”[a]ction produces its actors”, kuten Bonnie Honig (1993, 120) toteaa.

[9] *Parempi kauhea loppu kuin loputon kauhu. Matschin laki.* (Paasio 1996, 90)

Tässä luvussa Paasio kertoo, miten hänet ”tuomittiin” ja sitten erotettiin puolueen puheenjohtajan tehtävistä. Paasion ”hyväuskoisuus” ja idealistinen luottamus keskustelemaan demokratiaan autoritaarisen johtamistavan sijasta aiheuttivat hänelle jatkuvia vaikeuksia. Jos turvataan voimakkaaseen johtajaan, jää yksilöiltä, Paasion (1996, 103) mukaan, ”ajattelemisen vaiva vähemmäksi”. Tämä kommentti vahvistaa edellisen ajattelun väheksymisen ironismia. Paasion kannattama demokratia ”vaatii aikaa”, jolloin ajatellaan ja keskustellaan (mt., 104) ”Aika on demokratian hinta” (mt., 104).

”Loputon kauhu” merkitsi Paasiolle sidottuna olemista prosessiin, jota hän itse ei voinut enää hallita, koska prosessi ”eli omaa elämäänsä”. Työstä oli ”kaikonnut työn ilo” ja luopuminen merkitsi jo kaivattua vapautumista jatkuvista ulkoapäin tulevista määritelmistä, jotka kohdistuivat Paasion persoonaan.

[S]ain kirjeen Esko Niskaselta, joka kehotti olemaan taistelematta. Saattaisin voittaa, mutta saattaisin hävitäkin. - - Vastasin Eskolle päätyneeni samaan tulokseen. Muut saisivat nyt yrittää. (Paasio 1996, 113)

Skinnerin (1987, 157) Machiavelli-tulkinnan mukaan poliittisen vapauden säilyttäminen on ruhtinaalle sekä vaikeaa että ensisijaisen tärkeää hänen toimintansa kannalta. Vaikka *fortuna* kohtelee miten sattuu eikä *virtù* aina tahdo riittää, on huolehdittava omasta turvallisuudestaan. Vapauden säilyttäminen näyttäytyy korkeimpana arvona ohittaen konventionaalisen moraalien velvoitukset. "By the 'liberty' he [Machiavelli] means first of all independence from external aggression and tyranny" (Skinner 1978, 157). Luopuminen on Paasiolle keino hankkia takaisin menetetty vapaus ja säilyttää jonkinlainen omanarvontunto, joka heikkeni, kun hän puheenjohtajana koki "olevansa puolueen turvallisuudelle - - vahingollinen" (Paasio 1996, 115).

[10] *Jos haluat vihamiehen, tee jollekin palvelus. McClaughryn lisäys Jonesin mottoon.* (Paasio 1996, 116)

Paasio palaa aikaan, jolloin hänestä tuli puolueen puheenjohtaja, mikä käynnisti prosessin, jossa Paasiosta piti tehdä ministeri. Kalevi Sorsa luopui ulkoministerin paikasta, mutta pyysi Paasiolta tukea pyrkiessään eduskunnan puhemieheksi. Paasio tukikin Sorsaa, mutta sai entisestä puhemiehestä Matti Ahteesta "vihamiehen". (Paasio 1996, 116-131) Mr Murphy alkoi tehdä tekosiaan, kun Paasio ei voinut tilanteesta johtuen puhua suoraan Ahteelle tämän tiedustellessa puhelimitse huhuista, että puhemies vaihdettaisiin.

Paasio näyttää ironisoivan kristillisen hyveellisyyden ja huomaavaisuuden ideaalit poliittisessa toiminnassa. Kuten Skinner (1987, 131) tulkinnassaan Machiavellista erottaa toisistaan *virtùn* ja tavanomaiset *hyveet* (*virtues*), erottaa myös Paasio "hyväuskoisen" luottavaisen toiminnan "kovasta" politiikasta. Paasion ironia voidaan tulkita kuitenkin myös kovan politiikan harjoittajiin kohdistuvaksi. Samalla

tavalla kuin Machiavelli ei Skinnerin mukaan selviä *fortunan* kesyttämisestä ilman kristillistyyppisiä hyveitä, ei Paasionkaan ideaalipoliitikko selviäisi ilman ”hyväuskoisuutta”. Skinner viittaa Potanoon, joka puolestaan viittaa *Ruhtinaan* alkuun, jossa Machiavelli kirjoittaa: ”those who want to rule ought to display two qualities above all, first being liberality and the second clemency”. *Laupaus* (clemency) hyveenä kohottaa, Potanon mukaan, ihmisen muiden silmissä Jumalan kaltaiseksi. Jumalan kaltaisena hän on myös kyvykäs haastamaan toisen jumaluuden, *fortunan*, vaikka Skinner ei tätä mahdollisuutta tuokaan varsinaisesti esille. (Skinner 1978, 127)

[11] *Mikään ei ole niin tilapäistä kuin se, mitä sanotaan pysyväksi. Josen aksioma.* (Paasio 1996, 132)

Tähän ”aksiomaan” tiivistyy Paasion kertomukseen sisältyvä kohtalon ironia, jonka mukaan Mr Murphy ”havahtuu hereille” aina, kun sanotaan jotain lopullista, väitetään asioiden tilan olevan tietynlainen. Paasion luoma taustavaikuttaja ”ironisoi” ennen pitkää väitteet inhimillisen todellisuuden luonteesta, minkä Paasio itse tietää, mutta hänen poliittiset ”vastustajansa” eivät tiedä. Aksioma viittaa sitä seuraavaan tekstiin, jossa kuvataan Neuvostoliiton hajoamista edeltäviä aikoja ja ristiriitaisia tunteita, joita ”pysyväksi uskotun” ongelmat aiheuttivat.

Jätimme Moskovan vähän ristiriitaisin mutta kuitenkin rauhallisin mielin. Kuva kaikesta jättiläismaassa vielä edessä olevasta ei ollut voinut mielissämme kirkastua. Valkoinen talokin oli vielä valkoinen. (Paasio 1996, 139)

[12] *Luota kaikkiin, mutta tuo omat kortit. Dooleyn laki.* (Paasio 1996, 140)

Paasio johdattelee lukijansa tapahtumiin, joissa hänet ”ajettiin sisään” politiikan sisäpiiriin. Paasio *ikään kuin* oppi tuolloin poliittisen pelin perussäännön, jonka

mukaan menestys on varmistettava etukäteen pelaamalla ”omilla korteilla”. Kun tuntee korttinsa, voi valita luottavaisen roolin. Luvussa Paasio kertoo SDP:n hankkeesta ”pelata” Urho Kekkonen presidentiksi vuonna 1978 ja estää näin Ahti Karjalaisen pyrkimykset presidentiksi.

Skinnerin (1978, 121) Machiavelli-tulkinnan mukaan roomalaisesta katsantokannasta juontuva käsitys siitä, että ”*fortuna* suosii urhoollisia”, vaikutti Machiavelliin tämän esittäessä Mediciä vapauttamaan ”Italia barbaarien vallasta”. Medici oli henkilö, jossa yhdistyivät sekä *fortuna* että *virtù*. Parasta siis on, jos henkilö omaisi molemmat ”hyveet”, jolloin *ikään kuin* varmistettaisiin toiminnan tuloksellisuus. - Olisi riskialtista lähteä yritykseen ilman *fortunan* suosiollista apua, mutta pelkätään *fortunan* varaan onnistumista ei pidä jättää.

Skinnerin esityksen pohjalta voidaan ajatella, että Machiavelli halusi johtajan, joka omasi mahdollisimman suuren määrän *virtù*a, mutta suhtautui samalla vakavasti *fortunan* olemassaoloon. Machiavellin ”Johtaja” ei siis luottanut pelkkään tekniikkaan ja asioiden kaavamaiseen etenemiseen, vaan hän tajuaa, että maailma on kuitenkin satunnainen, eikä siis täysin ennustettavissa. Ennakoimattomuuden hyväksyminen yhdeksi todellisuuden piirteeksi ja toimiminen sen mukaa tekisi lopulta johtajasta Johtajan. Samoin Paasion kertomuksessa Murphyn kanssa toimittaessa kannattaa yrittää varmistaa eräänlaiset reunaehdot toiminnalle.

[13] *Kauas on pitkä matka. Youngin huomautus luonnontieteellisestä menetelmästä.* (Paasio 1996, 148)

[14] *Hymyile, sillä huomenna kaikki on vielä huonommin. Murphyn elämänfilosofia.* (mt., 153.)

Tarinan loppu enteilee luopumista. Vaikka ”Arkadianmäen graniittilinna on magneetti, joka vetää puoleensa”, on sen vaikutus Paasioon laantunut uuvuttavien kokemusten myötä. Mr Murphyn ”hallitsemassa maailmassa” on tarjolla palkintoja onnistujille, mutta riskit niiden saavuttamiseksi ovat osoittautuneet Paasiolle liian

suuriksi. Hän näyttää valitsevan ”tavallisen” riskittömän elämän, jossa on aikaa ”kirjata seikkailujani ja ottelujani Mr Murphyn kanssa” (Paasio 1996, 5).

Kuten Ankersmit (1996, 170-171) huomauttaa, politiikka asettuu *virtùn* ja *fortunan* kohtaamispisteeseen. Näiden kahden kohtaamisessa syntyvä konflikti voi olla paremminkin luovaa kuin tuhoavaa. Paasio tunnustautuu edelleen eräänlaisen konfliktipolitiikan kannattajaksi, vaikka rouva Fortuna ei häntä erityisen hyvin kohdellutkaan. Päättämään tarvitaan Paasion mielestä kokeneita poliitikkoja, jotka kykenevät pitämään vallan hallussaan. Paasion (1996, 154) mukaan ”[p]äätäjien kokemattomuus siirtää virkamiesten haltuun paljon sellaista valtaa, joka ei sinne kuulu ja jota suurin osa virkamieskunnasta ei varmaan itsekään halua”. Paasion ironia syntyy ristiriidasta, joka johtuu yhtäältä yhteiskunnallisen yhdenmukaisuuden vaatimuksesta ja toisaalta yhdenmukaisuutta uhkaavan satunnaisuuden ja konfliktin tarpeellisuudesta demokratiassa. Skinner (1996, 172) Machiavellitulkinnassaan viittaa edellisen kaltaiseen ironiaan:

[O]ne of the ironies that determine, according to Machiavelli, the welfare of the successful republic: what seems to threaten their unity, cohesion, and mutual cooperation – conflict and political dissension – is in fact the condition for their cohesion and existence.

Toisin kuin esimerkiksi Tennilä, Paasio jättää lukijansa kuitenkin epävarmaksi, koska hänen tarinansa on *kompleksinen* yhdistelmä perinteisen vakavaa puhetta ja *leikkiä*. Paasio *ikään kuin* pukeutuu valepukuun (takakannen punaiseen collegeasuun?) puolustautumaan *tatamalla* mustavöisiä *budokoita* vastaan (vrt. Huizinga 1947, 23). Mutta Paasio ei vyötä yllään samanlaista asua kuin vastustajilla on, koska silloin hän menettää *leikin* mahdollisuuden ylivoimaisen vastustajan kanssa otellessaan. *Leikkiä* ei Johan Huizingan (1947, 12) mukaan voi kieltää; vaikka se olisikin järjetöntä. Näin Paasio onnistuu välttämään myös *pelin* pelaajaa sitovine sääntöineen ja pystyy luomaan lisätilaa omalle toiminnalleen. Katsellessaan itseään *leikkimässä* Mr Murphyn ja poliittisiksi vastustajikseen tulleiden ihmisten kanssa syntyy itseironinen nauru, joka vapauttaa, kuten Gabriel Torres (1997, 187)

huomauttaa, nauramaan myös alistajille. Itseironia jättää myös vastustajat epävarmoiksi Paasion jatkosuunnitelmista, sillä varmuutta Paasion haluista jatkaa leikkiä jollakin tavalla on vaikea saada.

Tennilän kertoma tarina kiteytyy myös takakannen kuvaan, jossa Tennilä kylläkin näyttää puolustautuvan kuvan ulkopuolelle jäävää ”vastustajaa” vastaan kämmen avoinna eikä suinkaan nyrkissä. Mutta Tennilän puolustuksesta puuttuu *leikki*, ironia, jolla hän loisi toiminnalleen tilaa. Tennilän tekstistä puuttuu selvä kosminen elementti, joka vaikutuksellaan tekisi päähenkilöstä *kompleksisen*. Tennilä esittää asiansa suoraan ilman epäilyjä argumenttinsa oikeellisuudesta tai uskottavuudesta. Hän on todellinen henkilö sanojensa takana, eivätkä mitkään mystiset voimat vaikuta häneen. Kuitenkin häivähdys Tennilän *kompleksisuudesta* ja *leikistä* on luettavissa hänen kannanotostaan Veitsiluodon yksityistämiseen:

Sanon myös sen, ettei minua saa millään valtionyhtiön yksityistämistä tukemaan. Njet! Never! (Tennilä 1995, 160)

3.4. Rorty ja uudelleenkuvalu

Rortylainen ironian ja ironikon määrittely vastaa ehkä parhaiten tutkimukseni näkökulmaa, joka ei kohdistu varsinaisesti paljastamaan tiettyyn yksilöön kohdistuvaa ironiaa. Tarkoitus on löytää vastoinkäymisiin tai pettymyksiin liittyvä järjestelmiin kohdistuva ironia.

I use “ironist” to name the sort of person who faces up to the contingency of his or her own most central beliefs and desires - someone sufficiently historicist and nominalist to have abandoned the idea that those central beliefs and desires refer back to something beyond the reach of time and change. (Rorty 1989, xv)

Richard Rortyn ironikon määritelmä poikkeaa jonkin verran konventionaalisista kirjallisuustieteissä käytetyistä määritelmistä. Ironian kohteena ei ole yksittäinen ihminen tai ihmisryhmä, vaan ironia kohdistuu paremminkin yleisiin uskomuksiin, arvomaailmoihin, *finaalisiin sanastoihin (final vocabulary)*⁶ ja lopulta koko yhteiskuntajärjestelmään. Toisaalta Rortyn ironikko hylkää myös käsityksen, että maailma olisi tietynlainen olemukseltaan. *[M]y sort of philosopher wants to get rid of (...) the idea that the world or the self has an intrinsic nature (Rorty 1989, 8).*

Rortylaisella ironistilla on omia epäilyksiään finalistisia sanastoja kohtaan, jota hän käyttää, koska häntä kiinnostavat myös muut sanastot. Hän myös tajuaa, että vallitseva sanasto ei ratkaise näitä epäilyjä. Rortylainen ironikko tajuaa, että mikä tahansa voidaan saada näyttämään hyvältä tai pahalta uudelleenkuvailun avulla. (Rorty 1989, 73.)

Rortyn ironikon määritelmään liittyy olennaisesti myös *uudelleenkuvailu (re-description)*, jonka tarkoitus on kertoa, mikä olisi saattanut olla totuus ja sanoa julkisesti: "Thus I willed it" (Rorty 1989, 37). Ironikko ei siis pelkästään kiistä vallitsevaa kuvailua (itsestään?), vaan pyrkii aktiivisesti kuvailemaan uudelleen, mikä on Rortyn mukaan olennainen osa ironiaa. *Uudelleenkuvailu* kohdistuu juuri *finaalisiin sanastoihin*, jotka pyrkivät tyhjentävästi määrittelemään todellisuuden. Kuvailemalla uudelleen, kertomalla tarina uudestaan, ironikko politisoi aikaisemman tarinan "totuuden" ja *ikään kuin* haastaa vallitsevat instituutiot. *Uudelleenkuvailu* ei kuitenkaan kohdistu varsinaisesti instituutioihin, vaan sen tarkoitus on osoittaa vakaina pitämiemme käsitysten kontingenttisyys. Tämä tarkoittaa, että teorian yleisyyden sijasta painottaisimme narratiivien erilaisia näkökulmia.

[I]t [narrative] would regard the realization of utopias, and the envisaging of still further utopias, as an endless process – an endless, pro-

---

⁶Rortyn *final vocabulary* on "finaalinen" siinä mielessä, ettei näiden sanojen arvoja epäillä: kristitty, Englanti, ammattipätevyys, vallankumous, kirkko, jne.(Rorty 1989, 73)

liferating realization of freedom, rather than a convergence toward an already existing Truth. (Rorty 1989, xvi)

3.5. Donner: rortylainen ironikko?

Rortyn hahmottelema ironisti ”ymmärtää”, ettei hän kykene irtautumaan kielestä, jota hän käyttää, verratakseen sitä johonkin toiseen vastaavaan järjestelmään. Toisaalta ironisti hyväksyy kontingenssin ja historiallisuuden käyttämässään kielessä. (Rorty 1989, 75) Niinpä rortylainen ironisti pyrkii välttämään perimmäisiä kannanottoja asioista ja tapahtumista sekä sitoutumista metafysisiin uskomuksiin vakavissaan. Rortylainen ironisti ei voi vakavissaan muodostaa lopullista kantaa mihinkään väitteeseen, koska hänellä ei ole mitään keinoa suojautua tulevilta *uudelleenkuvailuilta*, jotka voivat kohdistua juuri hänen *finaaliseen sanastoonsa* (mt., 80).

Tutkituista autobiografioista erityisesti Donnerin teoksessa on merkillepantavaa, ettei hän pyri esittämään mitään vaihtoehtoja kritisoimilleen asioille. Hän ei luo minkäänlaista poliittista utopiaa. Korkeintaan hänen voidaan sanoa luovan henkilökohtaisen utopian kirjoittamalla vaikuttavasta tarkkailijasta. Kirjoittamisesta tulee Donnerille myös ontologinen kysymys: kirjoitan, siis olen (Donner 1995, 122). Donnerin *minä* ei kuitenkaan näyttäydy staattisena eikä edes systemaattisesti muuttavana, vaan sen mahdollinen dynamiikka on paremminkin hallitsematonta.

*[E]lämäni oli tarkoituksetonta ja epäonnistunutta, ja löysin taas tien lapsen itkuun ja ihmettelyyn - - ajattelin myös, että minua kuljettivat voimat, joita en pystynyt hallitsemaan. Yleissuunta vei johonkin. Mie-
lijohteet tulivat väliin. Niiden joukossa se, että pyrin 1987 eduskun-
taan.* (Donner 1995, 19)

Eduskunnan status, ”eduskunta”-sanaston ensisijaisuus verrattuna muihin käsitteisiin, tavoiteltavana päämääränä laskee Donnerin kuvauksessa satunnaiseksi

vaihtoehdoksi, johon ajaudutaan eikä pyritä. Mennyt, historia, saattoi olla "voimavara", mutta yhtä hyvin myös "painolasti", varsinkin jos kuvailu jää toisten tehtäväksi (mt., 19). Donnerin on kyettävä kuvailemaan itse itsensä ja siihen hän tarvitsee historiaa, josta vastaisi "kysymykseen, kuka olin tai miksi olin se joka olin" (mt., 20). Mutta Donner kuvailee uudelleen yksipuolisesti myös instituution, eduskunnan, joka alkoi määritellä ja rajoittaa häntä autonomisena yksilönä.

Donner kritisoi kirjassaan sitä, minkä parissa työskenteli kahdeksan vuotta. Hän teki sen ajan tavallaan tyhjäksi, uudelleenkuvailli, mutta joutuu kuitenkin nojaamaan lopulta kirjoittamiseen, joka on "se tärkein". Donner tarvitsee kuitenkin toimintaa, josta kirjoittaa, minkä hänen voi olettaa tietävän. Kirjoittaminen antaa ehkä perustan olemassaololle, muttei se tarjoa toivoa yhteiskunnalliselle toiminnalle. Rortyn mukaan ironisti voi olla liberaali, muttei progressiivinen ja dynaaminen, hänellä ei ole samanlaista sosiaalista toivoa kuin metafysikoilla (Rorty 1989, 91).

Kansanedustajakautensa aikana Donner väittää oivaltaneensa vaikuttamisen harhan. Järjestelmä, "laitos" säätelee edustajan toimintaa, mikä aiheuttaa ristiriidan varsinaisen toiminnan ja äänestäjille luotavan vaikuttajakuvan välille.

En tiedä mitä minusta jää jäljelle. Vilkaisin kuitenkin kerran Washingtonin Library of Congressin luetteloa. Siinä olivat kaikki kirjani. Sen sijaan en jättänyt persoonastani mitään jälkeä eduskuntaan, paitsi tiettyihin pöytäkirjoihin. (Donner 1995, 24)

Myös kuvitelma periaatteellisuudesta on Donnerilta haihtunut:

[R]yhmä, joka oli oppositiossa kiihkeästi vastustanut jotain, saattoi vähän myöhemmin, kun osat olivat vaihtuneet ja ryhmä joutunut vastuuasemaan, yhtä kiivaasti puolustaa täsmälleen samoja toimia. Mitään ristiriitaa tai omantunnonkysymystä tässä ei nähty. (Donner 1995, 27)

Oliko Donner itse periaatteellisempi kuin edustajakollegansa? Siihen en aio hakea vastausta, mutta on ilmeistä, ettei hän halunnut samaistua kuvailemaansa joukkoon vaan pyrki määrittelemään itse itsensä. Parhaiten tämä hänen mielestään

onnistuisi kirjoittamalla. Kuten Nancy Frazerin (1990, 309) mielestä Rorty identifi-
oituu ironistiksi vain suhteessa ei-ironisteihin, tarvitsee Donner tekstiensä tueksi
poliittisen kulttuurin, josta vieraantua. Eduskunta muodostui häntä liikaa sitovaksi
instituutioksi, laitokseksi, josta täytyi irtautua pysyäkseen ”terveenä”.

3.5.1. “Dialektiikka”

Kirjassaan Donner lanseeraa käyttöön uusia käsitteitä ja muokkaa vanhoja omiin
tarpeisiinsa sopiviksi. Hänen autonomisuuden tavoittelulle ei mikään aikaisem-
min kirjoitettu tai sanottu ole pyhää vaan on käytettävissä uudelleen yksityisiin tar-
peisiin. Donner näyttää rikkovan yleisesti vakavasti otettavia käsityksiä ihmisestä,
kuten Rortyn (1990, 288) mukaan Nietzsche ja Loyola ovat perustuslaillisen de-
mokratian silmissä ”hulluja”, koska meidän ”järkevyyden rajamme” määrittelevät
sen, mihinkä me itse voimme suhtautua vakavasti. Donner tavallaan leikittelee
sillä, mihin hänen kritisoimansa poliittinen kulttuuri suhtautuu vakavasti.

Donner kertoo jo ennen eduskunta-aikaansa joutuneensa tekemisiin ”dialektisen
ajattelun kanssa, joka pystyi tekemään mustan valkoiseksi ja valkoisen mustaksi”.
Tällainen ”tempoileva” retoriikka ei saanut hänen sympatioitaan, sillä siihen sisältyi
Donnerin mielestä valhe ja vääryys kansalaisia kohtaan. (Donner 1995, 27) Don-
nerin dialektiikka poikkeaa retoriikasta siinä, että dialektiikan vallitessa julkinen
keskustelu ei toimi, mikä on hänen mukaansa ominaista varsinkin diktatuureille
(mt., 28). Donnerin mukaan dialektista ajattelua esiintyy myös demokratioissa ku-
ten Suomessa, jossa ”politiikan valheita saatettiin esittää käyttämällä mitäänsa-
nomattomia otsikoita kuten ’hallittu rakennemuutos’ tai ’ainoa tie’ (mt., 33).

”Dialektiikka” mahdollisti ”takinkääntämisen”, ”muistamattomuuden”, ”unohtami-
sen”, jne. Se oli sitä politiikkaan kuuluvaa keskustelua, jonka hän näki negatiivise-
na - ”yksisilmäisyyden dialektiikkaa”, joka sai ”osapuolet näkemään saman ilmiön
täysin erilalla”. (mt., 31) Dialektiikka vaatii selityksiä, jotka eivät pidä yhtä totuuden
kanssa, mutta se aiheuttaa Donnerin mielestä vastakohtien jyrkkemisen ja it-
sensä tarpeettoman vakavastiottamisen: ”Älyllinen epäily, epävarmuus, kyseen-

alaistaminen ja itseironia eivät ole politiikan keskeisiä ominaisuuksia” (mt., 34). Tällainen toiminta eduskunnassa vieraannutti Donneria ”laitoksen” sisällä tapahtuvasta toiminnasta. Hän alkoi tuntea itsensä ”kodittomaksi” ympäristössä, henkinen taso poikkesi suuresti hänen omastaan.

3.5.2. Kummallinen elämä

Tämä etäisyys maailmaan, joka ei ole omani.

Mikä on minun maailmani, minun varsinainen maailmani? (Donner 1995, 5)

Tämä oli kummallinen talvi, aloittaa Donner kirjansa toisen kappaleen (mt., 6). Yhtä hyvin hän olisi voinut aloittaa sanomalla: Tämä oli kummallinen elämä. Vaikka Donner esiintyy kirjassaan tavallisena kansanedustajana, jonka ainut väylä ”piireihin” on ulkoasiainvaliokunta, hän ei halua sekoittaa massaansa vaan kirjoittaa itsensä ”ulos” eduskunnan ”tavallisuudesta”. “[E]duskunnan tunnusmerkkinä oli nimenomaan tavallisuus, ts. se oli suunnilleen kansa, ei pahempi eikä parempi” (Donner 1995, 61). Donnerin elämä esittyy kirjassa toisenlaisena, ei sellaisena kuin, mihin on totuttu tai mistä julkisesti puhutaan.

Olin poliittinen villi, kirjoittaa Donner vaikka hän samalla tuntee niin paljon vastuuta äänestäjistään, että kirjoittaa heille avoimen kirjeen päätöksestään erota edustamastaan valtuustoryhmästä. Villi ei merkitse totaalista poliittista anarkiaa vaan vapautta puolueen ja edustusjärjestelmän kaavamaisuuksista. Poliitikon perusvastuu äänestäjilleen velvoittaa Donneria yhä. Mutta Donner ymmärtää villeydestä syntyvän ongelman:

Ne, jotka ovat ulkopuolella arvostelevat järjestelmää, järjestelmiä, jäävät huutavan ääneksi korvessa.

Yhteiskunnalliseen osallistumiseen on muita teitä. (mt., 26)

Donnerin tehtäväksi jää etsiä ”muita teitä” vaikuttamiseen, myös poliittiseen vaikuttamiseen.

Entiset kansanedustajat kärsivät Donnerin mukaan vierotusoireista, jotka saavat heidät osallistumaan politiikkaan neuvonantajina ilman valtaa jopa siinä määrin, että neuvoilta katoaa uskottavuus. Varsinaisesti vierotusoireet liittyvät menetettyyn julkisuusarvoon - kukaan ei ole kiinnostunut mielipiteistä. (mt., 35-6) Donner itse pyrkii välttämään julkisten "mielipiteiden" suoran esittämisen, koska hän kykynsä "vilkuilla nostalgisesti taaksepäin on aina ollut rajallinen" (mt., 39).

Donneria itseään ei julkisuuden puuttuminen kiusaa. Hän on pikemminkin tyytyväinen saadessaan olla rauhassa julkisuudelta, koska hän on "itse eri elämäntilanteissa kokenut tunkeilevan ja häikäilemättömän julkisuuden, - -" (mt., 36). Hän, toisin kuin julkisuudesta elävä poliitikko, kaipaa aikaa itselleen, omille ajatuksilleen. Julkisuus ei ymmärrä hänen tarpeitaan ja ajatuksiaan.

Donner valitsee kritiikin, joka on tarkoituksellisesti populistista ja samalla ironistista. Hän ei halua neuvonantajaksi, teoreetikoksi, jolla olisi vastaus yhteiskunnallisiin ongelmiin. Enemmän hän valitsee ironikon roolin, hovinarrin kaavun, jolloin hänen ei tarvitse tietää vastauksia. Donner tietää vähättelyn ja "hallitun hulluuden" voiman julkisuudessa. Hänelle riittää, että hän osoittaa epäkohdat, kuvailee ne tavallista poikkeavasti. Käytännön politikoiminen saa jäädä toisten huoleksi.

Neuvoja en kuitenkaan pysty antamaan. En usko tietäväni paremmin kuin ne besserwisserit, joista suurella osalla ei ole mitään käsitystä politiikkaa hallitsevista psykologisista mekanismeista. (Donner 1995, 39)

Kansanedustajat näyttävät Donnerin keromassa tarinassa yhtä raadollisina kuin ketkä tahansa ihmiset. Donnerin (1995, 61) mukaan "eduskunnan tunnusmerkkinä oli nimenomaan *tavallisuus*, ts. se oli suunnilleen kuten kansa, ei pahempi ei parempi". Vaikka hän itse ei väitä tietävänsä "paremmin" kuin kukaan muukaan, kykenee Donner aistimaan "merkillisen tunnelman", joka liittyy valtapyrkimyksiin. Sen sijaan kansanedustajien tietämys asioista, joihin he valtaansa käyttävät, ei saa Donnerilta kovin hyvää arvosanaa. Maailmankuva, jonka varassa esimerkiksi ulkopoliittisia päätöksiä tehdään, on yhtä rajoittunut kuin kansalaisilla yleensä. Donner rinnastaa kansalaisten harrastaman aurinkomatkojen kansanedustajien ulko-

maanmatkailuun ja diplomaattien ulkomaankomennuksiin. Kummassakaan matkailulajissa ei maailmankuvamme juurikaan avarru, vaan ihmiset seurustelevat kaltaistensa kanssa ja noudattavat toisten laatimaa aikataulua. (mt., 75)

Donner kuitenkin huomauttaa, ettei ulkomaisilla kontakteilla ja kielitaidolla ollut aikaisemmin paljon merkitystä, koska ulkopoliitikkaa hoidettiin muualla kuin eduskunnassa. Nyt tilanne on kuitenkin nopeasti muuttunut, koska "sisäasioista" on tullut myös "ulkoasoita". (mt., 76) Edustajan ihannetyyppi on lähestynyt Donnerin omaa tyyppiä.

[E]duskunta oli olennaisilta osiltaan reaktiivinen laitos. Se oli turhauttava kokemus aktiivisille ja jossain määrin omaa kohtalooan ohjanneelle ihmiselle. (mt., 106)

Eduskunnan toiminta näyttäytyi Donnerille hallinnointina, byrokratiana, joka tukahdutti tosiasiallisen aktiivisuuteen perustuvan toiminnan. "Reaktiivisuus" merkitsi kaikkea tuota, mitä Donner vastusti: reagoimista vanhoihin ärsykkeisiin; odotettua toimintaa, joka ei johtanut mihinkään uuteen. "[M]itään historiikkia suomalaisen kansallistietoisuuden kehityksestä [ei] voida kirjoittaa ilman Maamme-runoa tai Tuntematonta sotilasta." (mt., 104)

Donner samastuu ammattikirjailijoihin, jolle eduskunta ei ole sellainen "magneetti" kuin muille tutkimuksen kirjailijoille. Hän ei identifioitu ideologioihin ja suhtautuu politiikkaan populistisemmin kuin toiset kirjoittajat. Donner tarvitsee kuitenkin politiikkaa ja poliittisia laitoksia voidakseen "olla olemassa" liberaalina ja ironikkona. Hän ei identifioitu myöskään häviäjiin vaan kuvailee ympäristöään tapahtumista riippumatta voittajana ja häntä "väärin kuvailleista" instituutioista riippumattomana.

3.6. Sepitteellisen henkilön kompensatiota

3.6.1. Sepitys

Minusta oli tullut sepitteellinen henkilö. - - Sepitteellisen henkilön Arja Alhon uskottavuus oli mennyt Juhlaviikoilla ja Erm-kytkennässä. Todellinen Arja Alho jatkoi työtään, koska uskoi – ja uskoo edelleenkin – että politiikka on muutakin kuin viihdettä ja että minun työlläni ja ratkaisullani oli merkitystä arkielämässä, ei tosin virtuaalitodellisuudessa saati mediatodellisuudessa. (Alho 1997, 222-223)

Alho kokee, että erilaiset tahot ovat kuvailleet hänet yksipuolisesti ja väärin. Kuvailu on monopolisoitunut niin, että ainoastaan viihteellinen näkökulma vallitsee julkisuudessa. Yksilöllisyytensä lisäksi sepitteellinen Alho on menettänyt julkisen merkityksellisyytensä ja yhteytensä kansaan, valitsijoihinsa.

Kolmen syksyn aikana minun ja ”kansan” väliin on rakentunut ikään kuin yhä paksummaksi käyvä lasi niin, että kuva minusta ja kansasta on vääristynyt. (Alho 1997, 223)

Alhon ”sepitys” etenee systemaattisesti läpi koko kirjan. Tiedotusvälineet kommentoivat Alhon toimia alinomaan, eikä hän yksin ehdi vastaamaan vääriksi kokeimiinsa tulkintoihin vaan julkiset kommentit alkavat elää omaa elämäänsä. Usein tiedotusvälineet käyttävät kommenteissaan auktoriteetteina muita poliitikkoja ja virkamiehiä. Suomenmaassa silloinen ylipormestari Raimo Ilaskivi toteaa, että Juhlaviikoilla ”Alho astahi suurempiin saappaisiin kuin olisi pitänyt”. (Alho 1997, 51).

Juhlaviikkojen ”mediasirkuksessa” Alho koki yksin ”ottavansa vastaan” Paavo Lipposeen suunnatut ”iskut”. Varsinainen totuus ei tuntunut kiinnostavan ketään. Toi-

saalta Alho näytti jäävän yksin selvittelemään (toisten) sotkuja, koska taustalta paljastui verkostoja, joista hänellä ei ollut tietoa.

Minusta alkoi tuntua, että yhä enemmän siltä, että minun todella uskottiin istuneen toimistossa ja tehneen tilauksia sinne tänne. Ja tähän hommaan olin kokematon. Miksi ihmeessä Virpi [Nurmi] vaikenee? Sitten sekin paljastuu. (Alho 1997, 59)

Erm-vuodosta syntyneen ”mediateurastuksen” aikana Alho (1997, 93-103) päähenkilönä esiintyy pelkästään tarkkailijana, kykenemättömänä muuhun kuin kirjaamaan ylös tiedotusvälineiden kirjoittelua itsestään. Mediateurastuksen jälkeen Alho alkaa kärsiä ”mykkydestä” eli siitä, että häntä ei enää noteerata poliittiseksi toimijaksi. Ministeriön johtavat virkamiehet hoitavat asioita ohi ministerin itsensä. ”Juoruina asioista kuuleminen närkästytti minua. Etenkin kun olin eri mieltä tarvittavista toimenpiteistä.” (Alho 1997, 105)

Alho (1997, 107) kuvailee kannanottoaan poliitikkojen puolesta: ”Poliitikot eivät ole hallituksen linjalle rasite vaan resurssi”. Kannanottoon vaikutti Alhon lanseeraama *endogeenisen kasvun* –käsite, jota jouduttiin selittelemään jälkeinpäin. Julkisudessa epäiltiin hallituksen linjan jakaantuneen. Yksittäisen ministerin aloitteellisuutta ei kuitenkaan palkita, vaan Alhon toimialaan kuuluvissa neuvotteluissa hän joutui taas kärsimään ”mykkydestä”:

Kun tuli arvonlisäverotuottojen kohta ja pyysin puheenvuoroa, Lipponen ei sitä minulle antanut. Arvelin, ettei hän nähnyt kun nostin käteni ylös. Sanoin ääneen, että pyysin puheenvuoroa. Lipponen ilmoitti, ettei puheenvuoroja myönnä. (Alho 1997, 108)

Alhon henkilön sepitteellisyys vain lisääntyy. Kirjan päähenkilö joutuu yhä etäämäs sieltä, missä varsinaisia päätöksiä tehdään. Vaikka hän voi olla fyysisesti läsnä, ei hänen läsnäolonsa merkitse muille mitään – enintään harmeja. Samoin mi-

kään järkevä puhe ei saa ymmärtämystä niin hallituksen ja virkamiesten kanssa käydyissä keskusteluissa kuin julkisuudessa käydyissä keskusteluissakaan.

Niinpä niin. Poliittinen taitamattomuuslista tuleeekin niistä asioista, joissa olen ollut eri mieltä ministeri Sauli Niinistön kanssa. Eikä Virmavirta [Nykypäivän päätoimittaja] tee poikkeusta poliittisten kommentaattoreiden sarjassa. Hänkin mainitsee Juhlaviikot ja Erm-kytkennän. Näitä tahroja ei pestä pois Omolla eikä Bioluvilla. (Alho 1997, 207)

Myös Donner menetti eduskuntavuosinaan yksilöllisyytensä ja tarpeellisuutensa ”reaktiivisessa laitoksessa”. Hänen ”kantansa” määriteltiin useimmissa tapauksissa ulkoa päin autoritaarisesti ulkopuolelle jäämisen uhalla. (Donner 1995, 106-107) Sen sijaan kirjoittamaan ryhtyminen ”vaatii tiettyä energiaa”, ja kirjoittaminen poisti eduskunnan aiheuttamaa turhaumaa.

Hallituksen harjoittama valta ei kyseenalaistanut, vaan edellytti hyväksymistä, ulkopuolelle joutumisen uhalla. Poikkeavia mielipiteitä ei juuri suvaittu. (Donner 1995, 107)

Hallintovalta piti huolta siitä, että kaikki tapahtui laillisesti, jolloin sen toimintaa ei voinut suoraan kyseenalaistaa. Vallan prosessit etenivät vain omalla vääjäämättömyydellään vaatien niiden oikeutuksen hyväksymistä. Hallinto sepitti omat tarinansa, joihin se rattaissa ”jauhautuvien” ihmisten yksittäisten tarinoiden oli parasta sopeutua. Paasio ja Tennilä eivät jaa Donnerin käsitystä eduskunta- ja hallitustyöstä. Heidän mielestään eduskunnassa (ja hallituksessa) tehtävä työ on ”sekä mielenkiintoista että kovaa” ja ”työstä on näkyvissä vain jäävuoren huippu”. Päinvastoin kuin Donner, Paasio ja Tennilä kokivat olevansa aktiivisia toimijoita ja tekevänsä oikeaa työtä.

Donnerista tuli sepitteellinen vähitellen, vailla dramatiikkaa. Lopputulos oli kuitenkin sikäli sama kuin Alholla, että varsinainen poliittinen ”keskustelu” ei tavoittanut

Donneriakaan. Julkinen tiedonvälitys hoiti saamaansa tietoa sopivasti muokaten "sepittämisen" niin, että poliitikoilla oli oma "virallinen" julkisuuskuvansa.

Martti Mujunen (1993, 5) nostaa esille ironiset etäisyydet teksteissä. Tässä on kysymys teoksen ja toisen tekstin välisestä etäisyydestä. Jotain merkkejä tai jälkiä teosten välisestä jännitteestä täytyisi löytyä tulkittavasta tekstistä. Tekstin olisi sanottava jotain intentioista - olivatpa ne tietoisia tai ei. Tutkittavien tekstien ironian intentiona voidaan pitää pyrkimystä kuvailla uudelleen tapahtumia, joitten seurauksena kirjoittajien toiminta joutui huonoon valoon. Ironinen teksti toimisi mainituksa tilanteessa eräänlaisena psykologisena *kompensationa*. "Irony, the weapon 'invented' by the weak child as 'revenge' against the powerful father - -" (Stringfellow 1994, 121). Ironinen etäisyys syntyy virallisen "tekstin" ja autobiografian ja toisaalta median tekstin ja autobiografian välille.

Minusta kuulosti kovin juhlalliselta, kun valtiotieteen maisteri, sairaanhoitaja ja kansanedustaja Arja Inkeri Alholle myönnettiin ero valtioneuvoston jäsenyydestä. Hetken taidepaussin ja ihmettelyn jälkeen Paavo Lipponen piti minulle pienen puheen ja lykkäsi käteeni kimpun aivan ihania ruusuja. Viimeisesi sanoikseni jäivät: Herra Tasavallan Presidentti. On ollut ilo olla pääministeri Paavo Lipposen hallituksen jäsen. Kiitoksia kaikille. (Alho 1997, 210)

Alhon teksti on "jännitteinen" suhteessa tuolloin vallinneiden tapahtumien kontekstiin. Tekstiä lukiessa "tuntee" virallisesti "sepitetyn" ja Alhon itsensä ajatteleman henkilön kohtaaminen. "Viimeiset sanat" mieltyvät ironiaksi, jonka oivaltamisessa ei varmaankaan yhdelläkään läsnäolijalla ollut vaikeuksia. Tilannetta voidaan pitää erityisen dramaattisena, koska "näyttelijät" olivat samalla kertaa myös yleisö. Vaikka tilanteen ironisuus oli läpinäkyvää, lausuivat kaikki vuorosanansa *ikään kuin* tilanteessa ei olisi mitään erikoista. Edeltäneet ja ehkä tulevatkin tapahtumat, joista Alho tarinassaan kertoo, saavat lukijan epäilemään, miten vakavissaan hän kirjoittaa ja siteeraa "viimeisiä sanojaan".

Samoin Paasion Ulf Sundqvistille Tampereen työväentalolla pitämän virkaanastujaispuheen esittäminen uudelleen saa sen kuulostamaan ironiselta. Teksti on ikään kuin pidetyn puheen kaiku, joka kertoo sen, mitä kirjoittaja on aikaisemmin sanonut. Tilanne, jossa ”kaiku” toistaa kertaalleen lausutut sanat, on kuitenkin erilainen ja sanat saavat kirjoittajalta uuden tulkinnan. (Ironisesta kaiuttamisesta Lähteenmäki 1994) Samoin kirjoittaja on nyt kuvaillessaan tapahtumia uudelleen tilanteen ”herra”, jolloin hän voi rakentaa tapahtumia sitovan tarina mieleisekseen. Puheen ironia varmaan avautui monelle läsnäolijallekin, ei vain siksi, että Paasio valittiin neljä vuotta aikaisemmin samassa paikassa puolueen puheenjohtajaksi, vaan myös puheen sisällön vuoksi: *Viimeinen ja tärkein kohta: Uffe! Kun on vastatuuli, vedä rivit tiiviiksi; et ole yksin* (Paasio 1996, 114).

3.6.2. Kompensaatio

Olen entinen ministeri, koska halusin pysäyttää ihmiset miettimään. Olen entinen ministeri, koska minun tehtäväni sosiaalidemokraattina on yrittää muuttaa yhteiskuntaa. Minä haluan muuttaa suomalaista yhteiskuntaa suvaitsevaisemmaksi ja enemmän tulevaisuuteen katsovaksi kuin se menneitä katkeruudella muistaen nyt on. (Alho 1997, 223)

Alhon paatoksellinen vuodatus noudattelee totuttua poliittista liturgiaa ja sisältää jopa ideologisen kannanoton, mutta siinä on myös peittelemätön viittaus hänen henkilökohtaisiin kokemuksiinsa. Henkilökohtaiset katkerat tappiot motivoivat Alhoa uhraamaan ministeriytensä. Menetykset vaativat kompensaatiota tullakseen sovitetuiksi.

Alhon kompensaationa voidaan pitää koko tarinaa, jonka hän kirjassaan kertoo eroonsa johtaneista tapahtumista. Hänen tarinansa ikään kuin kertoo vieläkin tar-

kemmin yksityiselämän tapahtumista kuin tiedotusvälineet konsanaan. Tarina kertoo sen, mikä ”keltaiselta lehdistöltä” jäi kertomatta vaikka yksityishenkilöön kohdistuneet viittaukset kuvaillaan sietämättömäksi. ”Alhon hölötykset” tai ”hänen toimintakykynsä on pahasti häiriintynyt” (Alho 1997, 95) saavat tarinassa rinnalleen Alhon omia arvioita itsestään, jotka eivät mairittele hänen omaa henkistä kapasiteettiaan: ”[M]illainen hyväuskoinen aasi olin ollut” (mt., 60) vastaan vaikkapa Kauppalehden määritelmä ”kärelevä katastrofi” (mt., 211). Tiedotusvälineiden, virkamiesten ja edustajatovereiden lausunnot saavat ironisen vivahteen, kun ne toistetaan niiden kohteen tekstissä. Kuvaillessaan itseään vastustajien käsittein Alho valitsee itselleen ”metanäkökulman”, ”perspektiivien perspektiivin”, jolloin tarina sinänsä on tärkein, eikä mikään yksittäinen näkökulma – ei edes hänen omansa (vrt. tämä työ, 36).

Kirjoittaminen oli Donnerille kompensatiota puoluepolitiikan mitättömyydelle ja katoavaisuudelle ja *puolustusmekanismi* autoritäärisille määritelmille. Kirjoittajien ironian käyttö voidaan ajatella ”as a way of signaling their reluctant modesty, their self-positioning (as marginalized and maybe self-marginalizing), their self-doubts, and perhaps even their rejection of the need to presume or to assume superiority -” (Hutcheon 1995, 50). ”[K]irjoitan, siis olen.” (Donner 1995, 122)

Omat puheenvuoroni salissa karvenivat ja lyhenivät vuosien mittaan. Se ei johtunut lehdistöstä. Se oli luonnollinen reaktio todellisen keskustelun puuttumiseen. - - Koska parlamentaarisesta pelistä puuttuu ulkoista dramatiikkaa, mediat yrittävät luoda sitä itse. (Donner 1995, 96-97)

Niinpä Donner joutuu ”sepittämään uudelleen” itsensä ja suhteensa ”laitokseen”. Laitoksen tavat työskennellä ja piittaamattomuus yksilöllisyydestä eivät tyydytä Donneria. Hän ei voinut sanoa saaneensa mitään aikaan, koska se tekisi Donnerista osan järjestelmää, jota hän kritisoi. Hänen päähenkilönsä sai ”*reaktiivisessa laitoksessa*” (mt., 106) eräänlaisen ”idioottivapauden” (mt., 152) toimia yksilönä ja *ikään kuin* hovinarrina, jonka rooliin kuului virallisten ja tuttujen käsitysten ironisointi. Shapiro (1984, 235) analysoidessaan Samuel Beckettin tekniikkaa väittää,

että Beckett tietoisesti sekoittaa tuttuja kielikuvia vastustaakseen jähmettyneitä ajattelu- ja legitimaatiotottumuksia:

He [Beckett] takes familiar figures of speech and dislocates them, using unfamiliar figures or antagonistic ones to oppose stock forms of thinking and legitimation.

Terho Pursiainen (1997, 264) mielestä "[m]oderni minä voi omaksua minkä näkökulman tahansa ja arvostella valitsemastaan näkökulmasta mitä tahansa, mukaan lukien oman näkökulman valintansa". Näkökulmasta tulee eräänlainen leikki, jonka ihminen "suvereenisti" valitsee, koska "leikkiä ei voi kieltää" (Huitzinga 1947, 12). Pursiainen (1997, 265) määrittelee itseironiaksi "kaksoiskatseen, joka syntyy, kun leikkijä näkee yhtä aikaa sekä leikkinsä kohteet että itsensä leikkimässä". Alhon kaksoiskatse näkee päähenkilön leikkimässä toisilleen vieraita leikkejä. Kirjoittaja nauraa päähenkilön leikeille Kafkan kautta, mutta hän nauraa myös muille leikkiin osallistuneille salliessaan päähenkilön oivaltaa, että hänet on sepitetty tarinaa varten.

3.7. Ironinen itsepuolustus

3.7.1. Yksilöllisyys

Muecke (1970, 24) huomauttaa ironian itseä suojelevasta (self-protective) luonteesta, jonka tarkoitus on suojella yksilöä elämän absurdiutta ja myös dogmaattisuutta vastaan. Ironia on väylä ilmaista mielipiteensä vastustuksesta huolimatta ja toisaalta "merkki" ympäristölle siitä, että yksilöllä on oikeus mielipiteisiinsä. Muuttuessaan itseironiaksi ironikko tietoisesti pilailee omalla kustannuksellaan, mutta myös ehkä tiedostamattaan käyttää ironiaa itsetehostukseen (mt., 12).

Quentin Skinner (1978, 119) Machiavelli-pohdintoissaan kysyy, miten heikon ruhtinaan olisi toimittava saavuttaakseen kunniaa (honour). Machiavellin *Ruhtinaan* tarjoama vastaus on Skinnerin mukaan:

- - *'nothing brings a man greater honour' than the founding of a new principality – thus reminding them that if they succeed in bringing 'new laws and new institutions' to Italy, they will also gain for themselves the richest prize in political life.* (Skinner 1978, 119)

Machiavelli siis kehottaa poliittista häviäjää luomaan uuden "ruhtinaskunnan" ja uudet lait sekä instituutiot entisten tilalle. Häviäjän on tarjottava jotain, joka poikkeaa merkittävästi entisestä tavasta hoitaa asioita. Hänen on valittava uudet "aseet", koska vanhoilla aseilla hän ei ole menestynyt. Toisaalta Harvey C. Mansfieldin (1995, 69-70) tulkinnan mukaan Machiavelli ajatteli ruhtinaskunnat *syklisiksi* järjestelmiksi, jotka välillä taantuivat ja nousivat kukoistukseen. Mansfieldin mielestä Machiavellin ajatusrakennelmaan kuului kaksi *sykliä*: luonnollinen ja ihmisen kyvyistä riippuvainen. Machiavelli painotti ihmisen kykyä tappion jälkeen luoda "a new mix of partisan humors loosed from restraint".

Skinnerin tulkinnan mukaan Machiavellin ruhtinas voi turvautua joko omaan kykykseen (virtù) tai onneensa (fortune) luodessaan uutta ruhtinaskuntaa. Varminta on kuitenkin koettaa aktiivisesti minimoida ja kontrolloida onnen vaikutusta. Toisaalta "onni suosii rohkeaa". (Skinner 1978, 120-121) Vaikka virtùn avulla voidaan hallita "rouva Fortunan" vaikutuksia ja vaikka virtùn vähentyessä fortune lisääntyy ja päinvastoin, ei rouva Fortunaa voi jättää koskaan täysin vaille huomiota. Skinnerin mukaan Machiavelli myöntää *Discourses*-teoksessaan, että kokemuksensa mukaan "men may second their fortune, but cannot oppose it". (Skinner 1978, 186-187)

Tutkittavien autobiografioiden häviäjiksi leimautuvat tai muuten ”poliittisen kuoleman” kokeneet tunnustavat satunnaisuuden, kontingenssin, vaikutuksen toimintaansa. Mutta he myös uskovat henkilökohtaisen ”virtun” voimaan selvittää vaikeudet. Heidän virtunsa saa ilmaisunsa esimerkiksi autobiografioina, joilla he kuvailevat uudelleen heidän syykseen langetettuja tapahtumia, jotka ”tosiasiassa” olivat ”rouva Fortunan” aiheuttamia. Häviäjät keskittävät virtunsa ironiaan, jolla he kritisoivat vallitsevia instituutioita ja käytäntöjä sekä myös itseään.

Vapaa kommunikaatio, puhunta johtaa ääritapauksessa tilanteeseen, jossa puhunta muuttuu käsittämättömäksi meluksi. Toinen ääripää lienee usko ehdottomaan totuuteen, jota tulee puolustaa ”ymmärtämättömiä” vastaa. Tutkittavien teosten kritiikki kohdistuu ensisijaisesti jälkimmäiseen, yhden totuuden valtaan, joka rajoittaa poliittisen toimijaa yksilönä. Ironia voi ratkaista molempiin äärimmäisyyksiin liittyvät ongelmat. Yhtäältä se kykenee katkaisemaan puheen, joka ei yksilön näkökulmasta johda mihinkään hedelmälliseen ratkaisuun. Tässä tapauksessa yksilö turvautuu ironiaan erityisenä ”hiljaisuuden korvikkeena”, joka hylkää sekä auktoriteetin ehdoilla etenevän keskustelun että myöntyvän vaikenemisen (Hutcheon 1995, 44). Toisaalta se voi osoittaa ortodoksisten mielipiteiden suhteellisuuden. Ironia on yksilöllinen (singulaarinen) tapa välttää polyfonian vaaroja.

J.G.A. Pocock puhuu artikkelissaan (1984, 34-35) ”puheakteista”, jotka kohdistetaan yksilöön. Puheaktit ovat Pocockia tulkiten eräänlaista vallankäyttöä, jolla valtaapäivä (master) alistaa yksilö varsinkin, jos yksilö (tai yhteisö) ei kykene vastavuoroisuuteen. Yksilöllä on kuitenkin mahdollisuus omaan puheaktiin, jossa hän voi esittää omia intentioitaan. Pocockin mukaan ongelmana ovat yksilön kielelliset resurssit vasta valtaa käyttäviin puheakteihin. Pocock ehdottaa, että vastine perustuisi juuri esitettyjen puheaktien keinoille, eikä vastaaja yrittäisikään hakeutua ”kaksisuuntaiseen” argumentaatioon vaan puhuisi pääasiassa itselleen itsestään.

[S]elf-liberating speech act is a simple reversal of his speech-acts toward me, simply my expropriation of his language defining me in order to perform my definition of my self, the master must be locked into the

relationship between us in such way that he cannot move from it or redefine it; - -. (Pocock 1984, 35)

Keskustelun ylle nousee yksilöllinen puhe, joka kykenee ironiaan. Ironian, joka oivaltaa retorisen puheen, esittää "tavallinen" kansalainen, ei erityisesti eliittiin tai kansaan kuuluva juuri sinä hetkenä kun oivallus tapahtuu. - Tämän mukaan ihminen voi saada yhteisössä useita rooleja.

Edellisen mukaan mahdollistuu ihmistyyppi, joka yhtäältä on mukana jossain toiminnassa, mutta toisaalta tajuaa sen ristiriidan ja ironian, joka toimintaan sisältyy. Tuon ristiriidan ymmärtäminen voi ilmetä esimerkiksi ironisina kannanottoina toimintaa tai järjestelmää kohtaan. Esimerkiksi *Mikrobitti*-lehden kolumnisti Aki Korhonen on "systeemissä" toimiva tyyppi, mutta toisaalta hän on edustamansa toiminnan terävä kriitikko ja ironikko.

Rortyn mukaan ei voida sanoa, että kokonaisen kulttuurin retoriikka olisi ironistista. Ainoastaan siinä elävät yksilöt kykenevät epäilemään omia sosiaalistamisprosessejaan, jotka Rortyn esityksessä ilmenevät *finaalisina sanastoina (final vocabulary)*. Tähän liittyy vieraantumisteema, joka luonnehtii rortylaisia ironikkoja ja myös tutkimukseni ironisesti yhteiskuntaan suhtautuvia "luusereita". "Ironists have to have something to have doubts about, something from which to be alienated." (Rorty 1989, 87-88)

Toiminta ei kuitenkaan ole mahdollista privaatisissa vaan edellyttää siirtymistä julkiseen, jossa arkipäivän välttämättömyydet eivät rajoita toiminnan vapautta. Privaa-tin elämän hylkääminen ja astuminen julkiseen maailmaan merkitsi Hannah Arendtin (1958, 36) mielestä "valmiutta riskeerata elämänsä". Kyseessä on siis turvallisen yksityisyyden ja orjamaisuuden jättäminen ja siirtyminen epävarmuuteen, mutta myös vapautteen elämän välttämättömyyksistä. - Vaikkakaan *hyvä elämä* ei ollut mahdollista "[w]ithout mastering the necessities of life in the house-

hold (- -) politics is never for the sake of life” (Arendt, 37). Antiikin Kreikasta haetut analogioilla Arendt pyrkii vahvistamaan julkinen - privaatti -jaotteluaan.

Julkinen tila on Arendtin mukaan areena toiminnalle, tila ihmisten välissä, *vita activan*⁷ mahdollisuus vaikuttaa maailmaan. Julkisuus ilmenee ”katkoksen momenttina”, välitilana, josta puuttuu privaatin stabiilisuus ja turvallisuus. Päinvastoin kuin privaatti yksityisyys, julkinen maailma on kontingenttia ja vaatii alttiiksi asettumista, sekä rohkeutta toimijoiltaan. Palkkio julkiseen maailmaan uskaltautumisesta on, että toimija saattaa olla ”joku” sen sijaan että olisi ei-kukaan. Julkiseen uskaltautuminen ”aloittaa” jotain uutta ja tarjoaa mahdollisuuden ”kuolemattomuuteen”.

Tutkittavissa autobiografioissa julkisen ja privaatin erottelu on häilyvää ja ehkä tahallistakin. Arendtin yksityisinä pitämien asioiden tuominen julkisuuteen ja julkisen sekoittaminen yksityisiin on yritys ”herättää” politiikan ”kulissit” henkiin. Tämän on tietysti tarkoitus palvella kirjoittajien intentioita, mutta samalla se muistuttaa politiikan mahdollisuuksista ylittää vakiintuneita rajojaan. Kaikissa tutkituissa teoksissa niin sanotun yksityiselämää kuvataan rinnan julkisen poliittisen toiminnan kanssa. Privaatin tapahtumat liittyvät koko ajan julkisiin tapahtumiin ja lopulta sekoittuvat niihin. Tarina, jota kirjoittajat kertovat, nostaa keskusteluun jatkuvasti jotakin uutta, paitsi uusia faktoja, mutta myös täyttää faktojen väliin ilmestyvää tyhjää tilaa. Julkisen ja yksityisen rajalla leikkittely on ikään kuin vastaus kysymykseen, mitä silloin tapahtui, kun ”ei tapahtunut mitään”.

Bonnie Honigin (1993, 110) mukaan yksilöllä on aina mahdollisuus jättää hyväksymättä ihmisen yläpuolelle asetetut auktoriteetit ja vastustaa ”vastustamatonta”. Tällainen toiminta on ”sitoutumista politisointiin (commitment to politicization), vastustettavuutta ja interventiota”. Donner kuvaa kirjassaan (Donner 1995, 69) oman ”virtuaalipolitikoitinsa” suhdetta politiikan auktoriteetteihin:

---

⁷ Arendt valitsee poliittiseksi perspektiivikseen *vita activan*, joka antaa paremminkin tilaa politikoinnille kuin *vita contemplativa* -asenne, joka taas suosii filosofijohtamista.

Suhteeni hallitusvaltaan ja ulkopoliittiseen johtoon ei aina ollut täysin ristiriidaton. Huomiota herättävin tapaus sattui syksyllä 1989. Päätin vastoin valiokunnan tahtoa ja ulkopoliittisen johdon toiveita lähteä omin silmin katsomaan, mitä Etelä-Afrikassa tapahtui; - -

Poliitikko Arja Alho esiintyy kirjassaan impulsiivisena ihmisenä, joka reagoi välittömästi asioihin.

Sitten alkoivat neuvottelut. - - Lipponen ilmoitti, ettei puheenvuoroja myönnetä. Minä pillastuin ja sanoin, että mikäs hallituksen neuvottelu tämä on, jossa ei edes puhua saa. Lipponen vaan jurnutti ja jatkoi asioiden nuijimista. Minä keräsin paperit ja poistuin. Sanoin lähtiessäni, että neuvottele itsesi kanssa. - - Tarja Halonen kiiruhti perääni ja pyysi minua tulemaan takaisin. - - Ja minä tulin takaisin. En pyytänyt enää yhtään puheenvuoroa. Eikä kukaan muukaan uskaltanut. Tunnelma oli jäätävä. (Alho 1997, 108)

Honigin mukaan niin Arendt kuin Nietzschekin ovat kiinnostuneet *virtusta* juuri siksi, että se vastustaa järjestystä. Virtuosiipolitiikoinnin kautta Honig pääsee määrittelemään uudelleen poliittisia tiloja, jotka ovat hänen mukaansa *spaces within persons, the spaces that mark their multiple resistances to the domination of autonomy and the imposition of subjectivity*, - - (Honig 1993, 117).

Kun yksittäinen henkilö nousee vastarintaan, herää kysymys siitä *kuka* toimii, eikä ainoastaan siitä *mikä* toimii. Se, joka kiistää vallitsevan järjestyksen, on ”joku”, joka on syytä ottaa huomioon. Virtuosi hänestä tulee siksi, että hän tekee jotain, jota ei ole tehty, luo jotain uutta. Itsepuolustuksen näkökulmasta voidaan osittaa ketä tai keitä vastaan on hyökätty ja kuka tai ketkä puolustautuvat. Ulkoapäin kuvailtu tunnistaa iskun, väärän kuvauksen, henkilökohtaisesti ja vastaa, puolustautuu vastaiskulla, uudella kuvauksella. Mutta uuden kuvauksen ei tarvitse pitäytyä sovinnaudessa, vaan se voi valita tapansa vaikuttaa: ”[H]e makes himself a koan – a puzzle which slips away the more one tries to solve it” (McPhail 1996, 14).

Uuden tekemiseen liittyy Arendtin lupaamis (promising) -akti, joka ei ole Honigin mielestä mitä tahansa lupaamista, vaan se on "sankarillinen" ja "riskialtis". Sankari jää (lupaamis-) toiminnallaan ihmisten mieliin erilaisena kuin "kuka tahansa". Virtuoosi ylittää politiikan finalistisuuden. Mutta lupaaminen on riskialtista, eikä virtuoosipoliitikko ole "turvassa" toimiessaan julkisella alueella. Vastaisku sisältää riskejä, vaikka se tehtäisiinkin kirjallisesti pääasiassa ironian keinoin. – Siihen voi ryhtyä vai näennäisen leikillisesti. Taistelutaidon japanilainen guru Miamoto Mus-hasi (1984, 43-44) opettaa sotataidon salaisuuksia:

In strategy your spiritual bearing must not be any different from normal. Both in fighting and in every day life you should be determined though calm. Meet the situation without tenseness yet not recklessly, your spirit settled yet unbiased. - - don't let the enemy see your spirit.

Yleisesti ironian funktiona pidetään toisen osapuolen loukkaamista, negatiivisen suhtautumisen ilmaisukeinona. Puhuja ei ole ironinen ellei hän ilmaise paheksuntaa tai halveksuntaa, jolla ironian kohde pyritään tekemään naurunalaiseksi. (Lähteenmäki, 1993) Esimerkiksi poliitikolle ironia voi olla keino, jolla sivuutetaan muodollinen, normatiivinen tapa esittää mielipiteitä, jotka ovat ristiriidassa vallitsevien arvoasetelmien kanssa (vrt. Renvall & Reunanen 1998, 7). Tutkittavien autobiografioiden kannet jo vihjaavat siitä, että sisältö poikkeaa tyypillisestä tulevan politiikan linjaamisesta. Kirjoittajien tarkoitus tuoda jo tapahtuneesta esiin jotain poikkeavaa, mutta (ehkä Tennilää lukuunottamatta) *konservatiivisesti* ilman pyrkimystä muuttaa maailmaa, jolloin käytetty retoriikka voidaan tulkita "as a way and argument understood in light of the 'harmony of conflict'" (McPhail 1996, 15).

Teosten nimien lisäksi kansien kuvitukset varoittavat lukijaa siitä, ettei kirjoittaja ole pyrkinyt unohtamaan tapahtumia ja suuntautunut "uuteen tulemiseen" vaan haluaa kertoa tarinan uudestaan omalla tavallaan. – Uuden aloittaminen edellyttää "uudelleen syntymän". Alho kuvaa itsensä kirjan kannessa epätarkkana ja pehmeäpiirteisenä kuin panssarilasin takana tuomiotaan odottavana syytettynä. Don-

ner ja Tennilä (takakannessa) vahvistavat puolestaan käsityksiä persoonistaan: Donner epäluuloisena ja kuin jostain toisesta maailmasta tänne heitetynä. Tennilä puolestaan ikuisena ”änkyränä” kämmen nostettuna vastustamaan kuvan ulkopuolelle jätettyä keskustelukumppania.

Tästä on kuitenkin olemassa poikkeuksia, jotka eivät pidä negatiivista asennetta ainoana ironisena suhtautumistapana. Ironiaa voi olla myös positiivisen leikillisen asenteen näennäisesti negatiivista ilmaisua kuulijoille (esim. ennestään tutut kaveriporukat). (Lähteenmäki, 1993) Lisäksi vakava ”peli” voidaan kääntää yhteiskunnallisesti luvalliseksi itseironiseksi leikiksi, jossa ”leikkijä” katselee itseään ikään kuin ulkopuolisena (Pursiainen 1997, 20). Paasion kirjan kannessa virallisenoloinen Paasio tarkkailee kiinnostuneena ympäristöään, kun taas taustalla takakanen Paasio nostelee hymyillen vaaleanpunaisia käsipainoja.

Lisäksi ironia voidaan nähdä elämänasenteena tai -tapana. Maailma saatetaan nähdä tai kokea niin paradoksaalisena, että ironian kaltainen ambivalentti suhtautuminen on ainut tapa ”tarrautua” sen ristiriitaiseen kokonaisuuteen. Tämä tulee erityisen selvästi esille zen-runoilijoiden säkeissä, jotka ilmentävät elämän paradoksaalisuutta ja hetkellisyyttä. Samoin zen-mestarit ilmentävät ironista suhdetta yhteiskuntaan, johon heidät on ”heitetty”, mutta jonka konventioihin he eivät sitoudu. Zen-oppilasta pidän henkilönä, joka opiskelee ironiaa ja joutuu kokeilemaan sovinnaisia näkemyksiään, kunnes hän ei voi enää muuta kuin suhtautua ironisesti opetukseensa ja samalla elämäänsä. Ikkyun runo valaissee eräänlaista ironista oivallusta:

*We eat, excrete, sleep, and get up;
This is our world.
All we have to do after that -
Is to die.⁸*

---

⁸ Alan W. Watts, 1957: *The Way of Zen*.

3.7.2. Ironia mielentilana

Yksinkertaisella ironialla tarkoitetaan *sanallista ironiaa*, jossa yleensä sanotaan muuta kuin tarkoitetaan. Toiseksi ironia on tyypillisesti *tilanneironiaa*, jossa vaikkapa tunnettu formulakuski tekee alkeellisen virheen yksityisautollaan. Kolmanneksi ironiasta voidaan puhua *elämänasenteena*, jossa maailmaa yksinkertaisesti pidetään hallitsemattomana, jonka hyväksyminen vaatii ironista mielentilaa. (Renvall & Reunanen 1998, 6)

Työni kannalta mielenkiintoisesti siteeraa Alan Wilde kirjassaan *Horizons of Assent* Paul de Manin teosta *Allegories of Reading*:

Irony is no longer a trope but the undoing of the constructive allegory of all tropological cognitions, the systematical undoing, in other words, of understanding. As such far from closing off the tropological system, irony enforces the repetition of its aberration. (Wilde 1981, 7)

Tässä tulkinnassa ironiaa ei siis nähdä enää "vain" retorisena trooppina, kuten Kenneth Burke tekee. Ironialle pyritään antamaan "syvempi" merkitys, jolloin se olisi paremminkin taustalla vaikuttava mielentila. Tämä mielentila siis ohjaisi ilmaisua, ja voisimme ehkä myös valita mielentilamme, kuten Rortyn mukaan voisimme valita olevamme ironikkoja. Vakaumusten relatiivisuudesta huolimatta toimitaan ikään kuin vakaumuksella olisi luja perusta. (Rorty 1989, 63-69)

Toisaalta *mielentila*-ajattelu stabiloi ja sitoo ironisen toiminnan *minään*, joka tarkoituksellisesti tietyistä seikoista johtuen "tuottaa" ironisia argumentteja. Haluan kuitenkin työssäni sanoutua irti minään liittyvästä naturalismista. Ajattelen minän mieluummin prosessiksi, jolloin se on "a product rather than an active, directing consciousness" (Shapiro 1984, 239). "Älä astu, Seppo, markkinatalouden päälle."

Paasion ironinen *minä* "tuotti" nopeasti oivalluksen hänen astellessaan keskustalaisen Seppo Kääriäisen kanssa pitkin New Yorkin öisiä katuja, joilla asunnottomat nukkuivat. (Paasio 1996, 69)

Bennett tuo esille artikkelissaan, kuinka ironia sallii identiteetin muodostamisen ilman, että siihen tarvitsisi täysin identifioitua. Konventionaalisen identiteetin suora kyseenalaistaminen, ja sen kontingenttisuuden paljastaminen voi olla riskialtista. Häviäjät erottautuvat voittajista, jotka projisoivat ympäristöönsä moraalista itseluottamusta ja dogmaattista identiteettiään. Tätä vastaan häviäjä suojautuu, puolustautuu turvautumalla ironiaan. (Bennett 1992, 166) Varsinkin Paasion teksteissä viitataan kokemuksiin ja "yli-inhimilliseen" Mr Murphyyn, jotka epäsuorasti vihjaavat siitä, ettei elämä ole sellaista kuin sen yleisesti toivotaan olevan, eikä myöskään sellaista kuin sen virallisesti sanotaan olevan.

3.7.3. Ironia politiikassa pysymisen taitona

Epäonnistuessaan poliitikko joutuu tahtomattaankin ei vain kurkistamaan vaan jopa asustelemaan "vallan kulissien" taakse. Hän näyttäytyy, paitsi kansalaisten silmissä, niin myös kollegojensa edessä jonkinlaisena anomaliana ja häviäjänä, johon on vaikea suhtautua johdonmukaisesti. Häviäjästä tulee myös "vapaata riistaa", jota voidaan ja on jopa suotavaakin määritellä niin, että "outous" poistuisi hänen ympäriltään. Ulkoapäin kuvailtu tavallaan menettää statuksensa vakavasti otettavana ihmisenä. Poliitikolle vakavasti otettavan statuksen menettäminen merkitsee useimmiten eräänlaista poliittista kuolemaa.

John E. Sheeryn tulkinta Platonin *luolavertauksesta* väittää, että senkin, joka on käynyt *luolan* ulkopuolella ja nähnyt, mikä *näyttelijöitä* liikuttaa, on palattava takaisin. Luolaan palaamiselle ei ole varsinaisia vaihtoehtoja, sillä luolan jättäminen merkitsi demokratian hylkäämistä. Keskustelun on jatkettava jollakin tasolla, ja siihen tarvitaan erityinen foorumi, luola. Ulkopuolella käyneiden kokemuksia ei us-

kota, ja he joutuvat miettimään, kuinka saada äänensä kuuluviin. Uskottavuuden puuttuminen ja paluun välttämättömyys muodostavat dilemman, joka ei ratkea yrittämällä osallistua tavanomaiseen kommunikaatioon.

Seery lukee uudelleen Platonin luolavertausta pitäen sitä eräällä tapaa ironisena eli Platonin sanomaa ei pitäisi tulkita kirjaimellisesti vaan niin, että Platon yritti saada meidät epäsuoraan dialogiin - teksti onkin tekosyy (pretext) (Seery 1992, 9). Seeryn teksti "linkkaa" osuvasti varsinkin Paasion kirjan taustalla vaikuttavaan näkemykseen, että politiikkaa on jatkettava kaikesta siihen liittyvistä ongelmista huolimatta. - Aina kuitenkin palataan luolaan, koska "yli-ihmistä" ei ainakaan vielä ole syntynyt.

We readers have been tipped off that the text is aware of itself as a text, and that we ought to be equally aware of ourselves as active readers (mt., 11). (Vrt. Paasion puoluekokousnäytelmä.) Kuten luolassa olijat tuijottavat näytelmää, me tuijotamme Platonin kirjoittamia sivuja, mutta hän on varoittanut meitä tekstissään siitä, ettei kaikkea tulisi ottaa kirjaimellisesti. Poliittisen oikeudenmukaisuuden etsiminen ei tarkoita uuden transsendentaalisen valonlähteen tuottamista. Varjot ovat ulkoistuksia, näkyviä vain, jos olemme sokeita inhimillisen äärellisyyden tosiasialle. Todellisen poliittisen viisauden on otettava kuolema paremmin huomioon (entä poliittinen kuolema?). Yksi hahmoista vapautuu ja huomaa valon ulkopuolella (Paasio ja Tennilä itse), mutta palaa kertomaan muille. (mt., 12-15)

Donnerin tapauksessa tilanne ei ole aivan samanlainen. Donner on tekstissään lähempänä yli-ihmistä, eikä aio palata henkilökohtaisesti "luolaan" tai "laitokseen", vaan pyrkii kirjoittamalla osallistumaan poliittiseen toimintaan. Hänen ironiansa kohdistuukin enemmän rakenteisiin kuin yksittäisiin tapahtumiin, jolloin ulkopuolisen tarkkailijan rooli sopii Donnerille johdonmukaisimmin.

Termi "eidos" on ironinen itsessään, koska siinä nähdään sellaista, mikä ei ole näkyvää. Meidän pitäisi kääntää silmien lisäksi "koko ruumis" (vision of justice) valoa

kohti - on vaikeaa. Valonnäkijät komennetaan takaisin luolaan, koska muuten oikeudenmukaisuus ei toteutuisi. Koska pelkkä "valon" näkeminen ei riitä motivoimaan ihmisiä tavoittelemaan oikeudenmukaisuutta, ei asialle omistautuneita ole paljon, ja heitä tarvitaan luolassa. (mt., 15-16)

Valtio on Seeryn mukaan kirjoitus politiikasta, ei metafysiikasta; varsinainen draama keskittyy luolaan paluuseen, uuden aloittamiseen, ei luolasta lähtemiseen (19). Ideaalimaailma on abstraktio, näkymätön näkyvä, mutta luola on olemassa konkreettisenä, eikä sitä lopulta voi paeta. Paasion ironia politiikkaan palaamisesta: **Olemme sidottuja politiikkaan** ja ikuiseen paluuseen luolaan. Varjot ovat hyvinvointi. Tärkeää on palata luolaan. "Maybe the commitment to political justice requires a superme sense of irony" (mt., 20).

Rortyn ironian ja solidaarisuuden liittoa on pidettävä eräänlaisena utopiana, jota kannattaa "kaikesta huolimatta" tavoitella. "[C]ontingency is universal. But I still act otherwise. I keep promises, pay life insurance premiums, correct my son's spelling errors (Kariel 1992, 193)." Ironisen maailman paradoksi näyttäytyy varsinkin Paasion tekstissä: Maailma näyttäytyy liian epäoikeudenmukaisena. Tarvitaan solidaarisuutta.

Tennilä, vaikka sijoittaakin itsensä "sateenkaaresta vasemmalle", suunnittelee myös palaamista vakavasti otettavaksi poliitikoksi. Paluu edellyttää kuitenkin askelta yksilöllisempään suuntaan, sillä suurille linjauksille ei löydy enää suuntaa - Tennilänkään teoksesta.

3.7.4. Ironisen itsepuolustuksen tekniikka

Itsepuolustuksellisuuteen liittyy ajatus erilaisista tekniikoista, joita käytetään kulloisenkin tarpeen mukaan. Vaikka tehokas itsepuolustus ei sitoudu mihinkään kaavamaiseen tapaan toimia, on itsepuolustuksen traditiossa luokiteltu erilaisia tekniikoita ja koulukuntia. Jaottelu helpottaa tradition systemaattista välittämistä suku-

polvelta toiselle ja mahdollistaa niiden kumulatiivisen kehittymisen. (ks. esim. Kle-mola 1985)

Kuten edellä todettiin, ironia voidaan jakaa erilaisiin "koulukuntiin", joita ovat esi-merkiksi *kosminen, dramaattinen ja itseän kohdistuva* ironia. Hutcheon (1995, 44-56) on koonnut yhteen erilaisia ironian funktioita ja asettanut ne järjestykseen niiden sisältämän affektiivisen voimakkuuden mukaan. Affektiivinen voimakkuus voi olla joko positiivista tai negatiivista. Hutcheonin tekemää yhteenvetoa ironian funk-tioista käytetään tässä analogisesti ironisen itsepuolustuksen tekniikoiden kanssa.

Ironinen itsepuolustus voi luonteeltaan "mietoa", "vahvaa" tai jotain niiden väliltä. Toisaalta itsepuolustusta voidaan käyttää ja tulkita positiivisesti tai negatiivisesti, mikä tekee funktiosta eli tekniikasta jännitteisen.

KUVIO 1. *Ironian funktiot (Hutcheon 1995, 47; suomennos Renvall & Reunanen 1998, 14).*

Suuri affektiivinen lataus

Mukaan kutsuvat ystäväl-lismieliset yhteisöt	KOKOAVA (Aggregative)	Poissulkevat, elitistiset 'sisäpiirit'
Korjaava, satiirinen	HYÖKKÄÄVÄ (Assailing)	Tuhoava, Aggressiivinen
Rajoja ylittävä, subversiivinen	VASTUSTAVA (Oppositional)	Loukkaava, Solvaava
Epädogmaattinen, demystifioiva	HÄILYVÄ (Provisional)	Väistelevä, tekopyhä, 'kaksinaamainen'
Itseään vähättelevä, myöntäväinen	SUOJAUTUVA (Self-protective)	Pöyhkeä, ylimielinen, puolustautuva
Uutta näkökulmaa tarjoava	ETÄÄNNYTTÄVÄ (Distancing)	Välinpitämätön, sitoutumista välttelevä
Humoristinen, leikkisä, kusoitteleva	HUVITTAVA (Ludic)	Vastuuton, Trivialisoiva
Kompleksinen, rikas,	MONIMUTKAISTAVA	Harhaanjohtava, epätarkka,

moniselitteinen (+)	(Complicating)	moniselitteinen (-)
Empaattinen, tarkka	VAHVISTAVA (Reinforcing)	Koristeleva, toissijainen

Pieni affektiivinen lataus

*Jos olisin aavistanut, millaisen valtakunnallisen kestohälyn vaatimat-
tomat jalkineeni tulevat aiheuttamaan - -, olisin varmaankin oikopäätä
hankkinut uuden kenkäparin ennen asian julkistumista. Kenkäkauppi-
aalta olisin vaatinut vaitiololupauksen. (Paasio 1996, 8)*

Hutcheonin jaottelun ”helpoin” funktio ja perustekniikka on *vahvistaminen*. Ironiaa käytetään painottamaan ja täsmentämään puheena olevaa asiaa. Tätä tekniikkaa käytetään yleensä tavanomaisessa arkipuheessa. Paasio rinnastaa kenkensä valtakunnantason asioihin, joiden merkittävyys vaatii asiaankuuluvaa salassapitoa. Katkelman tekniikka korostaa kepeyttä ja itseironiaa, jotka olisivat kadonneet, jos hän olisi valinnut virallissävyytteisen ilmaisumuodon. Negatiivisesti tulkittuna katkelman ironia on asian kannalta turhaa, ja kappaleen olisi voinut aivan hyvin jättää pois.

*Entiset kansanedustajat, alkoholistit ja tupakoitsijat kärsivät yleensä
niin sanotuista vierotusoireista, jotka poliitikoilla (- -) voivat ilmetä
enemmän tai vähemmän hyvää tarkoittavina neuvoina ja politiikan tol-
kuttomuuden tai suunnattomuuden arvosteluna. Viinanjuonnin jättä-
neet voivat liittyä AA-liikkeeseen, joukkoviestimet, varsinkin sanoma-
lehtikolumnit taas tarjoavat entisille parlamentaarisille keinon henkien
manaamiseen, ts. neuvojen antamiseen ilman että on valtaa. (Donner
1995, 35)*

Myös Donner ironisoi, ainakin osaksi, oman kirjoittamisensa ja alkoholistirin-
naksellaan entisten poliitikkojen kirjoittamisen yleensä. Lisäksi niin Paasio kuin
Donnerkin *monimutkaistavat* sanomaansa ottamalla siihen mukaan asioita, jotka
lisäävät sanomaan tulkinnanvaraisuutta. AA-liikkeen ja poliittisten kolumnien rin-
nastaminen ”ärsyttää” lukijaa pohtimaan niiden suhdetta, yhteneväisyyttä ja erilai-

suutta. Kolumnien terapeuttisen roolin korostaminen ironisoi reagoivan kirjoittamisen vaatimuksen, jonka mukaan sinun on vastattava välittömästi syytöksiin tai syytäjät eivät ”halua olla kanssasi tekemisissä” (Donner 1995, 36) Puolustaessaan poliitikkoja virkamiesten kasvavaa valtaa vastaan Alho turvautuu ironiaan:

Meillä [poliitikoilla] on itse kullakin ammattitaitoa mieltä, miten vaikeita ratkaisuja voidaan viedä eteenpäin ottamalla huomioon myös ihmisten tunnot. - - Maija Poppanenkin sanoo, että sokerilla lääke menee paremmin alas. Budjettipäälikkö Erkki Virtanen kimmastui ihastuttavalla tavalla. - - Hän ilmoitti ministeri Alholle, että valmistelut kehysneuvotteluihin on tehty suoraan pääministerin alaisuudessa ja että virkamiehet tekevät kuten poliittinen päättäjä haluaa. Niin minustakin ainakin teoriassa. Samalla hetkellä ovi aukesi, ja Lipponen ja Niinistö marssivat sisään. Lipponen kysyi, että mitäs täällä tapahtuu. Minä vastasin, että siteerasin tässä juuri Maija Poppasta. (Alho 1997, 107-108)

Retoriikan puolustamisen lisäksi sitaatti voidaan tulkita kahden tason ironiaksi, jonka eräs tarkoitus on huvittaa lukijaa. Alun perin Maija Poppanen -ironia kohdistui virkamiehiin ja heidän huumorintajuttomuuteensa, ja yleisönä esiintyivät Alhon kollegat, poliitikot. Kirjassa ironian kohde säilyy ennallaan, mutta yleisöksi pääsevät myös oivaltavat lukijat, joille paljastuu, että moni ikävä päätös hyväksytään huomaamatta, kun siihen ”lisätään ripaus sokeria”.

Alhon esimerkki kuitenkin myös *etäännyttää* lukijoita politiikasta. Lukijat saavat huomata, että he joutuvat lopulta hyväksymään valtaapitävien päätökset. Voidaan ajatella, että Alho ainakin osaksi tahallaan kasvattaa kuilua poliittisen eliitin ja kansan välillä, jotta saisi ihmisiltä hyväksyntää myös itselleen. Samalla tavalla Paasion esimerkki on omiaan *etäännyttämään* lukijoita varauksettomasta suhteesta mediaan. Ironia antaa lukijalle mahdollisuuden tulkita poliittisia prosesseja ei niin välttämättöminä kuin virallisesti annetaan ymmärtää.

Vähätellessään omia mahdollisuuksiaan vaikuttaa tapahtumien kulkuun ja esittäessään itsensä ”hyväuskoisina hölmöinä” tarinoiden päähenkilöt *suojautuvat* heitä kuvailleiden henkilöiden ”hyökkäyksiltä”. Hutcheonin (1995, 50) mukaan ironia

toimii tällöin ”puolustusmekanismina” (defence mechanism), joka koetaan yleensä positiivisena. Esimerkiksi Alhon suojautumismekanismiksi voidaan tulkita kirjan alkuun sijoitettu oma kuva, joka on julkaistu Ilta-Sanomissa. Kuvan Alho ei näytä kovin edustavalta ainakaan konventionaalisessa mielessä. Kuvaa tukemaan on siteerattu Rikoslain kolmatta pykälää rauhan rikkomisesta: ”Joka luvottomasti teknisellä laitteella tarkkailee tai kuvaa...”. Poliitikkona Alho näyttää ”heittäytyvän maahan ja paljastavan kurkkunsa” vastustajilleen. Toisaalta rituaalina tämä voi suojata Alhoa vastahyökkäyksiltä, ja toimii ironisoi niin lehdistön toimintaa.

Itseään suojaavana tekniikkana voidaan pitää myös *häilyvyyttä*, joka pyrkii kyseenalaistamaan vakaat näkökulmat. *Kosmisessa* ironiassa *häilyvyys* korostuu erityisesti, koska se ironisoi kaiken vakauteen pyrkivän inhimillisen toiminnan. Edellä esitetyssä Alhon sitaatissa voidaan samaan aikaan nähdä virkamiestyön välttämättömyys, mutta myös sen ongelmallisuus. Alho kannattaa virkamiesten menettelyä ”teoriassa”, mutta käytännön demokratiassa pelkät virkamiespäätökset eivät ole riittäviä.

En ole gallup-ihmisiä, mutta jotakin tällaiset haastattelut kertovat. [Vasemmistoliittoa tukeneista äänestäjistä erittäin tai melko tyytymättömiä oli yli 60 % ja vain 34 % tyytyväisiä] Vasemmistoliitosta [gallupit kertovat] sen, että en olekaan yksin hallituskritiikissäni. Sanonkin vaimolle, että keitetäänpäs nyt vielä toisetkin kupilliset kahvia: kuulunhan lopultakin enemmistöön omassa puolueessani! (Tennilä 1995, 164-165)

Mutta mitä sekään hyödyttää, jos kaikki ihan viimeistä myöten alistuvat 'ylivoiman edessä' ja rupeavat kulkemaan 'realismin latuja' vain siksi, ettei heitä ole tarpeeksi. (Tennilä 1995, 215)

Kun Tennilä keväällä 1995 kritisoi Vasemmistoliiton ratkaisua mennä mukaan hallitukseen ja äänesti hallitusohjelmaa vastaan, jäi hän vähemmistöön puolueessaan. *Vastustava* ironia toimii epätasaisessa valtasuhteessa ja *vastadiskursiivisena* (*counter-discursive*) haastamaan vallitsevan toiminnan (Hutcheon 1995, 52). Toinen sitaatti sijoittuu ajallisesti kesään 1995, jolloin Tennilä ja Mikko Kuoppa erotettiin Vasemmistoliiton eduskuntaryhmästä ”pysyvästi”. Molempien katkelmien

ironia kohdistuu puolueen eduskuntaryhmän enemmistöön, ja ironia voidaan tulkita puolueen valtaeliittiä vastustavaksi. Toisaalta "realismin latuja" –ironia *ikään kuin* kritisoi realismin politiikassa, mutta toisaalta Tennilä ei kuitenkaan hylkää realismia vaan ainoastaan sen realismin, jota hallituspolitiikka myötäilee.

Hutcheonin määrittelemä *hyökkäävä* ironia ei poikkea paljonkaan *vastustavasta* ironiasta. Hutcheon (1995, 53) kuitenkin huomauttaa, että näennäisen leikillinenkin ironia sisältää hyökkäävän elementin. Vaikka Tennilä on sijoittanut itsensä puolueessa jatkuvasti vähemmistöön, on hänellä takanaan paljon kannattajia, jotka mahdollistavat hyökkäyksen eikä vain puolustusta. Esimerkkien ironia on helpompi tulkita *vastustavaksi* kuin *hyökkääväksi*, paitsi Donner-sitaatti, joka tavallaan haastaa "laitoksesta ulos joutuneiden" toiminnan, mutta toisaalla pitää muiden muassa painettua sanaa eräänlaisena oravanpyöränä: mitä enemmän kirjoitat, sitä vähemmän saat huomiota (Donner 1995, 35). Myös "vääryyksiä ja typeryyksiä vastaan on ollut turha taistella" (mt., 36).

Affektiivisesti voimakkain ironian funktio (tekniikka) Hutcheonin jaottelussa on *kokoaminen*. Tässä funktiossa on kyse *identifioitumisesta* ja toisaalta *erottautumisesta*, mikä johtaa puolestaan *representaatio-ongelmaan*. Ironian käyttäminen itsessään synnyttää *sisäpiirejä (in-groups)*, jotka ovat tyypillisimmillään niitä, jotka oivaltavat ironian ja niitä jotka eivät sitä oivalla. Ulkopuolisia ovat myös ironian kohteet riippumatta siitä ymmärtävätkö itseensä kohdistuneen ironia vai eivät. Esimerkkien ironia pyrkii identifioimaan tarinan päähenkilön kirjoja lukevaan oivaltavaan yleisöön ja erottautumaan mediasta ja sen heistä luomasta kuvasta sekä byrokraattisesta hallinnoinnista. Ironian kohteita ovat pääasiassa ne, joista pyritään erottautumaan, mutta myös (ehkä Tennilää lukuunottamatta) päähenkilö itse.

Varsin mielenkiintoinen on *kokoamisen* rooli *kohtalon ironian* tekniikkana, koska siinä "ulkopuolinen" toiminnallaan ironisoi poliittista päämäärähakuista toimintaa. Tekstien päähenkilöt *ikään kuin* tarkkailevat rouva Fortunan toimintaa ja koettavat sopeutua siihen. Tarinassa päähenkilö samaistuu oivaltavaan yleisöön, ja tekstin tehtäväksi jää paljastaa *kohtalon* ironia ja sen kiertämätön vaikutus kaikkeen inhimilliseen toimintaan. *Kohtalon ironia* kokoaa yhteen ne, jotka huomaavat ironian ja ottavat sen toiminnassaan huomioon. "Mikään ei ole niin tilapäistä kuin se, mitä

sanotaan pysyväksi” (Paasio 1996, 132). Mr Murphy ”havahtuu hereille” aina, kun sanotaan jotain lopullista, väitetään asioiden tilan olevan tietynlainen.

Jätimme Moskovan vähän ristiriitaisin mutta kuitenkin rauhallisin mielin. Kuva kaikesta jättiläismaassa vielä edessä olevasta ei ollut voinut mielissämme kirkastua. Valkoinen talokin oli vielä valkoinen. (Paasio 1996, 139)

Kosmisen ironian oivaltaminen ja varsinkin hyväksyminen vaatii tuekseen itseironiaa, jolla päähenkilö ikään kuin kompensoi rouva Fortunan oikkuilut. Tällöin ironia kokoaa itseironisen ryhmän, joka voi olla päähenkilö yksin, johon voidaan identifioitua ja joka luo lisätilaa representaatio-ongelmaan. Mimeettisen politiikan vaatimusta ei voida ottaa vakavasti Fortunan hallitsemissa maailmassa.

3.7.5. Itseironinen selviytymisstrategia

Usein kysytään, mihin mieli (huomio) pitää suunnata. Jos se suunnataan vastustajan liikkeisiin, ne vievät sen mukanaan. Jos se kohdistetaan hänen miekkaansa, miekka vie sen mukanaan. Jos huomio kiinnitetään vastustajan lyömiseen, lyömisen ajatus vie sen mukanaan. Jos huomio kohdistuu vastustajan asentoon, asento vie sen mukanaan. Joka tapauksessa miekkailijat sanovat, että he eivät tarkalleen tiedä, mihin mielensä kohdistaisivat. (Klemola 1985, 86-87)

Klemola pohtii budokan ongelmaa, miten kohdistaa huomionsa, kun hän kohtaa vastustajan. Mikä tahansa valittu järkevä vaihtoehto antaa helposti edun vastustajalle. Lopulta ainoaksi vaihtoehdoksi jää suunnata huomio itseemme, eikä sielläkään mihinkään tiettyyn paikkaan, vaan huomion on annettava ”vapaasti oman luontonsa mukaan” (mt., 88). Vapaa huomio ei takerru mihinkään eikä sitoudu mihinkään tiettyyn näkemykseen. Samalla tavalla ironia valitsee *sekä-että*-, mutta toisaalta *ei-eikä*-vaihtoehdon. Varsinkin *itseironiassa* ironikko *ikään kuin* leikkii it-

sellään, omalla persoonallaan, jolloin vastustaja ei tavoita mitään, mihin miekkansa iskeä.

Tutkimuksen autobiografioissa voidaan havaita, miten poliittista peliä tulkitaan eräänlaisena leikkinä, jossa varsinaisen pelin, vakiintuneiden poliittisten ja byrokrattisten käytäntöjen, säännöt eivät välttämättä pädekään. Leikissä sääntöjä voidaan muuttaa kesken kaiken. Itse asiassa leikin sääntöjä kuuluukin kehittää koko leikin ajan. Leikkijät tekevät pilaa vakavista peleistä olemalla *ikään kuin* tietämättömiä säännöistä, mitä voidaan pitää McPhailin (1996, 41) *Zen-retoriikan* mukaan pitää perspektiivinä, jota Zen-mestarit kutsuvat ”aloittelijan mieleksi” (beginner’s mind). Pursiaisen (1997, 20) mukaan ”leikit ovat leikkejä katseen alla eli itseironisia leikkejä”. Pursiaisen *[I]leikkijä on itseironinen silloin kun hän katsoo itseään leikkimässä samalla kun jatkaa leikkiään ja kohteisiin katsomista* (mt., 20). Ironikko ei ota itseään eikä toimintaansa enää vakavasti, vaan hän seuraa tapahtumia ja omaa toimintaansa aivan kuin ulkopuolisena: rouva Fortunan vaikutus jatkuu, mutta ironikko ”tietää” sen. McPhailin (1996, 167) mukaan demokratia parhaimmillaan on muutosta, joka jättää poliittiset toimijat epävarmoiksi tulevaisuudesta:

[T]here is both succeeding and failing, winning and losing, inside and out, Yin and Yang in the deepest democracy.

Paasion *Minä ja Mr Murphy* –kirjan ensimmäisen osan otsikko on *Eriväriset kengät*. Jo otsikoinnillaan kirjoittaja vihjaa, ettei kaikkea, mitä hän sanoo kannata ottaa vakavasti. Pikemminkin Paasio viestii siitä, että hän on perillä rouva Fortunan tekemisistä ja pystyy jopa ymmärtämään niitä.

On tullut tarjotuksi tovereille ainakin tarinan aihetta. Toiset kengät ehdivät paikalle kokouksen aikana. Tilanne ei kuitenkaan muutu. - - Liekö ollut monenkin suurlähettilään poliittisessa raportissa. (Paasio 1996, 9-10)

Paasio käsittelee samalla ongelmallista suhdettaan yleisöön kohdistamalla sanansa myös yleensä kansalaisiin, jotka eivät ole niin oivaltavia kuin luullaan vaan odottavat medialta pääasiassa paljastuksia.

Arja Alhon kirjan ensimmäisen luvun nimi on *Tuhlaviikot*, jolla hän kuvailee Helsingin juhlatuokkien saamaa julkisuutta, joka ei ole ollut hänelle itselleen suojele (Alho 1997, 13). Itseironian kannalta kiinnostava on myös ensimmäisen luvun alkuun sijoitettu Alhon Ilta-Sanomissa julkaistu valokuva, joka on hänen mukaansa otettu laittomasti (mt., 15). Kuvassa Alho on väsyneen näköisenä kädet levitettyinä kuin luovuttamisen merkiksi. Alivalottuneet osat kuvan ylä- ja alareunassa ovat kuin surureunukset. Joka suhteessa ”epäedullisen” kuvan valinta kirjan alkulehdille antaa lupauksen tavallisesta poikkeavasta ”puolustuspuheesta”.

Kuvateksti alkaa sitaatilla Rikoslaista, jonka mukaan ”[j]oka luvattomasti teknillisellä laitteella tarkkailee tai kuvaa henkilöä, on tuomittava *salakatselusta...*”. Kuvan henkilö on kuitenkin ”epähenkilö”, johon lain takaama suojele ei uloteta. Tarinan Arja Alho ironisoi itsensä olioksi, jolla ei ole enää varsinaisia kansalaisoikeuksia jonka luona Kafka saa ”vierailta” milloin tahtoo ilman seuraamuksia.

Esko-Juhani Tennilän itseironia on peiteltympää kuin edellisissä teoksissa. Jo kirjansa otsikossa Tennilä sijoittaa itsensä ”sateenkaaresta” eli koko kirjosta ”vasemmalle”. Hän sijoittaa itsensä myös Lappiin, periferiaan, joka mieltyy ”kirjon” ulkopuoliseksi alueeksi. Tennilän kova ääni on tarpeen, jotta hän tulisi kuulluksi periferiasta.”[E]ipä näy enää punaista punikkienkaan julisteissa”, huomauttaa keskustalainen kaveri. Tennilän mukaan sateenkaaren väreistä muitakin on kadonnut puoluekentältä, kuten esimerkiksi keskustan vihreä. (Tennilä 1995, 9-10)

Vaikka kohtalo, Fortuna, vaikuttaa Tennilän elämään, uskoo hän mahdollisuuksiinsa muuttaa asioiden tilaa. Itseironisia ilmauksia ei hänen tekstistään helposti löydy. Ainoastaan pettyessään omaan puolueeseensa hän kyseenalaistaa oman ja yleensä poliittisen toiminnan. Vasemmistoliiton puheenjohtaja kokoomukselaisen ”apupappina” hiljentää Tennilän lukemaan *Kunnon sotamies Švejkä* ja kirjoittamaan satuja (mt., 121).

Tennilän ironia kohdistuu ensisijaisesti Vasemmistoliiton toimintaa kohtaan. Hän kuvailee puolueen ottaneen käyttöön ”rautaisen puoluekurin” (mt., 8 ja 161-2). Kansanedustaja myymässä Kemin torilla arpoja amerikkalainen baseball-lippis päässä vaikuttaisi tahalliselta yhteiskunnan ivaamiselta. Mutta Tennilän ironialla on selvä käytännöllinen pyrkimys luoda yhteyksiä pohjoisen kansaan, äänestäjiin. (mt., 234-237)

Jörn Donner puolestaan asettaa koko poliittisen toimintansa kyseenalaiseksi ja kuvailee itsensä vieraaksi maailmassa, jossa on toiminut. ”Se, mitä ei muista, ei ole muistamisen arvoista. Onko niin?” (Donner 1995, 5) Donner kuitenkin muistaa myöhemmin kirjassaan monia tapahtumia kansanedustajan uransa ajalta. Ensimmäisen osan tarkoitus lieneekin virittää lukija ”tunnelmaan”, jonka aina kohtaa ”laitoksessa”: ”[M]aailman, joka ei ole omani” (mt., 5).

En tiedä, mitä minusta jää jäljelle. Vilkaisin kuitenkin kerran Washingtonin Libtary of Congressin luettelo. Siinä olivat kaikki kirjani. Sen sijaan en jättänyt persoonastani mitään jälkiä eduskuntaan, paitsi tiettyihin pöytäkirjoihin. (Donner 1995, 23-24)

Donner arvottaa oman toimintansa arvokkaaseen kirjoittamiseen ja arvottomaan puoluepolitiikointiin. Hänessä itsessään, hänen toiminnassaan ei ole mitään, mihin tarrautua mistä hänet voitaisiin asettaa vastuuseen. Kirjoitetut kirjat ovat olemassa tarinoina, joilla Donner puolustautuu kritikoitaan vastaan, kuvailee uudelleen tapahtuneen. ”Kontekstuaalisen indeksin läsnäolo tulkittavissa teksteissä merkitsee sinänsä ymmärrettävien tekstienkin käsittelemistä eräänlaisena salasanomana – johon ei kuitenkaan ole yhtä ’koodia’, jolla sanoma muuttuisi ’selväkieliseksi’, vaan useita erilaisia tulkintamahdollisuuksia.” (Palonen 1988, 63) Teksti on siis aina tulkinnanvaraista ja on ainakin osaksi irrallaan alkuperäisestä kontekstistaan, mikä vapauttaa kirjoittajan seuraamaan leikkiä ja kuvailemaan sen kontekstin niin, ettei ironia mahdollisuutta voi sulkea pois. Donner *ikään kuin* sanoutuu irti politiikasta ja byrokraattisesta hallinnoinnista ja on samalla kirjoineen sidoksissa siihen, mistä kirjoittaa. Donner määrittelee itsenä ”poliittiseksi villiksi”, ironikoksi, joka ei ole ”oikeasti” mukana. Hän itse asiassa kritiikillään vaatii ironialle, yksilön huudolle, statusta politiikkaan. Ne, jotka ulkopuolelta arvostelevat järjestelmää, järjestelmiä,

jäävät huutavan ääneksi korvessa. Hän ei silti kiellä ihmisen mahdollisuutta vaikuttaa asioihin vaan toteaa: ”Yhteiskunnalliseen osallistumiseen on muita teitä”. (Donner 1995, 26)

4. IDENTIFIKAATIO

4.1. Kuviteltu transformaatio

Identiteetillä tarkoitetaan Sakari Hännisen (1998, 108) mukaan perinteisesti ”lähinnä samana pysymisen tilaa tai tosiasiaa”. Identiteetillä kuvataan siis itsenä olemisen tilaa: pysyvyyttä, samuutta, ykseyttä, yhtäläisyyttä”, Hänninen (mt.) jatkaa. Hallinnoinnin kannalta vakaa identiteetti on tärkeä. Samana pysyminen tai hallittu muutos identiteeteissä stabiloi yhteiskuntaa ja helpottaa sen prosessien ennustettavuutta. Kansalaisten ja erilaisten instituutioiden jäsenten identiteetti pyritään ehdollistamaan luokittelemalla (mt., 110) Ihmisiltä odotetaan identifioitumista näihin luokitteluihin, siis eräänlaista itseuria, saadakseen yhteiskunnan hyväksynnän ja liittyäkseen itseään suurempaan ”yksilöön” (mt., 115). Kriisitilanteessa identiteetti voi järkkä ja yksilö ei toiminnallaan selvästi pyri identifioitumaan yhteisöön. Mikä on häviäjäpolitiikan ”paikka”, johon hän identifioituu, jos sellainen ylipäänsä on olemassa?

Tutkittavat teokset ovat kuvauksia murroksista, joissa poliitikot ovat joutuneet arvioimaan uudelleen suhdettaan yhteiskunnallisiin rakenteisiin, joihin ovat poliittisessa toiminnassaan sitoutuneet. Puolue, edustuslaitos, hallinto ja monet muut instituutioiksi ajateltavat ”laitokset” joutuvat kirjoissa uudelleentarkastelun kohteiksi. Nelsonin (1998, 148) mukaan erityisesti liberaali demokratia vaatii poliittisilta toimijoiltaan täysin läpinäkyvää identiteettiä, joka muodostaa vakaan perustan ideologialle. Tarinoiden päähenkilöiden Identiteetit, jotka ovat rakentuneet vakaina pidettyjen yhteiskunnallisten rakenteiden varaan, alkavat epäonnistumisen ja kuvailujen kohteeksi joutumisen myötä järkkä. Kirjoittajien pyrkimys on paitsi kuvailla

uudelleen tapahtumia ja henkilöitä, jotka heitä kuvailivat, niin myös kuvailla persoonallista murrosprosessia.

Oleellista retorisen identifikaation kannalta on transformaation, muodonmuutoksen, kuvaaminen. Tällä tarkoitetaan vaikkapa kirjallisuudessa käytettävää symboliikkaa, jonka avulla identifioidutaan (symbolisesti representoidaan) johonkin ryhmään tai mielikuvaan. Toisaalta symboliikka myös *erottaa* eli toimii käänteisesti identifikaatioon nähden. Käsiteltävissä teoksissa ikään kuin ”käännyttään” pois politiikasta sen taustalle ajateltujen tapahtumien puoleen. Silti kirjojen teesi on, että taustalla vaikuttavat asiat liittyvät oleellisesti poliittiseen toimintaan. Identifioituminen on tämän mukaan monitasoinen ja –suuntainen prosessi. Kirjoissa painotetaan käänteistä identifikaatiota: erottautumista.

Kaikissa autobiografioissa voidaan havaita pyrkimys ottaa rationaalisiksi ja ”maallisiksi” yleisesti miellettyihin tapahtumiin mukaan yli-inhimillinen voima, johon ihminen joutuu oman toimintansa sopeuttamaan. - Ainoastaan Tennilä luottaa ihmisen mahdollisuuksiin järjestelmällisellä työllä voittaa yhteiskunnallinen satunnaisuus, kunhan puolue saadaan koottua yhteen. Burke (1962, 11) pohtii kirjassaan transformaatioprosessia, joka voidaan ajatella rituaaliseksi persoonallisten mielikuvien vaihtumiseksi *epäpersoonallisiksi (impersonal)*. Runoudessa transformaatio merkitsee *kehitystä* motivaatiojärjestelmästä toiseen. Transformaatio voidaan ymmärtää myös eräänlaiseksi *itseuhraukseksi*, jossa identifioidutaan epäpersoonallisiin voimiin. Tämä ei varsinaisesti merkitse itsensä syrjäyttämistä, vaan epäpersoonallisten voimien hyväksymistä osaksi elämää.

Burke (1962, 12) viittaa Henry Adamsin ”historian kiihtymisen lakiin”, jota voidaan tarkastella symbolisesti maailmanlaajuisena *luhistumisena*. Jotkut mielikuvat ovat kuitenkin käytetympiä kuin toiset. Esimerkiksi *elämä* ja *kuolema* erilaisine variaatioineen ovat käytettyjä transformaation symboleja. Kirjoittajat luovat vaikutelman kuoleman läheisyydestä kuvatessaan tilanteita, jolloin heidät tosiasiallisesti syrjäytetään. Paasio (1996, 111) mielestä ”yksi on uhrattava, jotta muut säästyisivät vastuulta”. Hautajaistunnelmaa vahvistaa Paasion kuvaus puoluekokousedustajien kokouksen, jossa käytännössä päätettiin Paasion erosta, jälkitunnelmista:

”Kokouksen kanta oli selvä: Paasio ulos ja Sundqvist sisään. Ja sitten mentiin porukalla syömään. Tilannetta päiviteltiin ja valiteltiin.” (mt., 112)

Myös Alho kuvailee Erm-sotkuista syntyneitä keskusteluja ja häneen itseensä kohdistuneita syytöksiä ”teurastukseksi”. Teurastajana toimivat sekä tiedotusvälineet että Suomen Keskustan kansanedustajat. ”Teurastuksen loppurutistuksen” tekee kuitenkin lehdistössä: Ilkka uutisoi SDP:ssä virinneitä vaatimuksia Alhon erottamiseksi. Alhon kuvaama ”poliittinen kuoleminen” poikkeaa Donnerin kuvauksesta, jossa päähenkilö ei koskaan ole ”syntynytäkään” vallitsevaan poliittiseen kulttuuriin. Donner (1995, 34) ikään kuin herää todellisuuden olevansa vieras politiikan areenalla. ”[A]loin tuntea itseni kodittomaksi, taas kerran.” Kun Alho ”raahataan” tekstissä yhä uudelleen ”teurastuspaikalle”, jättäytyy Donner ulkopuoliseksi ja hyväksyy, että ”väärinkäsityksiä, vääristelyjä ja typeryyksiä vastaan on turha taistella” – varsinkin jos vastustaja saa valita ”aseet” (Donner 1995, 36). Silti tarinoihin sisältyy toivo uudestisyntymisestä ”valoisalle puolelle”.

Mutta minä en halua olla koston enkeli. En vaikka saisin kuinka suuren suosion, sillä silloin olisin myynyt itseni pimeyden voimille. (Alho 1997, 219)

Merkittävää transformaation kuvauksissa on eräänlaisen *kulminaation* kuvaaminen. Jonkinlainen käännekohta, tajuaminen, saa kirjoittajan katselemaan asioita uudesta näkökulmasta, joka on yleensä ”kosmisempi” kuin vallitseva näkökulma. *Kulminaatio* muuttaa identifikaation suuntaa, jolloin ”vanhat” identiteetit ikään kuin puretaan (erottaudutaan) ja korvataan uusilla aktiivisesti tuotetuilla identifikaatioprosesseilla. (Burke 1962, 15) Tutkittavat kirjat ovat tarinoita, jotka sisältävät päähenkilön poliittisen identifioitumisen kannalta tärkeän käännekohdan tai käännekohtia. Näissä teoksissa kulminaatiot ovat olleet negatiivisia poliittisen uran kannalta, jolloin uusi näkökulma ei vahvista samaistumista vallitseviin instituutioihin. Kulminaatiota voidaan pitää myös eräänlaisena ”ironian momenttina”, jonka jälkeen poliitikon kannanottoihin ja teksteihin kannattaa suhtautua varauksella.

Paasion näkökulmanvaihdos kulminoituu oivallukseen Herra Murphyn ”teesien” universaalisuudesta. Paasion teesiksi muotoutuu ajatus siitä, ettei mikään ole niin

kuin luulee sen olevan, mikä on opittavissa kokemuksen kautta. (Paasio 1996, 7) Samoin Alhon kirjan näkökulma perustuu tapahtumiin, joista "on tullut puhdistava ja terapeutti kokemus". Puolue, johon Alho identifioituu, ei vastaa kokemusta, joka hänellä siitä on, vaan "sd-kirjaimille" on annettava sisältö, "sellaisena kuin itse olen ne tuntenut". (Alho 1997, 10-11) "Tämä oli kummallinen talvi", toteaa Donner kirjansa alkupuolella (Donner 1995, 6). "Kummallisuus" liittyy konkreettisesti luonnonoloihin, mutta ulottuu vertauskuvallisesti myös yhteiskunnallisiin ja Donnerin persoonaan. Monet tapahtumat ja päässä liikkuvat ajatukset ovat outoja, toisenlaisia kuin koskaan aikaisemmin. Donnerin ulkopuolisuuden tunne käy sietämättömäksi, eikä hän voi olla määrittelemättä suhdettaan instituutioihin ja tapahtumiin, joihin hän on jollain tavalla samaistunut.

Kulminaatio on hetki, jolloin jokin muuttuu tai jolloin identifikaatioprosessi lähtee "virtaamaan" toiseen suuntaan. Burken (1962, 20) mukaan jonkin (kuvitteellinen) tappaminen merkitsee sen muuttamista, tuon *tapetun* määrittely ennen ja jälkeen *muutoksen* tarkoittaa sen identifioimista. *Kulminaation* kummatkin puolet näyttävät yhteismitattomilta vaikka vain näkökulmat poikkeavat toisistaan. Jos ajatellaan, että *[c]ommunication* virtually says 'community', kuten Nelson (1998, 150), konventionaalisen kommunikaation ironisointi ironisoi myös yhteisön. "Juuttuminen" "vanhaan" sanastoon estää näkemästä vastakkaista mahdollisuutta, kunnes jokin ikään kuin paljastaa uuden näkymän.

Tennilän kirja poikkeaa edellisistä, koska siinä ei varsinaisesti kuvata päähenkilön *kulminaatio*-kokemusta vaan päinvastoin sitä, miten puolue muuttui ja päähenkilö pysyi uskollisena entisille ajatuksilleen. Tennilä identifioituu edelleen siihen puolueeseen ja siihen äänestäjäkuntaan, johon hän on samaistunut tähänkin saakka. Hän ei ole mielestään muuttanut politiikkaansa, vaan puolue on sitoutunut "uusliberalistiseen" hallitusohjelmaan vastoin sen ideologiaa. Tennilän on kokenut tappion, mutta tekstin mahdollinen ironia sekoittuu "suoraan hyökkäykseen".

Kirjasta tuli tapahtumien kulun vuoksi paljolti kuvaus siitä, miten vasemmistoliitto muuttui "yhtenä (vaali)yönä" tasa-arvoa ja solidaarisuutta korostavasta vaihtoehdon esittäjästä joksikin ihan muuksi.
(Tennilä 1995, 7)

Autobiografioissa *transformaation* ja *kulminaation* käsitteet ovat tärkeitä sikäli, että kokemus häviämisestä ja sen kuvailu osoittautuvat keskeisiksi autobiografioiden ”perusvoimiksi”. Vallankäytön kohteeksi joutuminen tekee yhtäältä poliitikosta ulkopuolisen jopa ”omaan” puolueeseen nähden, mutta taas toisaalta avaa mahdollisuuksia ”pelata” itselle tilaa politikointiin. *Identifikaatio* ja *erottautuminen* ovat Burken esittämiä keskeisiä *välineitä* tässä toiminnassa.

4.2. Retorinen identifikaatio

4.2.1. Identifikaatio ja erottautuminen

Analysoitavien tekstien päähenkilöt ovat jossain poliittisen uransa vaiheessa samaistuneet poliittisiin instituutioihin, kokeneet ainakin jossain määrin niiden päämäärät yhteneväisiksi omiensa kanssa. Voidaan ajatella, että identifikaatio on vaikuttanut retorisesti heidän poliittiseen toimintaansa, minkä he ovat hyväksyneet. *Identifikaatio* on keskeinen käsite Burken retoriikkateoriassa yhdessä suostuttelun (*persuasion*) ja kommunikaation kanssa. Näitä retoriikan eri puolia ei voi, Burken (1962, 46) mielestä, erottaa toisistaan. Identifikaatio eli samastaminen tarkoittaa tunnistamista, määrittymistä joksikin tai henkilön toiminnan (ja tavoitteiden) samastumista toiseen henkilöön, ryhmään tai vieläkin laajempaan kokonaisuuteen. *Identifikaatio* on perinteistä *suostuttelua* merkittävämpi käsite Burken retoriikassa. (mt., 20-22)

Burken *Retoriikan* perusväittäjä on, että yksilöt ovat vieraita toisilleen (*odds with one another*), eivätkä he koskaan samastuessaan ryhmään pääse eroon tästä tilanteesta. Tätä erillisyyttä pyritään kompensoimaan retorisen identifikaation avulla, jotta voitaisiin luoda kohtuullisen stabiili sosiaalinen järjestys. (mt., 22) Väistämättä retorinen identifikaatio on luonteeltaan poliittista, koska se käyttää valtaa suhteessa yleisöön pyrkien perustelemaan väitteensä vakuuttavasti.

Identifikaatiolla pyritään vakuuttamaan yleisö yhteenkuuluvuudesta (puhujan kanssa tai ryhmänä yleensä). Sen avulla pidetään yllä yhteiskunnallista järjestystä, jonka ”instrumentti” se on alueilla, joilla sitä on vaikea tunnistaa. Esimerkiksi vallitseva taloudellinen järjestelmä *identifioituu* kansaan järjestelmään liittyvän myyninedistämisen avulla: järjestelmä pystyy takaamaan teille sen, mitä tarvitsette, etumme ovat yhteneväiset. Vaikeammin havaittava identifikaatioprosessi on käynnissä järjestelmän ”sisäpiirissä”, kun hallinto ja siihen jo samastuneet ”eturivin” poliitikot koettavat suostutella ”epäileviä” yhteiseen ”ruotuun”.

Retorista identifikaatiota voidaankin, kuten Burke (1962, 22) väittää, pitää erillisyyttä kompensoivana ja siksi välttämättömänä prosessina. ”If men were wholly and truly of one substance, absolute communication would be of man’s very essence.” Koska ristiriitoja on, tarvitaan retoriikkaa, joka *identifioi* erillään olevat jollain tavalla yhdeksi ryhmäksi. Pyrkimyksillä luoda yhtenäisyyttä eripuraiselle kentälle on valtaan ja (paradoksaalisesti) ihmisryhmien jakamiseen liittyviä motiiveja. - Puheella samuudesta luodaan erillisyyttä toisaalle. Autobiografioiden päähenkilöt samaistuvat kansan kokemukseen todellisuudesta. Tässä todellisuudessa kohtalolla tai sattumalla on suuri vaikutus elämään ja se pyritäänkin ottamaan huomioon toiminnassa. Hallinnoiva byrokraatia ei sen sijaan tunnusta kohtalon vaikutusta toimintaansa, vaan pyrkii rationaaliseen ennustettavuuteen.

Kirjoittajat kuvailevat itsensä yhtäältä hyväuskoisiksi rationalisteiksi, mutta toisaalta he joutuvat kokemuksiensa vuoksi huomioimaan kohtalon vaikutuksen elämässään. Tästä kahtiajaosta syntyy ironia vakaita identiteettejä kohtaan. Päähenkilö identifioituu kansaan ja hallintoonkin olemalla myös osa sitä, mutta myös erottautuu samaan aikaan niistä, jotka kuvailevat häntä. Alho (1997, 169) pohtii ristiriitaa kansalaisten ja organisaation välillä tehdessään päätöstä eroamisestaan:

Katson, että velvollisuuteni on toimia kiihkottomasti. Kansalaiset kokevat ratkaisun olevan epäoikeudenmukainen, koska asiaan liittyvä kirjoittelu ja kommentointi on ollut virheellistä. - - Katson, että tämän kiihkon hillitsemiseksi ja tapahtumien asianmukaisuuden selvittämisen varmistamiseksi – solidaarisuudesta sosialidemokraattista liikettä ja

sen arvoja kohtaan – minun on tehtävä henkilökohtainen ja ensimmäistä kertaa tässä prosessissa poliittinen ratkaisu.

Alholle poliittinen toiminta realisoituu vasta, kun hän joutuu ”uhraamaan” oman asemansa yhteisen hyvän vuoksi. Toisaalta tilanteen jännitteisyys säilyy, koska ristiriita jäi vaille lopullista ratkaisua. Toisaalta valta, paluu ”luolaan”, houkuttaa yhä uudestaan: ”Arkadianmäen graniittilinna on magneetti, joka vetää puoleensa” (Paasio 1996, 154).

Erottelu (division) ja identifikaatio ovat kuitenkin yhdessä ongelmallisia vallan käytön kannalta, koska niiden välinen raja on yleensä häilyvä. Juuri tässä tilanteessa tarjoutuu retoriikalle ”tilaisuus” määritellä samastumisen ja erottautumisen ehdot ja siten jakaa kuulijoita eri ryhmiin. (Toisaalta puhdas samastuminen tai erillisyydet eivät houkuttele retoriisiin identifiointeihin ja erotteluihin.) Burken esimerkin kaksi ihmistä, jotka työskentelevät samassa yrityksessä eri alueella, eivät voi täysin varmasti tietää, milloin ”yhteistyö” vaihtuu ”hyväksikäytöksi”. (Burke 1962, 25)

Analysoitavissa teksteissä identifikaation ja erottautumisen problematiikka ilmenee oikeastaan kahdella tasolla: yhtäältä hallinnon identifikaationa varsinaisiin – tosin tarinoiden virkamiehet, mukaan lukien ”ykkösministerit” ovat myös poliittisia toimijoita - poliitikoihin ja toisaalta poliitikkojen identifioitumisena kansaan, potentiaaliin valitsijakuntaan. Samastuminen hallinnon ja poliitikkojen välillä on tärkeää varsinkin hallinnon kannalta, jotta ”välttämättömät, ei-poliittiset” asiat saataisiin hoidetuksi, vaikka poliitikot kokisivatkin ”lupaustensa” vastaisiksi. Samastuminen poliitikon ja kansan välillä nousee merkitykselliseksi, kun poliitikko koettaa suosittelulla valitsijakuntaa ”kaiken” tapahtuneen jälkeen, kun on paljastunut, ettei toiminta vastannutkaan mimeettisesti kansan ”tahtoa” vaan otti itselleen ”esteettisiä vapauksia”. Esimerkiksi Tennilä joutuu tekstissään useasti pohtimaan rooliaan kansanedustajana ja puolueen jäsenenä sekä toisaalta ajattelevana yksilönä: ”Jokainen kansanedustaja on viime kädessä omantuntonsa kanssa kaksin ja vastuussa vain äänestäjilleen (Tennilä 1995, 174).”

On kuitenkin huomattava, että identifikaatioprosessi toimii kaiken aikaa myös toiseen suuntaan, eli erottavana prosessina. Jos tutkimani häviäjät pyrkivätkin erottautumaan kansasta saadakseen esteettistä vapautta toiminnalleen, kääntyy tilanne kärsityn tappion jälkeen toisin päin: autobiografioilla käännetään hallinnointia ja epäoikeudenmukaiseksi koettua julkista keskustelua vastaan ja ”kosiskellaan” suoraan lukijoita. Häviäjien erottautuminen ja kritiikki on kuitenkin konservatiivista siinä mielessä, ettei sen avulla ole tarkoitus kaataa järjestelmää vaan ottaa etäisyyttä siihen ja käyttää syntynyttä tilaa hyväkseen.

4.2.2. Tyyli vetoaa yleisöön

Burken identifikaatio toimii kahdella tasolla: sisällöllisesti ja tyyllisesti. *Meidät* erotetaan *muista* identifikaatiolla ja erottamisella, jolloin myös retoriikan tyylliset seikat ovat tärkeitä. Sisältö voidaan tarkoituksella jättää toissijaiseksi, koska se voi jakaa kuulijoita esimerkiksi erilaisten arvonäkemyksen vuoksi. Esimerkki uutisesta ”Berliinin kriisin” ajoilta vuonna 1948: *Who controls Berlin, controls Germany; who controls Europe controls the world.* (Burke 1962, 57-59) Uutinen ei sisällöllisesti kerro juuri mitään, eikä sen totuusarvoa voi vahvistaa. Uutinen vain kuulostaa ”hyvältä” ja sen väittämään on helppo samastua.

Burken mukaan sekä Aristoteles että Cicero pitivät yleisöä ikään kuin *annettuna*. Burke pitää ”modernia” elämää kuitenkin niin ”heterogeenisena”, että reetori joutuu tavallaan *paloittelemaan* (*carve out*) yleisönsä vaikkapa ”tuloluokkiin”, jotta hän voisi kohdistaa viestinsä oikein. (64) Kysymys on siis oikean väittämän esittämisestä oikealle yleisölle. Kaikki eivät nykyään voi identifioitua samaan ajatuskulkuun, etenkin jos siinä esitetään sisällöllisiä väittämiä. Etenkin Paasion kirjan ulkoasu houkuttelee lukijaa tavallisuudella: päähenkilö ”huuli pyöreänä” ja lapsenomaisesti kiinnostuneena ympäristöstään. Alhon kirjan kanteen on luotu utuinen (kafkamainen?) tunnelma, joka ei ”lupaa” niin ”tavallista” lukukokemusta kuin Paasion teos. Tennilä tekee heti kannessa selväksi sen, mistä kirjassa on kysymys: ”Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995”. Donnerin kirjan kansi esittää heti aluksi ristiriidan: kirjan nimi ”Terveenä laitoksessa” ja

kuva kärsivän näköisestä päähenkilöstä eivät enteile tavanomaista lukukokemusta.

Sen sijaan, jos samastumista esitettyyn väitteeseen haetaan väitteen sisäisen loogiikan ja ennustettavan tarinan avulla, yleisön arvot eivät joudu ”koetukselle”. Tällöin viesti voi saavuttaa suurempia ”massoja” kuin esitettäessä selviä sisällöllisiä väittämiä. Retoriikasta tulee tällöin väistämättä *opportunistista*. Analysoitavissa autobiografioissa etenkin Alho kirjallaan ”*Kafka kävi meillä*” ja Paasio kirjallaan ”*Minä ja Mr Murphy*” eivät teosten nimillä pyri esittämään yleisöään jakavaa väitettä. Sen sijaan Tennilä ja Donner eivät ole niin ”selviä” tapauksia, vaan niistä on luettavissa ”sisällöllinen väittäjä”. Donnerin poliittisten instituutioiden uudelleenkuvailu luo kuitenkin etäisyyttä valtavirtapolitiikointiin. Hän kuvaileekin poliittisen uransa tärkeiksi tapahtumiksi ne tilanteet, joissa hän ei nimenomaan toiminut hallinnon odotusten mukaan, kuten toiminta ulkoasiainvaliokunnan matkalla Etelä-Afrikassa 1989 (Donner 1995, 69-72).

4.2.3. Piilevä retoriikka

Voidaan väittää, että tutkittavat teokset on kirjoitettu siinä mielessä tarkoitushakuisesti, että ne pyrkivät valottamaan tiettyjä poliittisia tapahtumia niiden päähenkilöiden kannalta. Silloin tärkeää on tekstien vaikuttavuus, kerrotun tarinan uskottavuus, eikä niinkään kirjallinen erinomaisuus. Kirjoittaja sovittaa eri elementit teoksessaan niin, että kokonaisuudesta muodostuu tarina, johon lukijan on helppo samaistua, mutta samalla tarinan on erotettava päähenkilö niistä, jotka ovat häntä kohdelleet epäoikeudenmukaisesti. Burke (1962, 26) ei retoriikkaa määritellessään painota kovinkaan paljon retoriikan ”taitoa”, vaan pikemminkin pitää sitä praktisena ”lajina”. Tärkeintä on yleinen identifikaatioiden kokonaisuus (*body of identifications*), jonka vakuuttavuus perustuu enemmänkin toistolle ja jatkuvalla vahvistamiselle kuin erityiselle retoriikan taidolle. Retorisia identifikaatioita etsittäessä olisi kiinnitettävä huomiota identifikaatioiden monimuotoisuuteen ja niiden piilevyyteen.

”Toissijaiset” identifikaatiot jäävät helposti huomaamatta. Puhuja saattaa identifioitua julkisesti johonkin ”hyvään” asiaan, mutta samaan aikaan retorinen identifikaatio säilyy sellaiseen toimintaan, joka kyseenalaistaa ”ensisijaisen” identifikaation. Burke (1962, 28) väittääkin, että kaikenlainen kuuluminen johonkin joukkoon on retorista. Jos identifioidutaan johonkin, erottaudutaan jostakin. Haasteellista retoriikan tutkimukselle onkin, Burken (1962, 35) mukaan, taidokkaitten retoristen identifikaatioiden purkaminen, niiden paljastaminen.

Eräänlainen ongelma retorisen identifikaation tutkimisessa on Burken mielestä se, että retori rehellisesti uskoo sanomaansa, vaikka hän ”ylinäyttelee” roolinsa. Puhujan *tietoisuuden* määrittely on ongelmallista pyrittäessä selvittämään hänen väitteidensä tarkoituksia. (Burke 1962, 36) Ehkä juuri ”toissijaisten” retoristen identifikaatioiden avulla tätä ongelmaa voidaan lievittää.

Mainittu ”toissijainen” retorinen identifikaatio nousee esille autobiografioiden ”moniulotteisessa” identifikaatiossa. Yhtäältä kirjoittajat identifioituvat lukijoittensa oletettuun kokemusmaailmaan, jossa satunnaisuus on merkittävä tekijä, ja ironisoivatkin hallinnoivan politikoinnin yksinkertaista käsitystä elämästä. Toisaalta kirjoittajat sitoutuvat järjestelmään, siihen sisältyvään valtaan, koska teosten eräs ”sanoma” on: kyllä minäkin olisin, jos... ”Luola” on kuitenkin tärkeä taustamotivaatio kirjoittamiselle, eikä suinkaan ”luolan tuhoaminen”, vaikka päähenkilö ei haluaisikaan enää luolaan palata.

Vaikeinta poliitikolle on mennä kentän eteen. Olla paljaana ilman kenenkään suojelevan selän tukea ihmisten edessä ja ottaa riski perustella päätöstä tai ongelman ratkaisun ajattelutapaa. - - Mutta siinä testataan kyky kommunikoida, muotoilla asiat niin, että puhutaan samaa kieltä. (Alho 1997, 218)

Kansalaisten arvelin ilman muuta reagoivan kielteisesti [Sundqvistin saamaan kohteluun]. Mitä muuta he voisivat? Eihän heillä ollut kaikkea sitä tietoa, joka minulla oli. Uskoin kuitenkin, että eduskunnassa ratkaisu voisi olla hyväksyttävissä. (Alho 1997, 195)

4.3. Myyttiin identifioituminen

Myths are not just beliefs or systems of belief, let alone false ones. Instead myths are stories, tales, narratives. (Nelson 1998, 144)

Eräänä retorisen identifikaation erityistapauksena voidaan pitää *myyttiin identifioitumista*, josta Burke puhuu kappaleessa *Rhetoric and Primitive Magic*. Myytti on mielenkiintoinen siksi, että analysoimissani autobiografioissa kirjoittajat näyttävät identifioituvan *myyttiin* rationaalisen ja reaalisen järjestelmän sijasta. *Myytti* ikään kuin tarjoaa mahdollisuuden kiistää hallinto, joka on sidoksissa tavalliseen, yleisesti hyväksytyyn tapaan ymmärtää tapahtumia. *Myytti* voi haastaa *järjen* luokittelemat tosiasiat. Paasion tarkoitus on ollut "kirjata" teokseensa, miten hän on selvinnyt "Mr Murphyn kanssa ja hänen hallitsemassaan maailmassa" (Paasio 1996, 5). Paasio ikään kuin siirtää todellisen toimijan "maallisten" toimijoiden yläpuolelle, alueelle, jossa näillä ei ole valtaa. Näin *myyttiin* identifioituminen antaa Paasion tarinalle enemmän poliittista tilaa kuin pelkkä faktojen kirjaaminen.

Oman ironisen *myytin* luominen kuitenkin myös paljastaa yhteiskunnallisia *myyttejä*, jotka hallitsevat huomaamattomasti toimintaamme. Tarinat siis tavallaan *paljastavat myytin*, joka sisältyy virallistuneen kommunikaation kykyyn välittää arvovapaata informaatiota. Nelsonin (1998, 159) mukaan "myth is the word that we need in order to evoke the conditions and consequences of political cognition and communication". *Myytin* paljastaminen *myytin* avulla on itsessään ironinen teko, joka paradoksaalisesti moralisoi *myytteille* rakentuvaa yhteisöään.

Burke (1962, 41-42) viittaa Ernst Cassirerin teokseen *Myth of the State*, jonka mukaan retoriikkaa voitaisiin pitää analogisena magiikan kanssa. Primitiivisissä kulttuureissa magiikka hallitsi sosiaalisia suhteita, kuten nykyään politiikka luo sosiaalisia identifikaatioita, jotka perustuvat rahaan ja sen jaottelevaan rooliin yhteiskunnassa. Kysymys on kielen (loitsun?) asiallisesta käyttämisestä kulttuurin ja aika-kauteen sopivalla tavalla. Donner oivaltaa kirjassaan, miten "valta toimii puudutteenä" (Donner 1995, 12), mutta hän tekee pian selväksi, ettei *valta* ainakaan

koulun kautta vaikuttanut häneen kovinkaan paljon. Sen sijaan kirjoja, joita hän luki yksityisesti, hän pitää varsin vaikuttavina. (Donner 1995, 16)

Rationaalisuuteen vetoavan puheen *myytti*-luonteen osoittaminen saattaa sen epäilyttävään valoon. Tapahtumien rinnastaminen myyttiseen symboliikkaan tarkoittaa "tarinan" kertomista uudelleen, jolloin kontekstia kuvaillaan uudelleen totuusta poikkeavalla tavalla. "Vakavien" asioiden ja tapahtumien *ironinen uudelleenkuvailu* pyrkii paljastamaan niiden suhteellisuuden ja siten retorisen funktion reaalisuuden (Burke 1962, 44). - "Totuus" syntyy tarinoissa, ei asioissa tai olioissa itsessään. - Voidaan ehkä kuitenkin väittää, että ironia samaan aikaan kätkee identifikaation siihen, mitä kritisoi eli hallintoon ja valtaan yleisesti.

Eräänlaista myyttiin identifioitumista on *Fortunan*, kohtalon, ottaminen mukaan keskusteluun. Ihmisen tahdosta riippumaton tekijä palvelee tietenkin silloin, kun joudutaan selittämään "epäonnistunutta" tekoa, johon vaikutti "epäonninen" sattuma, kuten Burke toteaa. Mutta tärkeintä *Forunassa* lienee, että se kyseenalaistaa "oman luonnon ilmaisemisen" myytin. Jäljelle jää vain puhujan kyky valita tilanteeseen parhaiten sopiva toiminta. Ihmisluonnon myyttinen kyky luoda uusia ratkaisumalleja redusoituu enemmän tai vähemmän onnekkaitsi valinnoiksi. (Burke 1962, 164) Tutkittavissa teoksissa "myytti" on juuri tuo Fortuna, satunnaisuus elämässä, joka juuri sen vuoksi poikkeaa radikaalisti hallinnon määrittelemästä todellisuudesta.

4.4 Häviäjän vastarinta

Vaikka ironia tekstilajina ei näytä suhtautuvan kovin vakavasti kommunikaatioon ja muodollisen keskustelun kykyyn vaikuttaa asioiden tilaan, ei tekstejä silti voida pitää täysin arvovapaina. Ironian avulla esitetyt arvostukset eivät pyri esittäytymään yleisinä vaan niiden vaikuttavuus perustuu päinvastoin arvojen yksityisyyteen ja kätkemiseen. Oivaltavan lukijan tehtäväksi jää tulkita tekstien mahdollisia arvoväitteitä. Tässä kappaleessa on tarkoitus lukea analysoitavia autobiografioita tarinoina, jotka kerrotaan, kun pelkät faktat eivät riitä tai aikaisemmin kerrotut tari-

nat ovat leimanneet kirjoittajat häviäjiksi, ja jotka sisältävät arvoväitteen. Hayden White pitää narratiiveja nimenomaan moraalisisina väittäminä, jotka kerrotaan kertojan perspektiivistä katsottuna - universaali idealismi hylätään.

Jokainen kertoja on auktoriteetti, joka voi nousta "vanhoja" auktoriteetteja vastaan ja kuvailla tapahtumat uudelleen. Mistään vallankumouksellisesta narratiiveissa ei ole kyse (sillä vallankumousta voitaisiin pitää liian kontigenttina, jotta siihen voitaisiin pyrkiä uusia tarinoita kertomalla - ne tulevat, jos ovat tullakseen). "Vastanouseminen" on pikemminkin *itsereflektiota*, jossa huomataan, että maailma on jälleen muuttunut ja uudet tulkinnat historiasta ovat mahdollisia. Toisaalta uudella narratiivilla voidaan vastustaa "lähihistorian" tarinoita, jotka koetaan virheellisiksi. Maailmaa ei sinänsä niinkään haluta muuttaa vaan paremminkin siitä kerrottuja tarinoita.

Luvussa oli tarkoitus Whiten teoksen (*The Content of the Form*, 1987) pohjalta selvittää, missä määrin uusi narratiivi, tapahtumien uudelleenkuvailu, voi "purkaa" identifioitumista erilaisiin instituutioihin, jotka vaativat jäseniltään vakaata identiteettiä. Kyse on faktojen "välitilojen", aikojen jolloin ei vanhojen tarinoiden mukaan tapahtunut mitään, hyväksikäyttämistä ja niiden luomisesta. Kirjoittajan on tarkoitus tarjota uusi moraalinen tarina, johon voidaan identifioitua ja samalla kyseenalaistaa vanhat tarinat. Narrativisointi on Whiten mukaan toimintaa, joka hakee perusteensa kirjallisuudesta ja taiteista sekä kulttuurista yleensä ja on siksi luonteeltaan allegorista.

4.5. Narratiivin uskottavuus

Myös omaelämäkerrallisten teosten kirjoittajat joutuvat pohtimaan tarinoidensa uskottavuutta, kirjoittajan ja yleisön "yhteyden" löytämistä. Jos ajatellaan, että ironinen identifikaatio "kätkee" taustalla vallitsevan aggression kohteeseensa (Stringfellow 1994, 113), on ironian toisaalta identifioituttava yleisöön. Toisaalta on huomattava, että ironia ikään kuin valitsee molemmat vaihtoehdot samalla kertaa, eli identifioituu ja hyökkää samaan auktoriteettiin (mt., 114).

Whiten (1987, 1-2) mukaan narratiivi on tapa "sanallistaa tietämys" eli tapa puhua asioista ja kokemuksista. Ihmisillä on tämän mukaan kyky ymmärtää "tarinoita", jotka ovat peräisin toisista kulttuureista, vaikka emme tajuaisikaan niihin liittyviä "ajatusmalleja". Narratiivi siis yhdistää, erilaisia näkemyksiä toisiinsa. Mutta narratiivi välittää myös eri aikakausien näkemyksiä historiallisina "tarinoina", mikä on olennaista Whiten teoksessa. Tutkittavat autobiografiat erottavat itsensä "toiseen kulttuuriin", jonka vastakohta on muodollinen hallinnointi, byrokratia ja ylipäänsä kaikki, mikä tehdään kaavamaisesti noudatellen vakiintuneita muotoja. Kirjoittajat luottavat siihen, että he voivat löytää lukijan kanssa yhteisen kokemuksen, jonka mukaan elämää ei voi ennakoita kovinkaan tarkasti, eikä varsinkaan politiikassa. Mutta ironian kaksoisroolin vuoksi kirjoittaja ei täysin "hylkää" ironiansa kohdetta vaan säilyttää sen eräänlaisena mahdollisuutena, jonka toteutumiseen hän tarvitsee liikkumatilaa.

White viittaa Ricoeurin, jonka mukaan narratiivi on eräänlainen symboli, joka välittää merkityksiä eri "universumien" välillä (mt., 52). Toisaalta White esittää strukturalistien ja poststrukturalistien näkemyksen narratiivista ideologisoivan diskurssin paradigmana, sen lisäksi, että se olisi vain ideologian instrumentti (mt., 33). Narratiivi on kuitenkin tarina, joka kerrotaan ja laaditaan nykyhetkessä, jolloin kysymykset, joita historialle osataan tai halutaan esittää, muotoutuvat vallitsevan tilanteen mukaan. Merkitykset "universumien" välillä välittyvät paljolti nykyisyyden ehdoilla.

"Where there is no narrative, there is no history." (White 1987, 28) Whiten siteeraama Benedetto Crocen lausahdus paljastaa tarinoiden välttämättömyyden historian kannalta, mutta siinä näyttäytyy myös tarinoiden totuuden ongelma. Historian tutkiminen on aina tulkintaa, joka representoi jotakin, josta meillä ei ole varmaa tietoa. Toisaalta tulkinnan pitäisi olla "tosi tarina", joka sisältää riittävästi faktoja, jotta se olisi uskottava. Paradoksaalisesti "tosi tarinan" hyväksyminen "viralliseksi" totuudeksi lopettaa narratiivin ja "pimentää" historian, koska ei ole enää mitään tulkittavaa. Tutkittavien teosten kirjoittajat näyttävät hyväksyvän sen, että tarinan täytyy jatkua, eikä heidän kuvailunsa tapahtumista suinkaan ole ainoa oikea eikä ehkä viimeinenkään.

Donner (1995, 157-158) tunnustaa yrittäneensä laatia ”perusteellisen kuvauksen” kokemuksistaan eduskunnassa, mutta huomaa tuloksena olevan ”jotain muuta”. Myöskään Alho (1997, 216-217) ei luota pelkkään ”lakien ja sääntöjen byrokraattiseen todellisuuteen” vaan kannattaa ”pientä demokratiaa”, jossa on tilaa monenlaisille tarinoille. Kumpikaan kirjoittajista ei valitse ideologista näkökulmaa argumentaatioonsa vaan tukeutuvat yksilölliseen kokemukseen ja yksilön tuntemaan riittämättömyyteen hänen yrittäessä hallita todellisuuttaan.

White (1987, 93) viittaa Droysenin ajatukseen tieteestä paremminkin uskottavuuteen (plausibility) kuin totuuteen perustuvana toimintana. Uskottavuus riippuu siis historioitsijan oman ajan sosiaalisista käytännöistä, jotka ohjaavat tutkijan menneisyydelle asettamia kysymyksiä. Nykyisyydellä on oltava kyky pitää historiantulkinnan esittämiä asioita tosina ja mahdollisina. Narratiivin ”symbolisen järjestelmän” on vältettävä ainakin liian voimakasta konfliktia ”sosiaalisten rajoitusten” kanssa, jotta se voitaisiin hyväksyä ”totuudeksi” osaksi elettyä todellisuutta (mt., 94). Autobiografiat (varsinkin Paasion) ”ehdottavat” uskottavaksi todellisuudeksi kontingenttia, jopa kaoottista todellisuutta, jota yksilön ei kannata kovin vakavissaan yrittää hallita.

4.6. Moraalinen identifikaatio

Minulla on kuitenkin sekä henkilökohtaisia että muita syitä eritellä tapahtunutta ja kertoa siitä. Henkilökohtainen syy on tulla perin nöyryyttävästi kohdelluksi puolueessa, jossa on koko ikänsä toiminut ja jonka perustoille on maailmankuvansa rakentanut. On yksi asia saada kova vastus ja vaikka hävitäkin normaalissa kansanvaltaisessa prosessissa. - - Kokonaan toinen asia on kokea olevansa puolueen tulevaisuudelle niin vahingollinen, että on kutsuttava koolle ylimääräinen puoluekokous vahinkoa korjaamaan. (Paasio 1996, 115)

Voidaanko ironiseen identifikaatioon perustuvaa tarinaa pitää moraalisena? Pursiainen (1997, 72) viittaa John Rawlsin kuvaukseen moraalisesta häpeästä, johon

liittyy naurun pelko, jos ihminen on "alittanut seurapiirissä kunnioitetut moraaliset standardit". Moraalisesti (itse)ironia kumoaa moralisoivat tarinat, koska se "on yritys lyödä vastustaja tämän omalla maaperällä" (mt., 76). Whiten (1987, 14) mukaan voidaan väittää, että jokaiseen historialliseen narratiiviin sisältyy (ainakin latenttina) pyrkimys moralisoida käsittelemiään asioita. Tämä pyrkimys on hänen mielestään identifiointumista vallitsevaan sosiaaliseen järjestelmään. Narratiivi ei siis voisi ylittää omia lähtökohtiaan, vaan kertomuksen (juonen vähintään) täytyy noudattaa sosiaalisia sääntöjä. Moralisointi tarvitsee tuekseen auktoriteetin, johon vedota argumentaatiossaan. Toisaalta moralisointi kaipaa tuekseen konfliktia, kaaosta, josta se saa "käyttövoimansa".

Whiten esimerkki moraalisesta "asetelmasta" on perinteinen Jumalan (jonka sanansattaja sankari on) ja konfliktista vastuullisen kansan vastakkainasettelu. Narratiivin kansa on "korruptoinut ja pilannut" koko maailman ja ansaitsee siksi rangaistuksen. Lopuksi narratiivissa tapahtuu moraalinen "käännös" (turn), johon kirjoittaja identifioituu. Maailmaan saadaan uusi moraalinen järjestys. (White 1987, 22-23) Tarina kertoo siis paljon muutakin kuin pelkät faktat tapahtumista (todellisista tai kuvitelluista) ja ottaa kantaa siihen, mikä on "oikein".

Narratiivi "täyttää" *annalistisen* historian jättämät "aukot" (gaps), jotka paljastavat tapahtumiin liittyviä merkityksiä. Narratiivissa todellisuus ikään kuin itse paljastaa representoimansa todellisuuden "koherenssin, integraation, täydellisyyden, - -". (White 1987, 24) Sensitiivisyys historiallisten tapahtumien taustoille on lähtöisin historioitsijan omista taustoista ja lienee välttämättä moralisoivaa ja todellisuutta idealisoivaa. Kiintoisaa on kuitenkin se, voiko tarinan kertoja ylittää omaa narratiiviaan sitovat konventiot ja rajoitukset. Missä määrin narratiivilla voidaan (tietoisesti) luoda aukkoja, välitiloja, jotka antavat (poliittista) tilaa historioitsijan uudelleenkuvaileville?

Tutkittavissa autobiografioissa päähenkilöt ilmeisen tietoisesti erottautuvat vakiintuneesta poliittisesta puheesta ja ikään kuin valitsevat median henkilökohtaisuuteen pyrkivän tavan käsitellä asioita. Kirjoittajat paljastavat kuitenkin enemmän kuin media, jonka yksityisyyden loukkaamista he toisaalla kritisoivat. Todellisuus, jossa kirjojen päähenkilöt toimivat näyttäytyä vieläkin yksityisempänä kuin mitä tiedotus-

välineet ovat kertoneet. Paasio (1996, 98) myöntää ongelmansa julkisuuden kanssa: "Olin huono televisiossa". Hän kuitenkin esittää sitaatin Lasse Lehtiseltä, joka kehottaa Paasiota ottamaan oppia Pertti Salolaisesta, jota Lehtinen "luonnehtii 'myönteisen ja kestävästä mielikuvastankarin malliesimerkiksi'" (mt., 99). Lehtisen sitaatin käyttäminen tuo tekstiin ironisen vivahteen varsinkin, kun Paasio kertoo seuraavaksi televisiokeskustelusta, jossa hän joutui Esko Ahon ja keskustalaisen toimittajan "pihteihiin". Paasio paljastaa sortuneensa "hyväuskoisuuteen" televisioväittelyssä. (mt., 100-101)

4.7. Allegoria

Whiten (1987, 45) mukaan jokaista historiallista narratiivia voidaan pitää *allegoriana*, joka luo "todellisten" tapahtumien "väliin" tilaa, merkityksiä, joita tavataan muutoin ainoastaan myyteissä ja kaunokirjallisuudessa. Historiallinen narratiivi on tämän mukaan *allegoria*, jonka voidaan ajatella "saying one thing and meaning another". Faktojen väliin jäävää tilaa luodaan ja toisaalta täytetään sekä aikakaudelle että omille pyrkimyksille sopivilla tavoilla. Faktojen välitila on aina figuratiivinen, potentiaalinen tila, jossa voidaan ilmaista "excess of meaning" (mt., 53).

Whiten mielestä pelkkä tosiasioiden poiminen narratiiveista ei tee oikeutta teksteille, koska figuratiivinen elementti, allegoria, kuuluu olennaisesti narratiiveihin. Pitäytyminen analyysissä pelkästään tosiasioihin jättää huomiotta kielen performatiivisuuden, jolla "kronikat" muutetaan narratiiveiksi. Vallitseva tieteenihanne väheksyy allegorista ilmaisua ja jättää selittämättä "mitä tapahtui". (White 1987, 48, 50) Faktojen väliin jäävä tila pyrkii juuri ilmaisemaan sen, mitä silloin tapahtui kun "ei tapahtunut mitään", tai miksi tapahtui niin kuin tapahtui. Toisaalta narratiivin välitilat mahdollistavat uudelleenkuvailun, joka pyrkii "oikomaan" kirjoittajan mielestä epäoikeudenmukaiset kuvailut.

Autobiografioiden päähenkilöt "seikkailevat" tarinoissa esitettyjen faktojen lisäksi hyvin erilaisissa tilanteissa, jotka ikään kuin luovat viitekehysten näille faktoille.

Faktojen totuus liittyy eräänlaiseen arkitodellisuuteen, joka vastaa lukijan kokemusta todellisuudesta, jossa tapahtumat ovat aina ainutkertaisessa kontekstissa. Kirjoittajat tavallaan "leikittelevät" erilaisilla näkökulmilla samastumatta ideologisesti mihinkään erityiseen näkökulmaan. Pursiaisen (1997, 264) mukaan "[m]oderni minä voi omaksua minkä näkökulman tahansa ja arvostella valitsemastaan näkökulmasta mitä tahansa, mukaan lukien omaa näkökulman valintaansa". Esimerkiksi Donner julistautuu "maanpakolaiseksi", jolla ei enää ollut poliittista tulevaisuutta, mikä antoi hänelle lisä vapauksia määritellä kantansa.

Minulla oli äänestyksissä eräänlainen idioottivapaus, hallitus ei kaatunut yhden henkilön toimista. En sitä paitsi äänestänyt johdonmukaisesti hallitusta vastaan. Tietyt välikysymykset ja niihin kytketyt ponsiehdotukset olivat niin typerä, että niiden kaataminen opposition mukana olisi ollut turha demonstraatio. (Donner 1995, 152)

Allegorisoitu epäsuora kuvailu voidaan ajatella eräänlaiseksi "oman langan lyömiseksi kankaaseen", jonka avulla tosiasiat ja tapahtumat saavat uusia merkityksiä. Uudet merkitykset realisoituvat, kun tajutaan asioiden allegorinen luonne, White (1987, 47) väittää. Se, että jokin esimerkiksi jokin tapahtumasarja on farssi, ei ole johtopäätös, vaan moraalinen arvostelma. Tarinassa tosiasiat saavat farssiksi nimitetyn tyylin muodon, mikä voi muuttaa käsitystämme tapahtuneesta. Mahdollisuus tulkita uudelleen tapahtumia jättää historian "avoimeksi kirjaksi", joka voidaan kirjoittaa uudelleen, paljastaa ero samanlaisuudessa yhä uudelleen (mt., 15).

Tennilän (1995, 254) kertoma tarina taas kulminoituu ei-allegoriseen identifioitumiseen puolueeseensa, joka täytyisi "sisältä käsin" tehdä uudelleen entisenlaiseksi eli "edistyksellisten ihmisten työkaluksi". Tennilän esittämä moraalinen arvostelma on suora, eikä tarina leikittele "vakavilla" asioilla. Tennilän pakinatkin noudattelevat selvää logiikkaa, jotka hänen mukaansa voidaan löytää niistä:

[P]akinassani [on] kaksi johtopäätöstä: jatkan eduskunnassa toimintaani vasemmistoliiton vaaliohjelman mukaisesti, ja tulen olemaan hyvin aktiivinen keskustelija myös puolueohjelmateeseistä vasemmisto-

liitolle "isoa viitoitusta" eli puolueohjelmaa muokattaessa. (Tennilä 1995, 253)

Narratiivi paljastaa "toisen" merkityksen kuin *krönikka*, jota voidaan pitää "ordinary representation of time - -" (White 1987, 53). Symbolinen, epäsuora kielenkäyttö on allegorista, mikä juuri on tapa ilmaista "excess of meaning", josta jo aikaisemmin puhuttiin. Todellisuus näyttäytyy allegorisessa ilmaisussa "'inhimillisen halun' ja 'kosmisen läsnäolon' dialektiikkana". Ilman symboliikkaa ei voida representoida historiallisten tapahtumien merkitystä, vaan ainoastaan tehdä väitteitä ja selittää niitä, White väittää. Historia on sen "totuuden" lisäksi aina myös "mysteeri", jota narratiivissa valotetaan *juonen* avulla. Juonen avulla tavoitetaan *jotain* puhtaitten tapahtumien *takaa*. (White 1987, 53)

Narratiivin allegoria siis antaa mahdollisuuden "tehdä" historiaa myös jälkikäteen, ottaa uusi erilainen näkökulma historiaan, joka on jo ainakin kertaalleen kirjoitettu. Tarina tarvitsee "siteekseen" juonen, joka tehdään täyttämällä faktojen väliset tilat. Väli tilojen totuus on eräänlainen illuusio, mutta myös faktat ilman väli tiloja ovat illuusio "todellisista" tapahtumista, joitten välillä ei tapahtunut mitään. Vaikka väli tilat tosiasioiden välillä ovat "ansoja", ovat ne myös mahdollisuuksia - ainakin tehdä historia mielenkiintoiseksi, jos ei muuhun. Tarina vaatii juonensa, ja väli tilat vaativat täyttämistään - yhä uudelleen.

4.8. Narratiivinen identifikaatio

4.8.1. Identifikaation auktoriteetti

Voidaan väittää, että narratiiveja "kirjoitetaan" muodossa tai toisessa kaiken aikaa. Historiamme on jatkuvasti "tulkinan tilassa". Kysymys kuuluukin, kuka kirjoittaa narratiivit, tai kenen narratiiveja ovat ne, jotka vallitsevat käsitystämme menneisyydestä. Joku tai jokin instanssi päättää historiastamme, johon tietoisesti tai (yleensä?) tiedostamattamme identifioidumme. Mitkä ovat ihmisen mahdollisuudet

"haastaa" tuo auktoriteetti, joka pyrkii tarjoamaan meille historian, jonka "välitilat" se on valmiiksi täyttänyt?

Whiten (1987, 21) mukaan historiallisen narratiivin kuvaama maailma pitää "merkityksen maskia", joka saa todellisuuden näyttämään ideaaliselta. Maailma paremminkin "löydetään" kuin "rakennetaan" narratiivin tekniikoilla. Maailma näytetään säännöllisenä, järjestyneenä ja koherenttina, jolloin inhimilliselle toiminnalle jää hyvin vähän tilaa. Tällainen näkemys todellisuudesta käskee identifioitumaan kuvailemaansa "täydellisyyteen", eikä suinkaan rohkaise mielikuvitusrikkaaseen identifiikaatioon. Ehkä Tennilää lukuun ottamatta kaikki tekstit "sumentavat" identifiikaatiota täydellisyyteen. Silti ne kertovat tarinan, josta voidaan löytää moraalinen argumentti, johon päähenkilöt samaistuvat.

Kuten aikaisemmin todettiin, narratiivi on luonteeltaan moralisoivaa. Kerrottu tarina perustuu narraattorin moraaliseen auktoriteettiin, joka esittää arvostelmia tekstissä esiintyvistä tapahtumista. Kokonaista yhteiskunnallista järjestelmää (sikäli kun se halutaan ymmärtää toimijaksi sinänsä) voidaan jossain mielessä pitää moraalisena narraattorina, joka pyrkii kertomaan historiasta johdonmukaisen ja uskottavan tarinan, johon on suorastaan pakko identifioitua. Järjestelmän "edusmiehiä" ovat ne, joille järjestelmä takaa vallan hallinnoida, käyttää järjestelmään "latautunutta" valtaa. Tarinan, jota he kertovat, on oltava moraalisesti pakottava ja juoneltaan katkeamaton sekä uskottava.

Tutkittavien tekstien moraalisia argumentteja ovat inhimillisyys ja elämän satunnaisuus. Ne käskevät arvioimaan poliittista toimintaa yleiseen kokemukseen perustuen eikä hallinnon tai median antamiin yksipuolisiin malleihin nojaten. Päähenkilöt identifioituvat maailmankuvaan, joka ei ole läheskään aina ennakoitavissa joka heidän mielestään vastaa mahdollisen lukijan maailmankuvaa. Alhon kohtaamiset hallinnon kanssa kuvataan kirjassa lähes poikkeuksetta ristiriitaisiksi. "Kafka" oli läsnä esimerkiksi oikeuskanslerin toimistossa, Alho ja pankinjohtaja Hämäläinen yrittivät selvittää "Erm-kytkentään" liittyviä epäselvyyksiä: byrokratia ja inhimillisyys joutuivat vastatusten. (Alho 1997, 136-138)

4.8.2. Allegorinen identiteetti

Periaatteessa jokainen narratiivi on mahdollista kiistää ja kuvailla tapahtumat uudelleen milloin tahansa. Käynnössä vallitsevan yhteiskunnallisen narratiivin kyseenalaistaminen ei ole helppoa, sillä narraattori pyrkii kerronnallaan luomaan sellaisen "lukevan subjektin", joka identifioituu "Laissa" inkarnoituvaan moraaliseen maailmaan (White 1987, 86). Laki ja siihen nojaavat diskurssit kuvaillaan, kuten Jumala, ehdottoman päteviksi. Toisaalta narratiivin kansalainen vastuullistetaan konflikteista, jotka ovat kohdanneet yhteisöä, kuten Whiten (1987, 22) esittämässä Dinon narratiivissa Florencen (Firenzen) kansalaiset syyllistetään menneisyyden konflikteista.

Eduskunta elää elämäänsä valvojanaan ylimalkaan hyväntahtoinen julkisuus, jonka puhetoria ovat taloon akkreditoituneet toimittajat. Suhde on symbioottinen ja loisiva. (Donner 1995, 95)

Yrittäessään kiistää vallitsevan narratiivin uuden tarinan kertojan "purettava" identifikaationsa vanhaan narratiiviin. Kiistäminen ei kuitenkaan onnistu samoilla "aseilla", joilla järjestelmä omaa tarinaansa puolustaa, koska sillä on "- - auktoriteetti päättää, mitä historia tarkoittaa mitä se opettaa ja mitä velvoitteita se kansalaisille asettaa" (White 1987, 183-184). Whiten tekstiin tukeutuen purkaminen on mahdollista samalla tavalla kuin narratiivin rakentaminenkin: allegorisoimalla uudelleen historialliset faktat. Paasio (1996, 105) kuvailee marraskuun 1995 ylimääräisen puoluekokouksen alustunnelmia, jolloin hänen mukaansa puolueen suurin ongelma oli löytää "sellainen ehdokas, joka äänestyksessä minut voittaisi". Kun kokouksessa sitten oli päätetty, että Paasio vaihdetaan Sundqvistiin, "mentiin porukalla syömään" kuin mitään erikoista ei olisi tapahtunutkaan (Paasio 1996, 112).

Narratiivin uudelleenkuvailu edellyttää myös tekstin retorisen luonteen ymmärtämistä. Tällöin voidaan tunnistaa tekstiin sisältyvä auktoriteetti "perspektiiviksi todellisuuteen", jota se pyrkii representoimaan (White 1987, 196). Faktojen lisäksi narratiivi kertoo "mentaalisestä ilmastosta" (mental climate), josta teksti syntyy (mt., 187). Tällöin käytettyä kieltä pidetään paremminkin *symbolisena* kuin *ilmauksena* tai *mimeettisenä representaationa* todellisuudesta (mt., 189). Kaikki tutkitta-

vat tekstit ovat, ainakin jossain mielessä, vastineita julkisuudessa esitettyihin väitteisiin, että kirjoittajat ovat epäonnistuneet poliittisessa toiminnassaan. Kirjoittajat eivät ole tyytyneet siihen kuvaan, joka heistä on julkisuudessa annettu vaan ovat halunneet esittää oman näkemyksensä tapahtuneesta. Perspektiivimetafora antaa tilaa uudelle perspektiiville ja vapauttaa tietystä totuudesta siinä mielessä, että tapahtumat voivat saada erilaisia merkityksiä eri tulkinnoissa. Myös Rorty (1989, 5) näyttää hyväksyvän totuuden retorisuuden: "Truth cannot be out there – cannot exist independently of the human mind – because sentences cannot so exist, or to be out there".

Uusi tarina testaa eräällä tapaa kulttuurin kykyä liittää tapahtumiin uusia merkityksiä, jotka saattavat potentiaalisina odottaa esiinnousuaan (taiteissa, kirjallisuudessa, ...) (vrt. White 1987, 45). Uuden tarinan ilmestyminen "kiistämään" vanhan on eräänlainen osoitus "kypsymisestä", potentiaalisen realisoitumisesta. Realisoituvaa historiallista narratiivia voidaan Whiten (1987, 45) mielestä pitää *allegorisena*, jossa sanotaan yhtä ja tarkoitetaan toista. Uudet merkitykset voivat nousta julkisuuteen vain allegorioina, "kulttuurituotteina", jotta ne voisivat haastaa vallitsevan tarinan. Kuten Stringfellow jr. (1994, 97) havaitsee tutkiessaan Kafkan *Brief an den Vater (Letter to His Father)* -teosta, ironinen identifikaatio on kaksisuuntainen: Kafka syyttää ensiksi isäänsä, mutta "vetää takaisin" syyöksensä viime hetkillä. Samalla tavalla Paasio (esim. 1996, 153) "vetää takaisin" ylistäessään lopulta vallitsevia poliittisia käytäntöjä. Samoin myös Donneria (1995, 146) huolestuttaa yhteiskunnan kohtalo ja poliittinen toiminta, jolla asioihin voitaisiin vaikuttaa.

Tapahtumat (uudelleen) narrativisoituvat sillä hetkellä, kun tajuaamme tarinan allegorisen luonteen (White 1987, 47). Oivalluksen hetkeen liittyy myös narratiivin poliittinen mahdollisuus. Vallitseva narratiivi ei olekaan ainoa tarina siitä mitä tapahtui, vaan se on saanut kilpailijan, jonka versio tapahtuneesta saattaa vaikuttaa houkuttelevalta. Tapahtumia ohjasikin satunnaisuus enemmän kuin tiukka syysuhde, kafkamainen tapahtumien vyöry enemmän kuin järjestelmällinen prosessi tai laitostunut kaavamaisuus luovan virikkeellisyyden sijasta.

"Väärän" sanan tai ilmauksen käyttäminen kontekstissa (White 1987, 117), jossa on totuttu käyttämään aivan erilaista kieltä, tuo tarinaan ironisen vivahteen. Tarina

ja sen kertoja eivät *ikään kuin* ota vakavasti, suhtaudu ”oikealla” tavalla, olemassaoleviin faktoihin ja ”viralliseen” tarinaan. Uusi tarina jättää ”aukon” tekstin keskelle viittaamalla ja nostamalla esiin asioita, jotka eivät vaikuta relevanteilta muo-
dollisen ilmaisun kannalta katsottuna. Uusi tarina voi halutessaan pitää tärkeänä aikaa, jolloin virallisen tarinan mukaan ”ei tapahtunut mitään”. Kirjoittaja luo ”kuilun” vallitsevan todellisuuden ja uuden kilpailevan tarinan välille kuvailemalla vaikkapa poliittiseen ”valtapeliin” liittyneet tapahtumat hivenen huvittavina, inhimillisinä.

4.8.3. Narratiivisen identifikaation vapaus

Politics is not a department of ethics, but something else and something essentially more than that. (Ankersmit 1996, 10)

Tässä luvussa on tarkoitus selvittää, miten *ikään kuin* -identifikaatiolla yksilö voi luoda lisätilaa poliittiselle toiminnalleen, jonka liikkumavara epäonnistumisien myötä kaventunut. Kun poliittinen ideologia ei enää tue poliitikon päämääriä ja sen hetkisiä tarpeita, joutuu hän yhtäältä purkamaan identifikaatioitaan ja toisaalta luomaan uusia. Samaistumisesta ja erottautumisesta syntyy eräänlainen leikki, joka keven-
tää poliittisen epäonnistumisen taakkaa ja vaikeuttaa poliittisten vastustajien ja sensaatiohakuisen median toimintaa. Leikkiessä tehdään kuitenkin koko ajan työtä, eli ”raivataan” tilaa luolaan palaamiseksi.

Itse retorinen identifikaatio liittyy tarinan päähenkilön *myyttiin*, jonka kirjoittaja on luonut. Kuvailemalla uudelleen muiden aikaisemmin kuvailemat tapahtumat kirjoittaja ”järkyttää” virallistuneen kommunikaation järjestelmää. Allegorisoimalla vallitsevia tarinoita kirjoittaja myös järkyttää stabiileja identiteettejä. *Myytin* luomista voidaan pitää erillisyyttä kompensoivana tapahtumana, mutta myös erillisyyttä lisäävänä tapahtumana. Häviäjien identifikaatio- ja erottautumispyrkimykset ovat autobiografioista ”ulosluettavissa”. Toisaalta ”piilevä identifikaatio” ohjailee kerrottavaa tarinaa ja pitää yllä ajatusta ”luolaan palaamisesta”.

Jos ajatellaan Whiten tavoin jokainen narratiivi, tarina, moraaliseksi kannanotoksi, ovat uudet narratiivit tarinoita, jotka löytävät historiasta oman moralisointinsa tueksi jotain ”lisämerkityksiä”. Tarve ”uuden” tarinan kertomiseen syntyy siitä, ettei narratiivi näytä representoivan ”todellisia” tapahtumia. ”Vääristynyt” kuva todellisuudesta vaatii oikaisua, moraalista kannanottoa, jotta asiat nähtäisiin sellaisina, kuin ne ”oikeasti ovat”.

Vaikka uuden narratiivin motiivit ovat pääpiirteissään samanlaiset kuin vanhankin, joutuu se haastaessaan vanhan kuvailun ottamaan ontologisesti kantaa todellisuuden luonteeseen. Totuus ei olekaan muuttumaton, vaan se nousee vallitsevista käytännöistä ja käsitteistä (White 1987, 96). Vaatiessaan omalle totuudelleen oikeutta kirjoittaja tietää, ettei sekään ole lopullinen vaan kiistettävissä aikanaan. Narratiivilla on kuitenkin vapaus tuoda esille asioita, jotka saattavat tapahtumat aivan uuteen valoon. Taustalla tai todellisuudessa itsessään oli jotain, jota ei oltu aikaisemmin otettu huomioon. Aikana, jolloin ei pitänyt tapahtua mitään, tapahtui sittenkin jotain.

Tosiasiat toisiinsa sitova narratiivi on aina figuratiivinen, allegorinen (mt., 48). Tämä on ristiriidassa yhteiskunnallisen identifikaation edistämisen kanssa. Identifioituminen sosiaalisiin järjestelmiin vakauttaa yhteiskuntaa, joka nojaa toiminnassaan erilaisten instituutioiden auktoriteetteihin. Mahdollisuus kertoa samoihin faktoihin perustuva tarina uudelleen kaivaa maata mimeettisen historiallisen representaation jalkojen alta. Kerrottu tarina täyttää ”aukot” merkityksillä, jotka löytyvät kirjallisuudesta ja vallitsevista myyteistä (mt., 45).

Järjestelmää tukevien instituutioiden (ministeriöiden virkamiehineen, eduskunnan) ja median pyrkimys määritellä niiden vaikutuspiirissä olevien ihmisten identiteetti on sisäpiirin vallankäyttöä. Instituutiot rakentavat argumentaationsa *rationaalisuudelle*, joka määrittelee ”oikean” kommunikaation. *Rationaalisuuden* vaatimus sitoo yksilöt yhteisöön siinäkin tapauksessa, että yhteisö loukkaisi yksilön käsitystä oikeudenmukaisuudesta. Yksilön ainoa tosiasiallinen mahdollisuus puolustautua, jos on joutunut mukaan epäoikeudenmukaisen tarinaan, on kertoa oma tarina. Allegorisena narratiivi etsii ”täytteet” faktojen väliin kulttuurista, kirjoittajan kokemusmaailmasta.

Analysoitavien autobiografioiden teema on puolustautua julkisuuden syytöksiä vastaan. Niiden tarkoitus on osoittaa, että puolue- ja ministeritoverien sekä virkamiesten antama kuva on puutteellinen ja kertoo vain asioista vain heidän näkökulmastaan. Kirjoittajien mahdollisuus puolustautua "virallista tietä" on osoittautunut mahdottomaksi. Jäljelle on jäänyt mahdollisuus kertoa oma tarina, jonka "välitilat" täytetään materiaalilla, jolla ei ole virallista arvoa. Ironia tarinassa on, kuten McPhailin (1996, 127) postmoderni retoriikka, "an assault on identity that identifies itself, a negation of the negations of the tribe, that - - challenges rhetoricians in old and new ways".

Arja Alhon teoksessa (*Kafka kävi meillä*) vallitsee "kafkamainen" tunnelma, jossa hallintojärjestelmä voi kohdella yksittäistä ihmistä miten tahtoo ilman, että tämä voi mitenkään varautua tulevaan. Pertti Paasion kirjassa (*Minä ja Mr Murphy*) toimintaa luonnehtivat Mr Murphyn lait, jotka voidaan todeta vasta jälkeinpäin. Kohtalo on suuri ironikko, joka saattaa meidät mitä ihmeellisimpiin tilanteisiin, joista ei selviä kuin itseironialla. Donnerin kirjassa (*På en anstalt. Fragmenten ur minnet. Suom. Terveenä laitoksessa.*) kuvaillaan uudelleen eduskunnan ja hallinnon rationaaliseksi väitettyä toimintaa. Donnerin kuvauksessa toiminta osoittautuu arvottomaksi "puuhailuksi", ja Donner samalla ironisoi koko kahdeksan vuoden eduskuntauransa. Esko Juhani Tennilän kirja (*Sateenkaaresta vasemmalla*) muistuttaa lukijaansa siitä, että kansanedustajan tulisi representoida valitsijoitaan, eikä sortua pelkkään valtapeliin ja unohtaa keneltä valtuutuksensa on saanut.

Kaikista analysoitavista teoksista löytyy taustalta ajatus siitä, että prosessissa, joka "tuomitsi" heidät, olisi voinut käydä toisinkin. Olisi voitu toimia heidän näkemystensä mukaan, jolloin hekin olisivat "jotain". Toisaalta kirjoihin sisältyy väite, että myös silloin, kun mitään ei "virallisesti" tapahdu, tapahtuu kuitenkin jotain, joka vaikuttaa "tuloksiin". Tarina, jonka he kertovat, liittyy tutuiksi tulleet faktat uudella tavalla toisiinsa, jolloin tapahtumia voidaan katsella uudessa valossa. Mahdollisuus kertoa uusi tarina merkitsee vapautta suhtautua tapahtumiin omalla persoonallisella tavalla. Moraalisesta aspektistaan huolimatta autobiografiat eivät identifioitu ensisijaisesti arvoihin saatikka tosiasioihin, vaan niiden argumentaatio perustuu olennaisesti uuden tarinan esteettiseen uskottavuuteen.

PÄÄTELMÄT

Tutkittavista autobiografioista ilmeni, että ne ovat poliitikon reaktioita uuteen tilanteeseen, johon he olivat joutuneet epäonnistuttuaan tai kärsittyään tappion poliittisella areenalla. Yhteisön kuvailut ja tulkinnat tuomitsevat epäonnistuneen häviäjäksi, jonka ainoa mahdollisuus vapautua epäoikeudenmukaisilta tuntuvista kuvailuista on kuvailla tapahtumat uudelleen. Kuvaillessaan uudelleen epäonnistumiseen tai tappioon johtaneita tapahtumia kirjoittajien tarina voi näyttäytyä ironisena. Kerrottujen tarinoiden ironia ilmenee hetkellisenä, erityiseen kommunikaatio-ongelmaan laadittuna vastauksena, mutta taustalle voidaan olettaa myös ironinen elämänasenne. Tarinoiden taustaoletuksena on myös eräänlainen kulminaatio, jonka jälkeen kirjoittaja tarkastelee tapahtumia ikään kuin kosmisemmasta näkökulmasta kuin poliittiset vastustajat. Erottautuessaan vallitsevasta tarinasta kirjoittajat identifioituvat myyttiin, jonka avulla he luovat lisätilaa uutta palaamista varten.

Poliitikkojen kirjoittamien omaelämäkertojen motiiveina pidetään yleisesti kirjallista harrastuneisuutta, taloudellisia syitä tai julkisuuden tarvetta vaalien lähestyessä. Vaikka julkisuus on poliitikolle välttämätön elinehto, voi hän joutua liiallisen ”väärän” julkisuuden uhriksi. Jos kommunikaatio ei toimi konventionaalisella poliittisella areenalla eikä oma ääni kuulu mediassa, on mahdollista kirjoittaa oma kertomus tapahtumista, puolustautua itse irrallaan organisaatiosta ja vapaana toimittajien tulkinnoista. Tällöin myös tekstien vilpittömyyden pyrkimystä ideaaliseen kommunikaatioon on syytä epäillä. Ideaaliselle kommunikaatiolle asetetut ehdot rajoittavat kirjoittajia liikaa, eli ideaalinen kommunikaatio ei riitä kirjoittajien tarpeisiin. Kaikkien tutkittujen autobiografioiden motiivina voidaan siis pitää itsepuolustusta, jossa kirjoittaja pidättää itselleen oikeuden kertoa mieleisensä tarina, jonka todellisuus nojaa enemmän estetiikkaan kuin rationaalisuuteen tai moralismiin.

Epäonnistuneet poliitikot voisivat myös vaieta, tyytyä kohtaloonsa ja kadota vähitellen julkisesta privaattiin pois kansalaisten mielistä. Tällöin he olisivat noudattaneet heidät tuominneen yhteisön tahtoa. Kirjoittajat huomaavat kuitenkin tappiosakin tilaisuuden politikointiin. Julkinen häviäminen ikään kuin lisää poliitikon poli-

tiikan taustojen tuntemusta, minkä poliitikko hyödyntää johdatellessaan lukijansa "kurkistukseen politiikan kulisseihin". Uudelleenkuvaailun ei tarvitse olla pelkkää vastarintaa, vaan se voi olla myös uuden tai uudenlaisen poliittisen tulemisen alku. Kontingenssin ei tarvitse pelkkä sattumanvaraisesti onnea ja varsinkin epäonnea jakava kohtalo vaan toiminnan pelivara, mahdollisuus.

Autobiografiat eivät voi olla luomatta julkisen maailman tilalle uutta maailmaa (vaikka näyttävätkin hylkäävän käsityksen, että maailma olisi tietynlainen olemukseltaan), jota ne tarjoavat lukijoilleen eräänlaisena vaihtoehtona viralliselle ja tiedotusvälineiden luomalle maailmalle. Alhon ja Paasion tekstien luomissa maailmoissa aktualisoituvat kohtalon tai sattuman kaltaiset voimat, jotka ohjailevat yksilön elämää. Tai ne voivat olla eräänlaisia rinnakkaismaailmoja, kuten Donnerilla, joitten valossa "varsinaisen" maailman tapahtumat näyttävät "kummallisilta". Luotu maailma voi myös, kuten Tennilän luoma, nojautua ideologiaan, johon kovin moni lukija ei ehkä enää samastu, mutta joka antaa kirjoittajalle tutun ja turvallisen tunteen.

Autobiografioiden kuvailemia maailmoja ei oikeastaan voi sijoittaa julkiseen eikä privaattiin maailmaan. Niitä voidaan verrata Arendtin sosiaaliseen, joka hänen mukaansa on hämärtänyt julkisen ja privaatin rajaa. Teokset korostavat privaattiin kuuluvien asioiden vaikutusta julkisiin asioihin ja päinvastoin. Kirjoittajat kuitenkin tarvitsevat tarinoihinsa jotain erilaista verrattuna viralliseen tarinaan. Tarinan "voima" perustuu "erilaiseen", siihen, mikä ei sovi konventionaaliseen kertomukseen. Kirjoittajat "leikittelevät" päähenkilöllä, joka sekoittaa perinteistä julkista ja privaattia esittämällä ne yhtenä toisiinsa kietoutuneena kokonaisuutena. Teokset ikään kuin vastaavat kysymykseen, mitä tapahtui silloin, kun "ei tapahtunut mitään".

Arendtilaisen mallin mukainen julkinen sfääri ei näyttäisi riittävän toiminnalle areenaksi. Varsinkin poliittisissa kriisitilanteissa toiminta näyttää hakeutuvan Arendtin määrittelemiin privaatteihin paikkoihin. Kirjoittajien kokema poliittinen kriisi ei ratkennut heitä tyydyttävällä yhteisön määrittelemissä paikoissa, jolloin heidän oli luotava sille tilaa, paikka, omalla toiminnallaan. Tätä toimintaa, jota motivoi häviäminen yhteisön silmissä, on lähes mahdotonta ennakoida. Toiminta perustuu juuri

mahdollisuuteen kieltäytyä noudattamasta sääntöjä ja rajoituksia. Kirjoittaja tajuaa, että noudattaessaan virallisia sääntöjä hänen ei ole mahdollista puolustautua saattikka voittaa.

Epäonnistuneista tai tappion kärsineistä poliitikoista on tullut eräänlaisia anomali-
oita, häviäjiä, koska he ovat joutuneet vastatusten vallitsevan tarinan kanssa. Vastustaessaan he ovat "kääntäneet päänsä" ja nähneet, mistä "luolan varjot" saavat alkunsa. Häviäjät ovat, tahtomattaankin, joutuneet kurkistamaan ja jopa asustelemaan "vallan kulissien" takana. "Tiedon" vuoksi heitä syrjitään, ja "tiedon" vuoksi he eivät itsekään pysty suhtautumaan toimintaan kuten aikaisemmin pystyivät. Häviäjistä tulee "vapaata riistaa", jota voidaan ja on suotavaakin määritellä niin, että outous katoaisi heidän ympäriltään. Ulkoapäin kuvailtu tavallaan menettää statuksensa vakavasti otettavana ihmisenä, mikä merkitsee poliitikolle poliittista kuolemaa. - Häviäjät olisivat voineet vetäytyä tietonsa kanssa ja puhua vain, kun heitä pyydetään.

Mutta "nähdessään", he näkivät myös, että luola on ainut todellinen lähde toiminnalle yhteisössä. Ulkopuolelle jääminen tai luolan olemassaolon kieltäminen merkitsisivät toimetttömyyttä, omaan tietoon käpertymistä. Tämä ristiriitainen tilanne voi olla autobiografioissa vaikuttavan ironian lähde. Ironia syntyy tiedon ja toiminnan vaatimuksen ristiriidasta, jossa ei voida toimia samoin kuin aikaisemmin, mutta toisaalta ei voida lopettaa toimintaa. Tällainen teksti on jonkinlainen mysteeri, josta paljastuu jatkuvasti uusia piirteitä, mutta joka ei näytä sitoutuvan mihinkään.

Näin syntyneiden tekstien poliittisuuden voidaan ajatella kätkeytyvän niiden myyttiseen tasoon, jolla on "työ tehtävänä, näkökulma tarjottavana" tai jonkinlainen kuva maailmasta vahvistettavana tai kiellettävänä. Tarinat ovat poliittisesti ikään kuin neutraaleja luodessaan myytin, johon ne identifioituvat. Myytti kuitenkin antaa mahdollisuuden kiistää hallinto, joka on sidoksissa tavalliseen, yleisesti hyväksytyyn tapaan ymmärtää tapahtumia. Myytti siis haastaa järjen ja moraalien luokittelemat tosiasiat, joihin vallitseva, hallinnon kertoma tarina tukeutuu. Myytin avulla ikään kuin siirretään "todellinen" toimija "maallisten" toimijoiden yläpuolelle, siis

paikkaan, jossa näillä ei ole valtaa. Myyttiin identifioituminen antaa tarinan päähenkilölle enemmän tilaa toimia kuin pelkkä faktojen kirjaaminen.

Rationaalisuuteen vetoavan puheen myytti-luonteen osoittaminen saattaa sen epäilyttävään valoon. Tapahtumien rinnastaminen myyttiseen symboliikkaan tarkoittaa tarinan kertomista uudelleen, jolloin kontekstia kuvaillaan uudelleen totutusta poikkeavalla tavalla. "Vakavien" asioiden ja tapahtumien ironinen uudelleenkuvailu pyrkii paljastamaan niiden suhteellisuuden, mikä puolestaan merkitsee retoriikan hyväksymistä todellisuuden luojaksi. Totuus ei näyttäydy enää riippumattomana vaan syntyy tarinoissa, eikä sijaitse suinkaan asioissa tai olioissa itsessään.

Autobiografiat liittyvät kokemukseen siitä, ettei maailma sittenkään ole rationaalinen tai johdonmukainen eivätkä asiat useinkaan suju niin kuin on ajateltu. Päinvastoin maailma koetaan "kummallisena" ja kontingenttina, mikä ei vastaa sitä yleiskuvaa, minkä hallinto maailmasta antaa. Teksteissä ei tyydytä siihen, millaisena yhteisö maailman näkee, ja varsinkin sen miten se maailmasta puhuu. epäonnistumista seurannut "murros" on kirjoittajan pointti kiistää konventiot, joilla todellisuutta yleisesti rakennetaan. Murros avaa myös mahdollisuuden politikointiin ja politisointiin esimerkiksi kyseenalaistaessaan ehdollistuneita sanastoja. Mitkä sanastot sitten eivät ole ehdollistuneita? Ironisen mielentilan tai elämänasenteen omaava on oivaltanut, ettei sellaisia olekaan. Hänelle maailma on "sellainen", johon on osattava "suhtautua": "kummallinen", "satunnainen", "Murphy'n hallitsema", "kafkamainen", - -.

Ironia on kykyä kyseenalaistaa tapa, millä puhutaan ja, millaiset ehdot puheelle asetetaan. Eräitä ehdollistuksia: ketkä osallistuvat, ketkä otetaan vakavasti, mistä ja miten puhutaan (esim. määrät, luvut, tekninen sanasto ja rortylaiset finaaliset sanastot valikoivat puhujat ja tavat puhua). Aiheet puhetilanteissa on yleensä luokiteltu jo etukäteen. - Diskurssin ehdot tulisi voida kyseenalaistaa. Kirjailijana ironikko paljastaa virallisten tarinoiden kuvauksien ohuuden ja sepitteellisyyden. Kirjoittaja politisoi tekstillään kommunikaation ehdollistumia, jotka määrittelevät kommunikaation "reunaehdot". Vallitsevat tarinat saavat kilpailijoikseen uusia tarinoita, jotka eivät taistele samoilla aseilla kuin vanhat.

Vaikka kaikki tutkittavat tekstit tulkittiin itsepuolustusellisiksi, eivät ne kaikki ole tulkittavissa ironisiksi. Hutcheonin mukaan ironia paremminkin tapahtuu kuin tehdään. Tämän mukaan ironikko ei (ainakaan vakavissaan) pyri selittämään ”auki” mielipiteitään, vaan jättää lukijansa tai kuuntelijansa (tai katselijan) tavalla tai toisella vihjeiden varaan. Ironikko joutuu ottamaan samantyyppisen riskin kuin taiteilija: taiteellinen työ alkaa julkistamisensa jälkeen elää omaa elämäänsä. Toisaalta ironia ei edellytä kirjoittajalta tietoista intentiota, vaan lukija on mahdollisuus tehdä tekstistä ironinen tulkinta.

Tutkimuksen kirjoittajat altistavat tekstinsä (tietoisesti) tulkinnoille enemmän kuin tavanomaisessa argumentaatiossa tarvitsisi. Ne sisältävät vihjeitä siitä, että kaikkien, mitä sanotaan, ei kannata suhtautua aivan vakavasti. Tarinat hylkäävät politiikkaan ”sopivan” kommunikaation määritelmät ja kommunikoivat (politikoivat) kahdella erilaisella tyylillä. Esimerkiksi Paasion tapauksessa tämä merkitsee sitä, ettei lukija voi päätellä hänen tekstistään, onko kirjoittaja jättämässä politiikan valmistelemassa paluuta politiikan ”eturiviin”. Sen sijaan Tennilän teksti vaikuttaa tukeutuvan ideologiseen päätökseen ilman, että hän antaisi juuri minkäänlaisia vihjeitä kertomuksensa ironiasta. Tennilä uskoo politiikkansa oikeellisuuteen ja pyrkii esiintymään vakavasti otettavana poliitikkona.

Rortyn hahmottelema ironisti ”ymmärtää”, ettei hän kykene irtautumaan kielestä, jota hän käyttää, verratakseen sitä johonkin toiseen vastaavaan järjestelmään. Toisaalta ironisti hyväksyy kontingenssin ja historiallisuuden käyttämässään kielessä. Niinpä rortylainen ironisti pyrkii välttämään perimmäisiä kannanottoja asioista ja tapahtumista sekä sitoutumista metafysisiin uskomuksiin vakavissaan. Rortylainen ironisti ei voi vakavissaan muodostaa lopullista kantaa mihinkään väitteeseen, koska hänellä ei ole mitään keinoa suojautua tulevilta *uudelleenkuvailuilta*, jotka voivat kohdistua juuri hänen *finaaliseen sanastoonsa*

Tutkituista autobiografioista erityisesti Donnerin teoksessa on merkillepantavaa, ettei hän pyri esittämään mitään vaihtoehtoja kritisoimilleen asioille. Donner tavaltaan leikittelee sillä, mihin hänen kritisoimansa poliittinen kulttuuri suhtautuu vakavasti. Samoin Alho ja Paasio tyytyvät enimmäkseen kuvailemaan asioiden tilaa

ehdota muutoksia kuvailemiinsa asioihin. Sen sijaan Tennilä tuo edellisiä selvemmin julki käsityksensä siitä, miten asioiden tulisi olla.

Platonin *Valtiota* voidaan pitää kirjoituksena politiikasta, ei metafysiikasta. Teoksen varsinainen draama keskittyy luolaan paluuseen, uuden aloittamiseen, ei luolasta lähtemiseen. Ideamaailmaa voidaan pitää abstraktiona, mutta luola on olemassa konkreettisenä, eikä sitä lopulta voi paeta. Teokset ovat, jokainen tavallaan, ironioita politiikkaan palaamisesta: Lähteminen on näennäistä, sillä olemme sidottuja politiikkaan ja ikuiseen paluuseen luolaan. Varjot merkitsevät demokratiaa ja hyvinvointia.

Luolan ristiriitaisuuden ymmärtäminen vaatii (tai tuottaa) eräänlaisen kaksoiskatseen, jolla kirjoittaja näkee itsensä "leikkimässä" samoja "leikkejä" kuin muutkin, mutta samaan aikaan myös ulkopuolisena, häviäjänä, joka tietää "liikaa". Kaksoiskatseen vuoksi "leikki" todella näyttäytyy leikkinä, ja sen vuoksi identifikaatio ryhmään ja instituutioon muuttuu *ikään kuin* –identifikaatioksi, jolla on kirjoittajan tekstin kannalta retorista arvoa. Häviäjä ei voi täydellisesti samastua "katseensa" kumpaankaan "näkyyn", eikä hän voi myöskään suhtautua vakavasti näkemäänsä. Tätä tilannetta "helpottamaan" kirjoittaja tuo tekstiinsä "kosmisen" tekijän, joka ikään kuin on vastuussa siitä, ettei maailma ole sellainen kuin oletamme sen olevan. Leimautuminen häviäjäksi on tavallaan ahdistanut kirjoittajan kynnykselle, josta käsin instituutiot, joihin hän on samastunut, näyttävät vierailta. Mutta samaan aikaan ne näyttävät myös korvaamattomilta poliittisen toiminnan kannalta.

Kuten sanaston vaihdoksessa, jossa pyritään ylittämään sanastojen ehdollistavat merkitykset, voi myös identifikaatioprosessissa tapahtua murros tai kulminaatio. Identifikaatio eli samastaminen tarkoittaa tunnistamista, määrittymistä joksikin tai henkilön toiminnan (ja tavoitteiden) samastumista toiseen henkilöön, ryhmään tai vieläkin laajempaan kokonaisuuteen. Teksteissä erilaiset instituutiot ohjailevat yksilön toimintaa ja vaativat tältä samastumista. Samastumisen vaatimus näyttäytyy Alhon ja Paasion teksteissä ristiriitaisena, mutta Donnerin ja Tennilän teksteissä negatiivisena yksilöä rajoittavana tekijänä. Yhteistä kaikille on kuitenkin, että samastuminen ei ole entisellään.

Oleellista retorisen identifikaation kannalta on transformaation, muodonmuutoksen, kuvaaminen. Tällä tarkoitetaan vaikkapa kirjallisuudessa käytettävää symboliikkaa, jonka avulla identifioidutaan (symbolisesti representoidaan) johonkin ryhmään tai mielikuvaan. Transformaation kuvauksissa on keskeistä eräänlaisen *kulminaation* kuvaaminen. Jonkinlainen käännekohta, tajuaminen, saa kirjoittajan katselemaan asioita uudesta näkökulmasta, joka on yleensä ”kosmisempi” kuin vallitseva näkökulma. Kenneth Burken mukaan kulminaatio muuttaa identifikaation suuntaa, jolloin ”vanhat” identiteetit ikään kuin puretaan (erottaudutaan) ja korvataan uusilla aktiivisesti tuotetuilla identifikaatioprosesseilla. Tutkittavat kirjat ovat tarinoita, jotka sisältävät päähenkilön poliittisen identifioitumisen kannalta tärkeän käännekohdan tai käännekohtia. Näissä teoksissa kulminaatiot ovat olleet negatiivisia poliittisen uran kannalta, jolloin uusi näkökulma ei vahvista samaistumista vallitseviin instituutioihin. Häviäjä puolustautuu ”vaihtamalla paikkaa” strategisesti ja kuvailemalla uuden asemansa tahallisen epävakaaaksi, jolloin hänen pyrkimyksensä jäävät vastustajille epäselviksi. Kulminaatiota voidaan pitää myös eräänlaisena ”ironian momenttina”, jonka jälkeen poliitikon kannanottoihin ja teksteihin kannattaa suhtautua varauksella.

”Viimeiset sanat”, jotka Alho ja Paasio lausuivat joutuessaan eroamaan, ”siunasiivat” heidän poliittisen kuolemansa. Mutta viimeiset sanat vihjaavat ironiasta ja uuden alkamisesta, kun he siteeraavat itseään teksteissään. Kirjoittajien kuvaavat tilaisuuksiin latautunutta ristiriitaa, mutta tilanteen ironisuudesta huolimatta kaikki lausuvat ”vuorosanansa” ikään kuin mitään erikoista ei olisi tapahtunut. Toistaessaan sanojaan he asettuvat tapahtumien yläpuolelle, jolloin he vuorostaan hallitsevat uudelleen luotua tilannetta. Toistettuina viimeiset sanat ovat kuin kaiku, joka vastaa huutajalle melkein samalla tavalla, mutta kuitenkin hieman erilailla ja muuttuneessa tilanteessa. Kaiutettaessa sanat eivät toimi alkuperäisessä merkityksessään ja kontekstissaan, mikä antaa sanoille ironisen vivahteen.

Tekstien tulkinta osoitti, että ne ovat vastauksia yhteisön yritykseen privatisoida poliittiset häviäjät, jolloin järjestelmä kärsisi heistä mahdollisimman vähän. Häviäjät voivat puolustautua tätä vastaan yrittämällä ironisoida yhteisön privatisointiyritykset esittämällä (ironisesti) privaatin tarinan tapahtumista, joiden seurauksena heistä tehtiin häviäjiä. Parhaiten tätä tulkintaa edustavat Alho ja Paasio sekä va-

rauksin myös Donner. Heille on yhteistä, että he ovat olleet "hävitessään" lähellä valtaa ja heillä ei ole tarvetta muuttaa yhteisöä, jossa he toimivat. Samoin heidän ideologinen päätöksensä on vähäistä. Sen sijaan Tennilä samastuu poliittiseen vasemmistoon, joka on riippumaton Vasemmistoliiton poliittisista linjauksista, ja hakee kritiikkinsä ainekset ideologiastaan. Tennilän ei tarvitse ylläpitää äänestäjäkunnassaan virallista optimismia, vaan hän voi arvostella suoraan vallitsevaa järjestelmää. Myös Donner yhtäältä erottautuu yhteisöstä, mutta toisaalta hän tarvitsee sitä voidakseen kirjailijana "vieraantua" siitä. Pois ei ole suljettu, että ironiasta kehittyisi eräänlainen elämäntapa tai ainakin mielentila, joka luonnehtisi kirjoittajia yleisemminkin kuin ainoastaan tutkituissa teksteissä.

LÄHTEET:

PRIMAARILÄHTEET

Alho, Arja (1997): *Kafka kävi meillä*. Tammi. Jyväskylä.

Donner, Jörn (1995): *Terveenä laitoksessa*. Ruotsinkielinen alkuteos *På en anstalt. Fragmenten ur minnet*. Otava. Keuruu.

Paasio, Pertti (1996): *Minä ja Mr Murphy*. Gummerus. Jyväskylä.

Tennilä, Esko-Juhani (1995): *Sateenkaaresta vasemmalla. Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995*. Esko-Juhani Tennilä. Otava. Keuruu.

LEHDET

Suomen Kuvalehti 1991: 42; 10.

— 1993: 38; 48-49, 51-53.

— 1995: 16; 6.

— 1995: 18; 34-36.

— 1995: 24; 18-19.

— 1995: 37; 4-5.

— 1996: 44; 8-9.

— 1997: 1; 26.

— 1997: 2; 4-9.

— 1997: 41; 8.

LÄHTEET

- Ahti, Risto ja Toivonen, Markku (1988): *Runouden kuntokoulu*. Gummerus. Jyväskylä.
- Ankersmit, F. R. (1996): *Aesthetic Politics. Political Philosophy Beyond Fact and Value*. Stanford University press. Stanford.
- Arendt, Hannah (1970): *The Human Condition*. (1958) Chicago.
- Bennett, Jane (1992): Kundera, Coetzee, and Politics of Anonymity. Teoksessa *The Politics of Irony. Essays in Self-Betrayal*. Toim. Daniel W. Conway ja John E. Seery. St. Martin's Press. New York.
- Booth, Wayne C (1975): *A Rhetoric of Irony*. University of Chicago Press. Chicago and London.
- Burke, Kenneth (1962): *A Grammar of Motives and A Rhetoric of Motives*. The World Publishing Company. Cleveland and New York.
- Burke, Kenneth (1969): *A Rhetoric of Motives*. University of California Press. Berkley.
- Culler, Jonathan (1992): In Defence of Overinterpretation. Teoksessa Umberto Eco (toim.): *Interpretation and Overinterpretation*. Cambridge University Press. Cambridge.
- De Man, Paul (1979): *Allegories of Reading*. Yale University Press. New Haven.
- Edelman, Murray (1984): Political Language of Helping Professions. Teoksessa *Language and Politics*, toim. Michael Shapiro, 215-253. New York University Press. New York.

Fiss, Owen M. (1998): *The Irony of Free Speech*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, London.

Frazer, Nancy (1990): Solitariness or Singularity? Richard Rorty between Romanticism and Technocracy. Teoksessa *Reading Rorty*. Toim. Alan Malachowski. Basil Blackwell. GB.

Honig, Bonnie (1993): *Political Theory and the Displacement of Politics*. Ithaca.

Huitzinga, Johan (1947): *Leikkivä ihminen. (Homo ludens)*. Suom. Sirkku Salomaa (1967). WSOY. Porvoo.

Hutcheon, Linda (1995): *Ironys edge: the theory and politics of irony*. Routledge. London and New York.

Hyvärinen, Matti (1994): *Viimeiset taistot*. Vastapaino. Tampere.

Hänninen, Sakari (1998): Kamppailu identiteetistä. Teoksessa *Missä on tässä*. Toim. Sakari Hänninen. Gummerus. Saarijärvi.

Kajanoja, Jouko (1996): *Kommunikatiivinen yhteiskunta. Puheenvuoro hyvinvointivalttiosta*. Gummerus. Jyväskylä.

Kariel, Henry S. (1992): Nothing Special. Enacting Modernity with Ironic Performances. Teoksessa *The Politics of Irony. Essays in Self-Betrayal*. Toim. Daniel W. Conway ja John E. Seery. St. Martin's Press. New York.

Klemola, Timo (1985): *Karate-Do. Tie ja taito*. Heinola-kustannus. Heinola.

Knuuttila, Seppo (1998): Menneisyys identiteetin paikkana. Teoksessa *Missä on tässä*, Sakari Hänninen (toim.). Gummerus. Saarijärvi.

Lähteenmäki, Mika (1993): *Ironian tulkinnan mallintamisesta: kohti ironian dialogista kuvausmallia*. Pro gradu. Jyväskylä.

Lähteenmäki, Mika (1994): Ironia, relevanssi ja kielen dialogisuus: kaikuteoria ironian selittäjänä. *Virittäjä* – Helsinki: Kotikielen seura 98 (1994): 3, s. 339-356.

Mansfield, Harvey C. (1995): Machiavelli and the Idea of Progress. Teoksessa *History and the Idea of Progress*, A.M. Melzer, J. Weinberger, M.R. Zinman (toim.). Cornell University Press. Ithaca and London.

McPhail, Mark Lawrence (1996): *Zen in the Art of Rhetoric. An Inquiry into Coherence*. State University of New York Press. New York.

Muecke, D. C. (1978): *Irony*. J. W. Arrowsmith Ltd. Bristol.

Mujunen, Matti (1993): *Ironiset etäisyydet kymmenessä Donald Barthelemin tekstissä*. Pro gradu. Jyväskylä.

Musashi, Miyamoto (1984): *A Book of Five Rings*. Translated by Viktor Harris. Fontana Paperbacks. London.

Nelson, John S. (1998): *Tropes of Politics. Science, Theory, Rhetoric, Action*. The University of Wisconsin Press. Wisconsin.

Palonen, Kari (1988): *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Vastapaino. Hämeenlinna.

Palonen, Kari (1993): *Politisointi politikointi, politiikka. Tulkinta politiikan ajatusmuodon pelikielikaikaloista*. Opetusmoniste 1. Valtio-opin laitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Palonen, Kari (1996): Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Teoksessa *Pelkkää retoriikkaa*, Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.).

Vastapaino. Tampere.

Pocock, J. G. A. (1984): Verbalizing a Political Act: Toward a Politics of Speech. Teoksessa *Language and Politics*, toim. Michael Shapiro, 215-253. New York University Press. New York.

Puro, J. P. (1992): Interpersonaalisen viestinnän mallintaminen : Shannonista ja Weaverista 1990-luvun mahdollisuuksiin. Pro gradu. Jyväskylä.

Pursiainen, Terho (1997): *Isänmaallisuus: keskinäinen osakkuus ja kepeyden filosofia*. Quoniam Oy. Tampere.

Pursiainen, Terho (1996): Kuusikymmentäluvun loppu: aikalaiskuvaus. Teoksessa *Sielunliikkeitä. Filosofianhistoriallisia kirjoitelmia*, toim. Taina M. Holopainen & Toivo J. Holopainen, 245-257. Kirjoittajat ja Gaudeamus. Helsinki.

Renvall, Mika ja Reunanen, Esa (1998): Kaiken paljastava journalistinen ironia: teoria ja käytäntö. *Tiedotustutkimus*, 21 (3), 4-23.

Rorty, Richard (1989): *Contingency, irony and solidarity*. Cambridge University Press. USA.

Rorty, Richard (1995): The End of Leninism and History as Comic Frame. Teoksessa *History and The Idea of Progress*. (Toim.) Cornell University Press. Ithaca and London.

Seery, John E. (1992): Spellunkers of the World, Unite! Teoksessa *The Politics of Irony. Essays in Self-Betrayal*. Toim. Daniel W. Conway ja John E. Seery. St. Martin's Press. New York.

Shapiro, Michael (1984a): Introduction. Teoksessa *Language and Politics* (toim.). New York University Press. New York.

- Shapiro, Michael (1984b): *Literary Production as a Politicizing Practice*. Teoksessa *Language and Politics*, toim. Michael Shapiro, 215-253. New York University Press. New York.
- Skinner, Quentin (1978): *Foundations of Modern Political Thought. Vol. One. The Renaissance*. Cambridge University Press. USA.
- Stringfellow Jr., Frank (1994): *The Meaning of Irony. A Psychoanalytic Investigation*. State University of New York Press. New York.
- Sihvola, Juha (1996): Vakuuttavat vaikutelmat. Antiikin skeptisismi ja tiedon mahdollisuus. Teoksessa *Sielun liikkeitä. Filosofien historiallisia kirjoitelmia*. (Toim.) Gaudeamus. Helsinki.
- Suhonen, Pertti (1999): Yleinen mielipide yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä. *Politiikka* 41 (1), 4-16.
- Summa, Hilikka (1996): Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa *Pelkkää retoriikkaa*, Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.). Vastapaino. Tampere.
- Swearingen, C. Jan (1991): *Rhetoric and irony: Western literacy and Western lies*. Oxford University Press. New York.
- Tammi, Pekka (1992): *Kertova teksti. Esseitä narrotologiasta*. Gaudeamus. Jyväskylä.
- Torres, Gabriel (1997): *The Force of Irony. Power of the Everyday Life of Mexican Tomato Workers*. Berg. Oxford and New York.
- Watts, Alan W. (1957): *The Way of Zen*. Penguin Books. Great Britain.
- White, Hayden (1987): *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. The Johns Hopkins University Press. Baltimore and

London.

Wilde, Alan (1981): *Horizons of Assent: Modernism, Postmodernism, and the Ironic Imagination*. The Johns Hopkins University Press. Baltimore, Md.

Vlastos, Gregory (1991): *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge University Press. Great Britain.

Väliverronen, Esa (1998): Ironia elämänasenteena ja journalismin lajina. *Tiedotustutkimus*, 21 (3), 1-3.